



OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSTYRELSEN

VUÁÐUMÁTTÁÁTTÂS MÁTTÁÁTTÂSVUÁVÂM VUÁÐUSEH 2014

Jurgáleijee huámášuttem:

Taan jurgálusast láá motomeh uddâ säänih tâi toi suárguseh, moh iä lah jurgáleijee tiädu mielđ kevttum ovdil. Täst lii listo tain saaniijn:

Sierristállâđ – jäsentää, jäsennellä Taan säänist lii jo ovdiist merhâšume, *eritellä*, mutâ taan teevstâst ij lah siähánemvaará.

Sierânittid – eriyttää

Tulkkid – tulkita

Kielâšuoŋâ – (kielen) sävy

Čavosmittid – eheyttää

Ovtâstuid – integroitua

© Máttááttâshaldâttâs (Opetushallitus)

Publications 2016:1

ISBN 978-952-13-6215-6 (pdf)

inarinsaamenkielinen käännös:
Anarâškielâlâš jurgálus Saammâl Morottaja

Taitto: Grano Oy

www.oph.fi

SISKÁLDÁS

9. Kielân já kulttuurân kyeskeeh sierânâskoččâmâšah	5
9.1 Sämmiliih já sâmi Kielâliih.....	5
10. Kyevtkielâlâš máttááttâs	7
10.1 Kyevtkielâlâš máttááttâs ulmeh já máttááttâs ornim vuolgâsajeh.....	7
10.1.1 Vijdes kyevtkielâlâš máttááttâs	9
10.1.2 Kääržib kyevtkielâlâš máttááttâs	11
10.2 Páihálávt meridum ääših.....	11
13. Iheluokah 1–2.....	14
13.4 Oppâamnâseh iheluokkain 1–2	14
13.4.1 Eenikielâ já kirjâlâšvuotâ.....	15
13.4.3 Vieres kielah.....	21
14. Iheluokah 3–6.....	24
14.4 Oppâamnâseh iheluokkain 3–6	24
14.4.1 Eenikielâ já kirjâlâšvuotâ.....	25
14.4.3 Vieres kielah.....	34
15. Iheluokah 7–9.....	40
15.4 Oppâamnâseh iheluokkain 7–9	40
15.4.1 Eenikielâ já kirjâlâšvuotâ.....	41
15.4.3 Vieres kielah.....	51
 LAHTOS 1 Vuáđumáttááttâs tievâsmittee sâmi kielâ máttááttâs ulmeh, siskáldâsah já uáppee oppâm árvuštállâm	 61

9. Kielân já kulttuurân kyeskeeh sierânâskoččâmâšah

Puoh uáppei máttááttâsast kyerih ohtsâš, vuáđumáttááttâs máttááttâsvuávám vuáđusij mielásijid uulmijid já vuáđujurduid. Uáppei kielâlâš naavcah sehe kulttuurvuávâš vâldoo vuotân. Jyehi uáppee kielâ- já kulttuuridentiteet tuárjuh maanġâpiälâlâvt. Uáppeeh stivrejuvvojuh tubdâđ, iberdiđ já kunnijâttiđ jyehi aalmugeessân vuáđulaavâ mielásâš vuoigâtvuodâ jieijâs kielân já kulttuurân¹.

Ulmen lii stivriđ uáppeid aanneđ áárvust sierâ kielâid já kulttuurijid sehe ovdediđ kyevt- já maanġâkielâlâšvuodâ já tienávt nanodiđ uáppei kielâlâš tiäđulâšvuodâ já metalinġivistisijid tááiduid. Škovlâpargoost pyehtih leđe maanġâkielâlâš máttááttentilâlâšvuodah, main máttáátteijeh já uáppeeh kevtih puoh kielâid, maid máttih. Máttááttâsast aneh ävkkim uáppei já sij huolâtteijei já siärvus tiettim jieijâs kielâ- já kulttuurkuávlv luándust, eellimvuovijn, historiast, kielâin já kulttuurijn. Kulttuurilâš maanġâluuhâmááiduv puáhtâ nanodiđ mediašoddâdemijn já vâldimáin vuotân uáppei já sij perrui mediakulttuur.

Uáppei uápui várás puáhtâ táárbu miel rähtiđ oppâmvuávám. Vuávámist láá hiäivulâvt siämmááh uásih ko, pehtilittum toorjâ várás rahtum oppâmvuávámist, mii lii kovvejum vyelilovvoost 7.3.2.

Vuáđamáttááttâslaavâ miel vuáđumáttááttâsast kevttum kielâ lii suomâ tâi ruotâ. Máttááttentielân puáhtâ leđe meiddei sâmikielâ, romanikielâ tâi seevimkielâ. Máttááttentielân puáhtâ kevttiđ meiddei eres kielâid, jis tot ij hiäjusmit máttááttâsvuávám vuáđusijn meridum ulmij olâšum.²

9.1 Sämmiliih já sâmikielâliih

Sämmilij máttááttâsast spesifisâš ulmen lii tuárjuđ uáppei šoddâm sii kielân, kulttuurân já siärvusân sehe adeliđ sijjân máhđulâšvuodâ oommâđ sämmilâš kulttuuräärbi. Ulmen lii lasettiđ uáppei naavcâid toimâđ sâmikielâlâš pirrâsist, oppâđ sâmikielâ já sâmikielân.

Sâmikuávlust ässei sâmikielâlij uáppei máttááttâs kalga leđe vâldulâvt sâmikielân³. Talle ko vuáđumáttááttâs lii sâmikielân, ton spesifisâš ulmen lii nanodiđ sâmikielâ mättim já kielâ kevttim. Máttááttâs vuáđuduvâ kielâ siärvulâšvuodâlâš uáinun. Siärvus jeessânvuotâ já kuáskulâšvuotâ nanoduveh, ko uáppeeh oppâh kevttiđ kielâ siärvusân luándulâš vuovvijn.

Sâmikielâ já kirjâlâšvuodâ máttááttemeest vâldojeh vuotân eres sâmikielah já toi kuávlukielah sehe kielâ kulttuurilâš tiätu. Uáppeid stivrejeh iberdiđ kielâlij molsâiävtui merhâšem já vaiguttâsâid sii pirrâsân sehe miedes viestâdempirráduv rähtim tehâlâšvuodâ uássin jieijâs eellim haldâšem já kielâlâš vyehišoddâdem. Ko kielâliih tááiduh ovdâneh,

1 Suomâ vuáđulaahâ (731/1999) 17 §

2 Vuáđumáttááttâsleahâ 10 § 1 mom. (1288/1999)

3 Vuáđumáttááttâsleahâ 10 § 2 mom.

uáppeeh finnejeĥ naavcáid váldidŭ uási já vaiguttidŭ oĥtsâš aššiidŭ já meriidmân. Máttááttâs lasseet uáppei iberdem já áárvust anneem jieĥâs kielâ- já kulttuurtuávváá merĥâšeemeest seĥe olssis, siárvusân já oĥtsâškoodán ete eres algâalmugijd. Uáppeid stivrejeĥ iberdidŭ já aanneđŭ áárvust meiddei eres kielâid já kulttuuriidŭ.

10. Kyevtkielâlâš máttááttâš

Škoovlá máttááttemkielâ lii suomâ tâi ruotâ já motomin sâmikielâ, romanikielâ tâi seevvimkielâ. Máttáátteemeest puáhtá vuáđumáttááttâsllaavâ mielđ kevttiđ škoovlá eidusâš máttááttemkielâ lasseen meiddei eres kielâ, jis árvuštálleh, ete tot ij hiájusmit uáppei máhđulâšvuodâ čuávvuđ máttááttâš. Sierânâš máttááttemjuávhust tâi škoovlâst máttááttem puáhtá leđe váldulávt tâi ollásávt eres kielân.⁴

Vuáđumáttááttâsllaavâ mielđasâš máttááttemkielâ meerrid, mon kielân eenikielâ já kirjálâšvuodâ máttááttem tabáhtuvâ⁵. Eenikielâ já kirjálâšvuodâ oppâmere já A1-kielâ oppâmere tiijmijđ puáhtá kuittâg táárbu mielđ ovtâstittiđ staatárááđi asáttâš mielđasávt⁶. Ovtâstum tiijmeereest kalga talle ucámustáá peeli leđe máttááttum eidusâš máttááttemkielân.

Pääihi já škoovlá oovtâstpargo turvim várás tiedettem já merhâšitteeh äššikirjeh kalgeh leđe finnimnâál škoovlá vuáđumáttááttâsllaavâ mielđasâš máttááttemkielân sehe táárbu mielđ meiddei škoovlá eres kieláid.

Máttááttâš pyehtih olâšuttiđ vijdes kyevtkielâlâš máttááttâssân, mon puáhtá jyehid päikkieennâmlij kielâi oleslâš arâkielâlâvgumân já eres vijdes kyevtkielâlâš máttááttâssân. Tom puáhtá adelid meiddei kääržib kyevtkielâlâš máttááttâssân, mast kiävttoo nomáttâš kielâriggodâslâš máttááttâš. Motomin kyevtkielâlâš máttááttâš olâšutteh eres ko päikkieennâmlijđ kieláid kielâlâvgum nâál. Tággáár máttááttâš , siämmánâál ko uánihuboh kielâlâvgumohjelmeh, kulá taan ohtâvuodâst kyevtkielâlâš máttááttâssân.

10.1 Kyevtkielâlâš máttááttâš ulmeh já máttááttâš ornim vuolgâsajeh

Kyevtkielâlâš máttááttâssáin irátteh finniđ šiev já maangâpiälâsâš kielâtaáidü sehe škoovlá máttááttemkielâst ete čuásáttâhkielâst. Kyevtkielâlâš máttááttâš meritiätulâš ulmen lii ráhtiđ vuáđuduv eellimáigâsâš kielâ oppâmân sehe kielâi já kulttuurij maangânalâsâšvuodâ áárvust anemân. Kyevtkielâlâš máttááttâssâst fáálih uáppeid autentlâš kielâkevttimpirrâš. Ulme juksâm várás uárnejeh eenikielâ já kirjálâšvuodâ sehe kielâlâvgumkielâ/čuásáttâhkielâ tiijmij lasseen sierâ oppâamnâsij máttááttâš kuábbáá-uv kielân já kevttiđ kuábbáá-ubv kielâ škoovlá aargâst meiddei máttááttâš ulguubeln. Máttááttâš uárnejee meerrid páihálávt kielâlâvgumkielâ/čuásáttâhkielâ siskáldâsâid já tiijmemere. Kielâlâvgumkielâ/čuásáttâhkielâ lii táválávt siämmást uáppee A1-kielâ.

Puoh oppâamnâsijn kalga juksâđ váldikodâlâš vuáđumáttááttâš máttááttâsvuávám uulmijđ.

Kyevtkielâlâš máttáátteemeest tiäduttuvâ luándulâš viestâdem já vuáruvaiguttâš, toimâlâšvuotâ já uáppei aktiivlâš kielâkevttim. Uáppee máhđulâšvuodâid kevttiđ

4 Vuáđumáttááttâsllaahâ 10 §

5 Vuáđumáttááttâsllaahâ 12 §

6 Staatárááđi asáttâš (422/2012) 8 §

kielâ oppâamnâskuáhtásávt sehe škoovlâ máttááttemkielâst ete kielâlávvgumkielâst/čuásáttâhkielâst tuárjuh tiädulávt. Škoovlâ máttááttemkielâ já kielâlávvgumkielâ/čuásáttâhkielâ tahéh ubâlâšvuodâ, já kuábbáá-uv kielâ oppâm tuárjuh oovtâstpargoost paihijguin já huolátteijeiguin. Kyevtkielâlâš máttááttem uáinoo ubâ škoovlâ toimâmkulttuurist. Máttááttâs vuávám já olášuttem váátá systemaatlâš oovtâstpargo já vuárusárnum sehe sierâ oppâamnâsij máttáátteijeje ete meiddei škoovlâ eres pargovievá kooskâst.

Ko máttááttâsâst sirdojeh luokamáttááttâsâst amnâsmáttááttâsân, lii sirdummudo pyeri vuáváđ oovtâstpargoost máttáátteijeje kooskâst. Tánávt kyevtkielâlâš máttááttem spesifisâš vátâmusâid puáhtá vâldiđ aktijvlávt vuotân .

Máttááttâs jotkuuvâšvuodâ já sirdummudoivuávám váátá oovtâstpargo meiddei čonâšjuavhui kooskâst.

Kielâlávvgumkielâ/čuásáttâhkielâ máttááttâs

Máttááttâs uárnejee meerrid páihálávt kielâlávvgumkielân/čuásáttâhkielân uulmijd já siskáldâsâid. Ulmij asáttemeest puáhtá anneeđ ävkkín ovdâmerkkân Kielâtááidu tasij kuvvimciákkádúv. Kielâlávvgumkielâ/čuásáttâhkielâ máttááttâsâst ovdedeh uáppei kielâtááidu maangâpiälâsávt já siämmást vâldih vuotân sierâ oppâamnâsij asáttâm vátâmusâid kielâtááidun.

Ko oppâamnâsij máttááttâs muttoo eenâb tuávádâhlâžžân, annojeh meiddei vaigâdub äššiteevstâ pyevdittem- já iberdemtááiduh sehe táidu savâstálláđ vaigâdis fáddáin. Meiddei kielâ rievtisvuodâ tárkkojeh eenâb. Kielâlávvgumkielâ/čuásáttâhkielâ ovdánem tuárjuh já čuávvuh.

Eres oppâamnâsij máttááttâs kielâlávvgumkielân/čuásáttâhkielân

Sierâ oppâamnâsij máttááttâs kielâlávvgumkielân/čuásáttâhkielân váátá máttáátteijeje kielâtiädulâš já kielâpedagogisâš vyevi sehe kelijdejeje kielâtááidu⁷. Lii tárbu ohtsâš suogârdállâmân tast, magareh kielâkevttim konventioh já magareh teevstah láá sierâ oppâamnâsijn táváliih. Návt kielâlâš ulmeh meriduvvojeh sierâ oppâamnâsijn. Máttááttâsâst tiäduttuvá aicâlmâsvuotâ já konkreettilâšvuotâ, uáppeekuáhtásuuh pargovyevih já vuáruvaiguttâsvuotâ. Uáppeid ruákásmiteh kevttiđ kielâlávvgumkielâ/čuásáttâhkielâ sierâ oppâamnâssiskáldâsâi oppâmist. Ulmen lii, ete uáppeeh láá siämmáa ääigi sehe kielâ uáppeeh ete kielâ kevttteh. Máttáátteijeje já eres uáppeeh tuárjuh kielâlávvgumkielâ/čuásáttâhkielâ pyevtittem.

Eres oppâamnâsij máttááttâs škoovlâ máttááttemkielân

Máttááttâsâst visásmeh, ete uáppei eenikielâlâš tuáváduvâi haldâšem sehe teevstâi iberdem já pyevtittem ovdáneh ahapaje miäldâsâš táásán meiddei eres oppâamnâsij máttááttâsâst. Meiddei škoovlâ máttááttâskielân toohum máttááttem váátá máttáátteijeje kielâtiädulâš já kielâpedagogisâst vyevi.

7 Máttááttâshaldâttâs miärdâs 25/011/2005

Čuávum já árvuštállám spesifikšâš jiešvuodah kyevtkielâlâš máttááttâsâst

Árvuštállámist kalga adelid máttáattejei, uáppei já huoláttejei mááŋgápiäláávt macáttâs uáppei amnáshaldâšem já kielátááidu ovdáneemeest máttááttâsân meridum uulmijn. Uáppee kielátááidu ovdánem kuábbáa-uv kielâst čuávum sierâ oppâamnâsijn sehe puoh máttáattejei oovtâstpargon ete uáppei jiešárvuštállámin já viárdâsâšárvuštállámin. Tást puáhtá anneeđ ävkkín ovdâmerkkân Evrooplâš kielâlaavhá.

Sierâ oppâamnâsij árvuštállámist čuávum vuáđumáttááttâs almos árvuštállámvuáđusijđ peerusthánnáá tast, mon kielân toh láá máttááttum. Árvuštállámist váldoo vuotân meiddei oppâamnâskuáhtâsâš kielâ ovdánem toi kielâlij ulmij uásild, moh láá páihâlâš máttááttâsvuávvámân čallum.

Vuáđumáttááttâs loppáárvuštállámist kielâlvágvumkielâ tai čuásáttâhkielâ ulmij juksâm árvuštállâh A1-kielâ loppáárvuštállám kriteetij miáldâsávt. Návt torvejeh uáppei oovtviárdâsâšvuodâ nube täási uápuid ucâdijn. Máhđulâšvuodâi miel sierâ oppâamnâsij máttáattejeeh taher árvuštállám oovtâstpargon. Loppâtuodâstâs ohtâvuodâst puáhtá leđe lahtos kielâlvágvumân tai eres kyevtkielâlâš máttááttâsân uásálistemist.

Oppâm já škoovlâjotteem toorjâ kyevtkielâlâš máttááttâsâst

Pedagogisâš árvuštállámist já toorjâtoimâin váldoo vuotân kyevtkielâlâš kielâovdánem já suogârduvá mon kielân já maggaar torjuu puáhtá adelid. Vuáđumáttááttâsâs laavâ miel uáppest lii vuoigâtvuotâ finniđ stivrim já kelijdejeje torjuu oppâmân já škoovlâjotemân tállân, ko tárbu tiáttoo. Uáppee torjuu táárbu čuávum njuolgâsduslávt, já torjuu adeleh táárbu miel. Ulmen lii, ete uáppee finnee vuávvâlâš torjuu tállân, ko tárbu tiáttoo. Máttáattejeeh, uáppee já uáppee vanhimeh sehe uáppeehuoláttâs vuávváje oovtâstpargon oppâm já škoovlâjotteem torjuu.

10.1.1 Vijdes kyevtkielâlâš máttááttâs

Päikkiennâmlij kielâi tievâslâš kielâlvágvum

Päikkiennâmlij kielâi arâhis tievâslâš kielâlvágvumáin uáivildeh tást tolemustáá kuulmâihâsâžžân já majemustáá ovdámáttááttâsâst älgee já vuáđumáttááttâs loopân pištee ohjelm, mast uási máttááttâsâst uárnejuvoo škoovlâ eidusâš máttááttâskielân já uási nube päikkiennâmlâš kielân tai sâmikielân. Taan kielâst kiávttoo nomáttâs kielâlvágvumkielâ. Kielâlvágvummáttááttâs lii uáivildum váldulávt párnáid, kiáh iä sáárnu tom kielâ eenikiellân.

Kielâlvágvumkielân adelum máttááttâs uási arâhis tievâslâš kielâlvágvumkielâst lii ubâ ohjelm ääigi ucemustáá 50 % nuuvt, ete arâšoddâdeemeest já ovdámáttááttâsâst kielâlvágvumkielâ uási lii masa 100 %, iheluokkain 1–2 suullân 90 %, iheluokkain 3–4 suullân 70 % já iheluokkain 5–9 koskâmiárlávt 50 %. Uási rekinistoo iheluoka ubâ tijmemeereest.

Puoh oppâamnâsijđ irátteh máttááttiđ vuáđumáttááttâsâst sehe kielâlvágvumkielân ete škoovlâ máttááttâskielân, mutâ ij kuábâžin-uv kielân siámmáá ääigi. Máttááttejeeh tuáimih juo-uv škoovlâ máttááttâskielâ tai kielâlvágvumkielâ miáldâsâš kielâlâš mallin. Máttáátteijest lii oovtkielâlâš rooli kielâlvágvumjuávhust. Ko máttááttâskielâ muttoo, muttoo meiddei máttááttejeje. Máttááttâsmateriaali lii siámmáá kielâlâš ko máttááttâs. Tehâlâš lii, ete

uáppee finnee kelijdeijee kielátááidü sierâ oppâamnâsij ulmij várás. Kielâláv gumist tuárjuh kuábbáin-uv máttááttâskiávtust orroo päikkieennâmlâš kieláin uáppee kulttuuridentiteet čieŋálmitem. Päikkieennâmlâš kielái lasseen tuárjuh meiddei eres kielái já kulttuurij kuáhtám já nanodeh tánávt uáppee maanġákielâlâš ja kulttuurlávt maanġákiárdásâš identiteet posiitiivlâš vuovvijn.

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist já kielâláv gumkielâst láá uásild ohtsâš ulmeh já siskáldásah. Eenikielâ já kirjálâšvuotâ sehe kielâláv gumkielâ máttááttâsvuáámeh ráhtojeh máttááttâsij oovtâstpargon nuuvt, ete puoh eenikielâ já kirjálâšvuotâ siskáldásah šaddeh kiedâvuššum já uulmijd lii máhđulâš tevdid. Eenikielâ já kirjálâšvuotâ máttááttâs sehe kielâláv gumkielâ máttááttâs kooskâst lii sirdemvaiguttâs ainâš-uv talle ko kielâláv gumkielâ máttááttâs tijmemeeri lii styeres já máttááttâs álġá tooláá. Luuhâm- já čäällimmáttááttâs tabáhtuvâ iheluokkain 1–2 tuše kielâláv gumkielân. Uáppee kielâláv gumkielâ ovdánem tuárjumân máttááttâs uárnejuvvoo nuuvt, ete uáppeeh finnejeh sehe luuhâmamnâsijn ete táidü- já taaidâamnâsijn tuárvi máttááttâs kielâláv gumkielân. Sirdemvaiguttâs styeresvuotâ molsâšud siskáldásái kooskâst. Siskáldásái vuáámist puáhtá anneeđ ävkkín eenikielânálâsijd tai enâmânvärreijeid uávildum suomâ-/ruotâkielâ oppâameeriid.

Eres vijdes kyevtkielâlâš máttááttâs

Eres vijdes kyevtkielâlâš máttááttâsâst kiávttoo škoovlâ máttááttâskielâ lasseen ohtâ tai maŋġâ eres kielâ. Eres máttááttâsâst kevttum kielâst kiávttoo tást nomáttâs čuásáttâh*kielâ*.

Vijdes kyevtkielâlâš máttááttâsáin uáivildeh máttááttâs, mast ucemustáá 25 % vuáđumáttááttâs ubâ oppâmere máttááttâsâst uárnejuvvoo čuásáttâhkielân. Uási rekinistoo ubâ tijmemeereest tain iheluokkain, main vijdes kyevtkielâlâš máttááttâs olâšuvâ. Vijdes kyevtkielâlâš máttááttâs puáhtá älgid jo ovdámáttááttâsâst já pisted ubâ vuáđumáttááttâs čoođâ tai tuše uási tast.

Vijdes kyevtkielâlâš máttááttâsâst orroo uáppei kielâtuávvâš sáttá molsâšuddâđ ennuv. Motomij uáppei eenikielâ ij lah mihheen máttááttâskieláin. Uási uáppein puátá škoovlân olgoenâmijn nuuvt maŋġeed vuáđumáttááttâs muddoost, ete oppâsiskáldásái oppâm suomâ-/ruotâkielân šoddâd vaigátvuotâid sijján. Jis táid uáppeid iä monnii suujâst stivrii valmâštellee máttááttâsân, sijján fáállih eres toorjâtoimâid. (keejâ lovo 7 Oppâm já škoovlâjotteem toorjâ).

Uáppeeh, kiäi eenikielâ lii miinii eres ko škoovlâ máttááttâskielâ, uáppih távjá suomâ/ruotâ nubben kiellân -oppâmere. Tai uáppei kielâtuááidü ovdánem kalga váldid sierânâsávt vuotân, jis čuásáttâhkielâlâš máttááttâs uási ubâ máttááttâsâst lii styeres.

Máttááttâsvuáám ráhtidijn lii tehâlâš smiettâđ tom, magarijd oppâamnâsijd tai siskáldásâid lii jjärmâlâš máttááttâđ čuásáttâhkielân. Lasseen kalga suogârdállâđ, lii-uv uási oppâamnâsij siskáldásáin tagareh, ete toi oppâm suomâ- tai ruotâkielân ličij uáli tehâlâš, vâi uáppee finniičij šiev toimâmnaavcâid syemmilâš ohtsâškoddeest.

Jis čuásáttáhkielâlâš máttááttâs meeri lii styeres, kalga anneeđ huolâ tast, ete uáppei suomâ-/ruotâkielâlâš tuáváduvâi haldášem sehe váduhis äššiteevstâ iberdem já pyevtittem ovdáneh šiev táásán meiddei eres oppâamnâsij máttááttâsâst.

Kyevtkielâlâš máttááttâs kalga ornid nuuvt, ete puoh uáppeeh pyehtih finnid vuáđumáttááttâs äigin jotkâoppâmtohálâšvuodâ nube tääsi máttááttâsân.

Škoovlâin, main máttááttâs uárnejuvoo kyevti tâi maangâ kielân, lii távjá maangâpiälâsávt kielah já kulttuureh nuuvt uáppei ko škoovlá pargovievâ kooskâst-uv. Taat addel ennuv máhđulâšvuodâid ovdânpyehtid kielâid já kulttuurijd škoovlá aargâst, ovdedid kulttuurij kuáhtámtááiđuid já vijđedid maangâkielâlâšvuodâ. Siämmást tot taha škoovlân háastu torjâđ jieškote-uv uáppee maangâkielâlâš já kulttuurlávt maangâkiárdâsâš identiteet positiivlâš vuovvijn.

10.1.2 Kääržib kyevtkielâlâš máttááttâs

Kielâriggodâslâš máttááttâs

Kielâriggodâslâš máttááttâsâin uáivildeh täst máttááttâs, mast vuálá 25 % oppâamnâsij siskáldâsâst máttááttuvoo eres ko škoovlá máttááttâskielân. Uási rekinistoo ubâ oppâmeereest tain iheluokkain, main kielâriggodâslâš máttááttâs olâšuvâ. Kielâriggodâslâš máttááttâs puáhtá leđe jo ovdámáttááttâsâst, já tot puáhtá pišteđ ubâ vuáđumáttááttâs čoodâ tâi tuše uási tast.

Kielâriggodâslâš máttááttâs ulmeh sierâ oppâamnâsij máttááttâs já oppâmpuátusij uásild láá vuáđumáttááttâs nuvâdijn siämmááh ko taggaar vuáđumáttááttâsâst, mü ij lah kielâriggodâslâš. Kielâriggodâslâš máttááttâs movtijdit já aktivist uáppeid čuásáttáhkielâ kevtimân eidsusâš kielâi tijmij lasseen. Kielâlâš ulmeh meriduvvojeh kielâriggodâslâš máttááttâs mere miel.

10.2 Páihálávt meridum ääših

Jis máttááttâs uárnejeeje fáálá kyevtkielâlâš máttááttâs monni häämist, máttááttâs uárnejeeje meerrid já kovvee máttááttâsvuáváámist

- kiäs kyevtkielâlâš máttááttâs lii uáivildum já moh láá uáppen vâldim prinsiipeh
- mü lii kielâlâvgumkielâ/čuásáttáhkielâ sehe škoovlá máttááttâskielâ tijmejehim
- moh oppâamnâseh tâi oppâamnâsij siskáldâssyergih máttááttuvvojeh škoovlá máttááttâskielân já moh kielâlâvgumkielân/čuásáttáhkielân; jis tile kalga târhistiđ sierâ luuhâmivij uásild sierâ, máttááttâsvuáváámist meriduvvoo, maht târhistem tahhoo já maht äšši kovvejuvoo luuhâmihevuáváámist
- moh láá kielâlâvgumkielân/čuásáttáhkielân máttááttum oppâamnâsij kuávdááh kielâlâš ulmeh
- moh láá kielâlâvgumkielâ/čuásáttáhkielâ ulmeh já siskáldâsah iheluokkain.

Lasseen arâhis tievâslâš kielâlâvgum uásild meriduvvoo já kovvejuvoo

- moh eenikielâ já kirjâlâšvuotâ -oppâamnâs siskáldâssyergih máttááttuvvojeh škoovlá máttááttâskielân já moh kielâlâvgumkielân.

Lasseen vijdes kyevtkielâlâš máttááttâš uásiäd meriduvvoo já kovvejuvoo

- maht uárnejuvoo tagarij uánihisáigásávt Suomâst ässei uáppei máttááttâš, kiäh iä pyevti oppâđ máttááttâškielân ijge čuásáttâhkielân
- kiävttoo-uv uáppen vâldimist hiäivulâšvuodâiskosijd já mii lii toi vaiguttâš uáppen vâldimân.

13. Máttááttâs iheluokkain 1–2



13. Iheluokah 1–2

13.4 Oppâamnâseh iheluokkain 1–2

Täin máttááttâsvuávám vuáđusijn miäruštâllojeh oppâamnâsijn toimâ, ulmeh já kuávdááh siskáldássyergih. Lasseen miäruštâllojeh sierâ oppâamnâsijd teháliih ulmeh oppâmpirrâsijn já pargovuovijn sehe stivriimist, sierânittimist já torjust já oppâm árvuštállámist.

Oppâamnâsoosijn kiävttojeh uánáduvah. Ulmeh láá numeristum U1, U2 jna. Uulmijd lohtušum siskáldássyergih láá numeristum S1, S2 jna. já toid čujotteh ulmetavlustuvvâin. Vijđes máttimsyergih láá numeristum V1, V2 jna. já toid čujotteh oppâamnâsij ulmetavlustuvvâin.

- V1 Jurdâččem já oppâmân oppâm
- V2 Kulttuurilâš máttim, vuáruvaiguttâs já olgopsyehitim
- V3 Alnees huolâ anneem já aargâ tááiđuh
- V4 Maaŋgáluuhâmtáiđu
- V5 Tiätu- já viestâdemteknologilâš máttim
- V6 Pargoeellimtáiáiđu já irättâsvuotâ
- V7 Uásálistem, vaiguttem já pištee puátteevuodâ rähtim

Eenikielâ já kirjálâšvuodâ sierâ oppâmerij já nube päikkieennâmlâš kielâ oppâm

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsân láá täin máttááttâsvuávám vuáđusijn miäruštállum kyehtnubaloh sierâ oppâmere, moh láá čuávuviih: suomâkielâ já kirjálâšvuotâ, ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ, sâmikielâ já kirjálâšvuotâ, romanikielâ já kirjálâšvuotâ, seevvimkielâ já kirjálâšvuotâ, eres uáppee eenikielâ, suomâ já ruotâ nubben kiellân já kirjálâšvuotâ, suomâ já ruotâ sâmikielâlijd sehe suomâ já ruotâ seevvimkielâlijd. Eres uáppee eenikiellân lii máhđulâš máttááttiđ ubâ eenikielâ já kirjálâšvuodâ tijmemeerijijn monni muuneeld mainâšum eenikielâ, mon máttááttâs uárnejejee fáálá já huolâttejee väljee, tai staatârâđi asáttâs 422/2012 8 § miäldásávt uárnejuvnon. Lasseen sierânâsruuttâdemáin puáhtâ faallâđ uáppee jieijâs eenikielâ máttááttâs. Nubbeest päikkieennâmlâš kielâst láá ruotâ- já suomâkielâst miäruštállum A- já B-oppâmereh sehe kyevtkielâlâš uáppeid uáivildum eenikielânálâsiih oppâmereh.

Uáppee uáppá eenikielâ- já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist já nubbeest päikkieennâmlâš kielâst čuávuvâš tavlustuvvâst mainâšum oppâmeerijd tađe mielđ ko máttááttâs uárnejejee fáálá já uáppee huolâttejee väljee. Tavlustuvvâst uáppee eenikielâ uáivild skoovlá máttááttâskielâ (suomâ, ruotâ tai säämi) tai eres huolâttejee almottâm kielâ.

Uáppee eenikielâ	Eenikielâ já kirjálâšvuotâ oppámeeri	Nubbe päikkieennâmlâš kielâ	
		ohtsâš	valjimiävtulâš
suomâ	suomâkielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ	-
ruotâ	ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ	suomâ	-
säämi	sämikielâ já kirjálâšvuotâ sehe suomâ tâi ruotâ sämikielâlijd	-	suomi tâi ruotâ
säämi	suomâ- tâi ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ sehe sämikielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ tâi suomâ	
romani	suomâ- tâi ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ sehe romanikielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ tâi suomâ	-
seevvimkielâ	seevvimkielâ já kirjálâšvuotâ sehe suomâ tâi ruotâ seevvimkielâlijd	-	ruotâ tâi suomâ
eres eenikielâ	eres eenikielâ ubâ eenikielâ já kirjálâšvuotâ oppámeerijn tâi SA422/2012 8 § miäldásávt uárnejuvvon sehe suomâ tâi ruotâ nubben kiellân	-	ruotâ tâi suomâ

13.4.1 Eenikielâ já kirjálâšvuotâ

Kielâšoddâdem

Kielâtááidü ovdánem álgá arápárnivuotâst já juátkoo eellimahasâš prosessin. Maangâkielâlâš kompetenssi ovdán päähist, škoovlâst já rijnjäägin. Toos kuleh eenikielâ já eres kielâi sehe toi kuávlukielâi sierátásásih tááiduh. Škoovlá kielámáttáttâs vuolgásaje lii kielâ kevttim eres ohtâvuotâin. Tot naanood uáppei kielâtiäduulâšvuotâ já eres kielâi paldalâš kevttim sehe maangâluuhâmáidü ovdánem. Uáppeeh uáppih toohâd huámásumijd ereskielâlâlijn teevstâin já vuáruvaiguttâs vuáhâduvvâin, kevttid kielâtiädu tuávâduvvâid teevstâi tulkkimist já anneeđ ävkkín sierâlágánijd vuovijd oppâd kielâ. Uáppeeh kevttih sierâ kielâi tááiduid puoh oppâm toorjân sierâ oppâamnâsijn. Uáppeeh stivrejuvvoje luuhâd sii kielâtááidun mudágijd teevstâid já skappuđ oppâmist onnum tiädu sierâ kielâid.

Uáppeeh stivrejuvvoje tiädustid sehe jieijâs ete iärrásij kielâlij já kulttuurlij identiteetij maangâkiärdásâšvuotâ. Meiddei ucceblovokielâi já uhkevuálâsij kielâi merhâšume oovdânpuáhtoo máttáttâsâst. Máttáttâs tuárju maangâkielâlâšvuotâ ávhástállâmáin puoh, meiddei uáppee rijnjäägin kevttim kielâiguin. Máttáttâs naanood uáppee luáttámuš jieijâs naavcâid oppâd kielâ já kevttid ucáá-uv kielâtááidü ruokkádvâ. Kielâšoddâdem váátá sierâ oppâamnâsij oovtâstpargo.

Oppâamnâs pargo

Pargokuvvim, oppâmpirrásijd já pargovuovvijd lohteeh ulmeh sehe stivrim, sierânitim já toorjâ sehe uáppee oppâm árvuštállâm kyeskih puoh eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs oppámeerijd.

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ máttáttâs pargon lii ovdedid uáppei kielâ-, vuáruvaiguttâs- já tekstâtááiduid já stivrid sii peerustškyettid kielâst, kirjálâšvuotâst já eres kulttuurist já puáttid tiäduulâžžân alnees viestâdeijen já kielâkevtten. Uáppee aargâ kielâ- já tekstâtááiduid vijdâdeh nuuvt, ete sij finneje naavcâid huámšumij já almoonij tuávâdâhlâžžân tohâmân, jurdâcčem kielâlâžžân tohâmân já kreatiivlâšvuotâ ovdedmân.

Eenikielâ já kirjálâšvuodâ máttááttâs västit oovtâstpargon eres oppâamnâsijguin já paihijguin uáppei kielâšoddâdeemeest já išseed sii ráhtid kielâlâš já kulttuurilâš identiteet maanġâkkulttuurilâš já mediaištum ohtsâškoddeest. Eenikielâ já kirjálâšvuotâ lii maanġâttiedâlâš táidu-, tiätu- já kulttuuraamnâs. Máttááttâs vuáduduvá vijdes tekstâibárdâsân. Kuávdááh ääsih láá maanġâhámâsij teevstâi tulkkim já pyevtittem sehe tiädu skappum já jyehim tááiduh. Ahepajan já kielâtááidun hiäivulâš kirjálâšvuotâ naanood kreatiivlâšvuodâ já mielâkuvviittâs maanġâpiälâsâš ovdánem já viijdeed uáppei ibárdâs jieijâs kielâlâš olgospyehtim máhđulâšvuodâin. Kirjálâšvuotâ ovtâstit uáppee kulttuursis já viijdeed ibárdâs eres kulttuurijn.

Uáppeeh ruokâsmittojeh konstruktiivlâš já ovdâsvástâdâsvuáđulâš vuáruvaiguttâsân sierâlágánijn viestâdempirrâsijn. Uássin eettilâš šoddâdem uáppeeh stivrejuvojeh iberdiđ jieijâs kielâlâš já viestâdemlij valjiumij vaiguttâsâid eres ulmuid. Metakognitiivlâš tááiduin eenikielâ máttááttâsâst tehálumoliuh láá teevstâi tulkkim já pyevtittem strategisâš tááiduh. Kielâtiädu máttááttâs pargon lii tuárjuđ já ovdediđ kielâtiäđulâšvuodâ já kielâ aiccâm tááiduid. Máttááttâs vuáduduvá kollektiivlâš já funktionaallâš uáinun kielâst: kielâ ráhtusijđ uáppih ahepajan táválâš kielâkevttimtiilij já tekstâšlaajâi ohtâvuodâst. Máttááttâsâst ovdáneh lävkki läävhiid uáppei ovdánemmudo miel.

Máttááttâs uápâsmit maanġâid kulttuursiskáldâssâid, main kuávdáliih láá sánitâidâ, media, draama, teattertaaidâ sehe sárnum- já viestâdemkulttuureh. Sánitâidân kulâ čaabâkirjálâšvuodâlij teevstâi čäällim já tulkkim. Kirjálâšvuodâ máttááttâs pargon lii luhâmân movtijdittem, feeriimij finnim já jyehim, kulttuurtubdâm čieŋâlmittem, eettilâš šoddâm tuárjum sehe uáppei kielâ já mielâkuvviittâs riggodem. Draama naanood oppâamnâsij tuáimálâšvuodâlâš, feerimvuodâlâš já esteettilâš luándu. Mediašoddâdem sihtee mediasiskáldâsâi tulkkiimân já pyevtitmân já toi iberdâmân kulttuurilâš almoonin. Sárnum- já viestâdemkulttuurij máttááttâs naanood vuáruvaiguttâs- já viestâdemtááiduid.

Kuávdáliih movtijdemtovâlduvah eenikielâ já kirjálâšvuodâ oppâmist láá uáppimnáál aasij merhâšitteevuotâ já kuáskulâšvuodâ feeriimeh. Uáppei movtijdem nanodeh tohâmáin máhđulâšvuodâid aktiivlâš toimâmvuotân já jieijâs valjiumijđ sehe väldimáin vuotân uáppei tekstâmaailm já feerijmijđ sehe viijđedmáin taid. Máttááttâsâst, oppâmpirrâs ráhtimist já máttááttâsvuáhduvâi valjiumist váldoo vuotân uáppei ereslágánvuotâ, oovtviärdâsâšvuotâ já suhâpelij täsiárvu já tuárjuh nuuvt ovdánâm uáppeid ko oppâmvaigâđvuodâlijđ uáppeid. Eenikielâ oppâmereh pargeh oovtâspargo.-

Iheluokkain 1–2 eenikielâ já kirjálâšvuodâ máttááttâs spesifisâš pargon lii ovdediđ uáppei ohtâġâslâšâi vátamušâi vuáđtulđ jieijâs olgospyehtim já vuáruvaiguttâs tááiduid, kielâlâš tiäđulâšvuodâ sehe ovdediđ kuldâlem, sárnum, luuhâm já čäällim vuáđutááiduid. Máttááttâs pargon lii nanodiđ movtijdem kielâlâš olgopyehtimân, draaman, čaabâkirjálâšvuotân já maanġâhámâsij teevstâi tulkkiimân já pyevtitmân. Máttááttâsâst aneh huolâ oppâmprooses jotkuuvâšvuodâst algâmáttááttâsâst škoovlân nuuvt eenikielâ vuáđutááiduin ko vijdes máttimist.

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs oppâmpirrâsij já pargovuovij ulmeh iheluokkain 1–2

Eenikielâ já kirjálâšvuodâ oppâmpirrâs ráhtoo maanġâpiälâsâš tekstâ- já kielâpirrâsin. Finnimnáál kalga leđe ennuv uáppeid kiásuttejee kirjálâšvuotâ já maanġâhámâsiih

teevstah. Teevstah čallojeh ohtuu já oovtâst já toh almostittuvvojeh luokkaast já aldapirrâsist. Kielâ totkoo sierâdmáin, ovdâmerkkân rooli-, draama- já teattersierâi peht. Máttááttâs čavosmited nuuvt, ete eenikielâ tááiđui oppâm lođâsuvá almoonij kielâlâš ibbeerdmân sierâ oppâamnâsij ohtâvuodâst. Škovlá- tâi aldakirjerááju toimâmân já párnâi sierâ kulttuurtábáhtusijđ uápâsmem viijdeed oppâmpirrâs luoka ulguubel. Lasseen aneh ävkkien aldapirrâs já media kulttuurlâš maanġâhâmâsâšvuodâ. Máttááttâsâst tiäduttuvá feeriimij jyehim sehe tááiđui hárvuttállâm oovtâst já ohtuu, meiddei viestâdemteknologiain ávhâstállâmáin. Draama ohtejeh kirjâlâšvuotân já eres oppâamnâsijđ, ovdâmerkkân muusikân, liihâdmân já pirâsoopân.

Stivrim, sierânittem já toorjâ eenikielâ já kirjâlâšvuotâ -oppâamnâsist iheluokkain 1–2

Ulmen lii tuárjuđ uáppei kielâlâš ovdánem já vuáruvaiguttâstááiđuid sehe luuhâm- já čäällimtááiđu oppâm oovtâstpargon paihijguin. Kielâlijđ vaigâtvuodâid sárnumist, luhâmist já čälimist irátteh tubdâđ nuuvt tooláa ko máhđulâš. Máttáátteijee myensterist saanij, eđâlduvâi já teevstâi luuhâm já iberdem sehe čäällim vuovijđ. Uáppeeh stivrejuvvojeh kevttid mediapiergâsijđ maanġâpiälâsávtt já torvâlávtt. Kielâlávtt čepis uáppeeh stivrejuvvojeh hástulub pargoid, materiaaliijđ já tekstâpirrâsijđ. Teevstâid já pargovuovijđ väljeje nuuvt, ete uáppei oovtviárdâsâšvuotâ já suhâpelij tásiárvu olâšuvá.

Uáppee oppâm árvuštállâm eenikielâ já kirjâlâšvuotâ -oppâamnâsist iheluokkain 1–2

Oppâm árvuštállâm lii uáppeid stivrejeijee já movtijdittee. Ohtsâš suogârdállâmáin sehe macâttâs adelemáin já finniimáin máttáátteijee stivree nuuvt ubâ máttááttâsjuávhu ko oovtâ uáppee oppâm já ovdánem. Iheluokkain 1–2 oppâm árvuštállâm váldupargon lii tuárjuđ já ovdediđ uáppei kielâlâš ovdánem puoh ulmesuorgijn. Máttáátteijee iirât finniđ oleskove jieškiän-uv uáppee kielâlâš ovdáneemeest. Árvuštállâmân vuáđuduvvee macâttâs peht uáppeeh finnejeh tiäđu kielâtááiđus nanoduvvâin sehe ovdáneemeest kielâ uáppen. Uáppeeh finnejeh meiddei maanġâpiälâsâš macâttâs tast, maht sij iberdeh já kevttih kielâ, oovdânpyehtih jieijâs, váldih uási ohtsâš savâstállâmân sehe pyevtitteh já tolkkejeh teevstâid. Ollâtâsâsâš já movtijdittee macâttâs sierâ máttâsuoorgijn lii tehâlâš. Tot iššeed uáppeid huámâšid luhostumijđ já ovdánem sehe movtijdit porgâđ kielâlâš ovdánem išedeijee vuovvijñ. Árvuštállâm šoddâđ tiäđu meiddei máttááttâs vuávám várâs sehe iššeed huámâšid máhđulijđ torjuu táárbuid uáppei kielâlâš ovdáneemeest.

Oppâmproosees peeleeest kuávdáliih árvuštállâm já macâttâs adelem čuásáttâsah eenikielâ já kirjâlâšvuodâ sierâ oppâmeerijn láá

- ovdánem jieijâs oovdânpyehtimist já vuáruvaiguttâstááiđuin, säni- já tuávádâhvuárhá lasanem
- ovdánem luuhâmtááiđust sehe teevstâi iberdeemeest já luuhâm tohâmist
- ovdánem teevstâ pyevtittemist, spesifisávtt kiedâinčäällim já puálluhevditááiđu ovdánem
- ovdánem kielâ já kulttuur iberdeemeest, spesifisávtt huámâšumij toohâm saanij merhâšuumijn já aargâ kielâkevttimtilâlâšvuodâin.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs pargo, oppâmpirrásiid já pargovuovviid kyeskeeh ulmeh, stivrim, sierânitemm já toorjá sehe oppâm árvuštállâm kyeskih meiddei sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere.

Oppâmere spesifisâš pargo

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ spesifisâš pargon lii tuárjuđ Suomâst sarnum sämikielâi siäilum ellen já nanodiđ toi sajattuv eres kielâi paaldâst. Uáppeeh uázžuh vuáđu ovdediđ já kevttiđ kielâlâš tááiđuidis jiečânâš ubâ eellim čoodâ. Máttááttâs västid oovtâstpargon paihijguin, sämikielâlâš siärvusáin já eres oppâamnâsij máttááttâsáin uáppei kielâtááiđu ovdáneemeest sehe iššeed sii huksiđ kielâlâš já kulttuurilâš identiteet paldâlâš- já maangâkielâlâšvuotâ kevttimáin. Máttááttâs lasseet uáppei iberdem já áárvust anneem jieijâs kielâ- já kulttuurtauvváá merhâšumeest sehe olssis, siärvusân, ohtsâškoodán ete eres algâaalmugijd. Máttááttâs stivree iberdiđ já anneđ áárvust meiddei eres kielâid já kulttuurijđ.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ puáhtá máttááttid monni Suomâst sarnum sämikielân: anarâš-, nuorttâlâš- tai orjâlâškielân. Kielâ lii sehe máttááttâs čuásáttâh ete niävvu. Máttááttâs vuáđuđuvá siärvuslâš uáinun kielâst. Uáppee šadda siärvus jesânin, ko uáppá kevttiđ kielâ siärvus vuovviin. Sierâ sämikielah váldojeh vuotân spesifisávt sämikulttuurij kuávlulâš variaation uápâsmen ohtâhvuotâst. Ko kielâlâš tááiđuh ovdáneh, uáppeeh finnejeh naavcâid váldiđ uási já vaiguttiđ ohtsâš äššijđ já meridâmân.

Kielâ uáppih ahapajan táválâš kielâkevttimtilâlâšvuotâiguin, tekstâšlajâiguin já sänivuarháiguin. Sämikielâ já kirjálâšvuotâ máttááttâs pargon lii tuárjuđ, ovdediđ já čieŋâlmittiđ kielâtiäđulâšvuotâ já kielâlâš aiccâm tááiđuid sehe nanodiđ uáppei kielâlâš identiteet. Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmereest kulttuursiskáldâsáin kuávdáliih láá sänitaaidâ, teattertaaidâ já draama sehe media lasseen mainâstemärbivuotâ, sämmilâš lyyrik (livđe, leu'dd, luhti), kielâsiärvus täävih, ärbivievih, taaidâ, sämmilâš eellimvyehi já historjá.

Iheluokkain 1–2 sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere máttááttâsâst tiäddučuágástâh lii uáppei ruokâsmitemm já movtjiditemm kevttiđ sämikielâ sehe ovdediđ jiešolgospyehtim- já vuáruvaiguttâstááiđuid ohtâgâslij vátamusâi vuáđuđ. Tehâlâš lii anneđ huolâ kielâlâš tiäđulâšvuotâ, luuhâm já čäällim vuáđutááiđui sehe maangâluuhâmtááiđu ovdedeemeest. Máttááttâsâst váldoo vuotân spesifisávt kuldâlemtááiđui já kullum iberdem merhâšume sárnum, kielâ sehe luuhâm- já čäällimtááiđu vuáđuusin. Máttááttâs pargon lii änggirvuotâ já perustem nanodem kielâlâš olgospyehtimân já draaman sehe maangâhámásij teevstâi tulkkimân já pyevtitmân. Máttááttâsâst aneh huolâ oppâmprooses jotkuuvâšvuotâst ovdámáttááttâsâst algâmáttááttâsân nuvvt sämikielâ vuáđutááiđuin ko vijdes mättimist.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere máttááttâs ulmeh iheluokkain 1–2

Máttááttâs ulmeh	Uulmijđ kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Vuáruvaiguttástilálâšvuodâin toimâm		
U1 movtjidditid uáppee ovdedid tááidus oovdânpyehtid jurduid, feeriimijđ já uáivilijđ sehe kojâđid já kuldálid	S1	V1, V2
U2 stivrid uáppee ovdedid vuáruvaiguttâs- já oovtâstpargotááiduid naanoodmáin kielâlâš já ruumâšlâš olgopsyehitim já mielâkuvviittâs sehe stivrid váldid uási já olgopsyehitim jieijâs olesváldáldávtt meiddei draama vuovijguin	S1	V2
U3 tuárjuđ uáppee viestádeijeeekove ráhtim nuuvtt, ete uáppee uáppá toimâđ sämikielân sierâlágân viestádemtilijjn já iberdid, ete ulmuuh viestádeh sierâlágân vuovijguin	S1	V2, V7
Teevstâi tulkkim		
U4 stivrid já movtjidditid uáppee luuhámáttáiddu oppámist já teevstâi iberdem tááidui hárttállámist sehe išedid suu tarkkuđ jieijâs luuhâm	S2	V1, V4
U5 stivrid uáppee uuccâđ tiádu sierâlágân vuovijguin	S2	V1, V4, V5
U6 iállááttid uáppee perustem jiečanâs luhâmân falâmáin sâmmilâš kulttuurân kyeskeid kiehtâlâšâid, tohâmáin positiivlâš luuhâmfeeriimijđ je falâmáin máhdulâšvuodâid tiádukoosko časkâdmân sehe luuhâmfeeriimij jyehimân	S2	V1, V5
Teevstâi pyevtittem		
U7 stivrid uáppee pyevtittid maangâhámâsijđ teevstâid sierâ uulmijđ já lääččid máhdulâšvuodâid positiivlâš teevstâi pyevtittem, oovtâst porgâm já teevstâi jyehim feeriimijđ	S3	V2, V5, V1, V4
U8 faallâđ uáppee tilálâšvuodâid mainâstid já kuvvid aášijđ sárnumáin, čálimáin já kuvijguin meiddei maangâmediasijn pirrásijn	S3	V1, V4, V5
U9 stivrid uáppee vuávâđ já ráhtid jieijâs teevstâid, hártánittid kieđáinčáallim tááiddu já puálluvevđitááiduid sehe stivrid uáppee kavnáđ kevttum šledgâlâš piergâsist sämikielâ puuvstavsoijim	S3	V1, V4, V5
Kielâ, kirjálâšvuodâ já kulttuur iberdem		
U10 stivrid uáppee toohâđ huámâšuumijđ saanj já olgopsyehitimij merhášuumijjn, kielâkevttimist, kielâst já sämikielâ variaantijn	S4	V2, V1, V4
U11 stivrid uáppee aiccâđ já iberdid maangâhámâsâš sâmmilâš kulttuur já sämikielâ jiešnaalijđ	S4	V1, V2
U12 stivrid uáppee uápâsmid sämikielâlâš párnâikirjálâšvuotân, sierâlágân árbivuovvijđ já jieijâs kuávlv kulttuuhaamijđ já -falâldáhân sehe stivrid suu anneeđ áárvust jieijâs kielâ já kulttuur sehe kielâi já kulttuuriđ maangâhámâsâšvuodâ	S4	V1, V2, V7
Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân		
U13 movtjidditid uáppee ovdedid sierâ oppâamnâsijn tarbâšum kielâ já anneeđ ávkkín enikielâ puoh oppámist	S5	V1, V4
U14 tuárjuđ uáppee finnid tiedâhalulâš vyei oppâđ	S5	V1, V2, V7

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere uulmijd kyeskeeh kuávdáliih siskáldâssyergih iheluokkain 1–2

Uáppee kielâ-, vuáruvaiguttâs- já tekstátááidui oppâm tábáhtuvá kielâkevttimtilálâšvuodâin sehe maangâpiälálávt kielâin porgâmáin. Siskáldâsâid väljeheh nuuvt, ete uáppee puáhtá vijdedid kielâ, kirjálâšvuodâ já eres kulttuur máttim maangâpiälálávt. Siskáldâsah tuárjuh ulmesuorgij juksâm já aneh ävkkín sehe uáppei feeriimijd ete páihálijd máhđulâšvuodâid. Siskáldâssuorgijn ráhtih olesvuodâid sierâ iheluokkaid.

S1 Vuáruvaiguttâstilálâšvuodâin toimâm: Fáállih valjeeht tilálâšvuodâid imâštálláđ, máinâstid já savâstálláđ juávhus eereb iárrásij árbivuáválávt muštálmáin já draamain maangâpiälálávt sierálagán roolijn. Hárjutteleh pírrâs kielâlâš sierristállâm já nomâtem, kuldâlem, kojádem, västidem já mainâstem. Hárjutteleh juávkkuviestâdem vuáháduvvâid muáđui tábáhtuvvee vuáruvaiguttâstilálâšvuodâin falámáin feeriimijd sierálagán viestâdemtilálâšvuodâin. Máhđulâšvuodâi mielđ fáállih meiddei tilálâšvuodâid kolliimijd já savâstállámijd eresahasij sämikielâ särnoiguin. Máttáátteleh kevttiđ kielâ ustevlávt já tilálâšvuodâ mielđ. Kiedâvušeh párnáikirjálâšvuodâ, sämmilijđ mainâsijđ já lyirik, kuhâsijđ, tiätutevstâid, mediateevstâid já speellâid draamain sehe eres vuáruvaiguttâshárjuttâsâiguin já savâstállámijguin.

S2 Teevstâi tulkkim: Aicâdeh já tolkkeheh maangâhámásijđ mainâsteijeid já kovvejeijeid teevstâid, toi merhâšuumijđ já ráhtusijđ sehe pargeh eereb iárrásij kuvijguin, párnáikirjálâšvuodâin, oovtkiárdásijđ tiätutevstâiguin já mediatevstâiguin. Máttáátteleh luuhâđ já hárjutteleh tarbâšum tuáváduvvâid. Tuárjuh teevstâiberdem tááiduid já hárjutteleh iberdem strategiaid nuuvtgo ovdil kuldâlem/luuhâm, kuldâlem/luuhâm äägi já ton maŋa. Savâsteleh teevstâin, suogârdeh sänivaljiimijđ, saanij já ettâmvuovij merhâšuumijđ sehe vijdedeh tuávádâhvuárhá. Uápásmeh sierálagán vuovvijđ olgospyehtid äägi, oornig já pääihi spesifisávt mainâsteijee, kovvejeijee já stivrejeijee teevstâin sehe uáppih kevttiđ mainâstem vuáđutuáváduvvâid. Jyehih luuhâmfeeriimijđ sierálagán vuovijguin, savâsteleh teevstâi siskáldâsâin já hárjutteleh teevstâ mainâstem jieijâs sanijguin. Hárjutteleh tiäđu uuccâm tohâmáin huámâšuumijđ pírrâsist já tulkkimáin kuuvijđ já čallum teevstâid sehe hárjutteleh tiäđu muštâlem iárrásijđ. Fáállih sämikulttuurân kulleid kihtlâsâid uáppei mainâsijđ já teevstâi pyevittem vuáđđun.

S3 Teevstâi pyevittem: Tárkkojeh sarnum kielâ muttem čallum kiellân, hárjutteleh teevstâ vuávám já tuárjuh riávtuicäällim ovdánem fonologilâš tiäđulâšvuodâ hárjuttâsâiguin já luhâmáin. Hárjutteleh riávtuicäällim vuáđuaašijđ já uáppih kevttiđ taid jieijâs teevstâin. Máttáátteleh stuorrâ já uccâ tekstampuustavijđ já toiguin čäällim sehe puállupevdiááiduid. Hárjutteleh pyevtittiđ teevstâid, kevttiđ mielâkuvviuttâs, mainâstid mainâsijđ já uáivilijđ sehe kuvviđ jieijâs feeriimijđ, huámâšuumijđ já jurduid särnumáin, čálimáin já kuvijguin ohtuu já oovtâst. Máttáátteleh maainâstmân já kuvviimân táválíjđ tekstálijđ já kielâlijđ vuáđuráhtusijđ, ovdâmerkân äägi já pääihi olgospyehtimvuovijđ, sehe máttáátteleh adelid já vuástávdidid macâttâs.

S4 Kielâ, kirjálâšvuodâ já kulttuur iberdem: Nanodeh kielâlâš tiäđulâšvuodâ tohâmáin huámâšuumijđ sarnum kielâst sehe uápásmáin čallum kielân kuldâlmáin já luhâmáin. Návt váldoo vuotân uáppee paldalâš- já maangâkielâlâšvuotâ. Aicâdeh já suogârdeh sämikielâ jiešvuovijđ, saanijđ, ettâmvuovijđ sehe toi merhâšuumijđ. Taheh huámâšuumijđ sierâ särnumvuovijn škoovlást, astoäigin kullum kielâin sehe kielâkevttim vaiguttâsâst iárrásijđ.

Hárjutteleh spesifisávt hyselkinomáttásâid uáppee aldasâš hyselkkisiärvusist. Sierâdeh kielâin kuhâsijguin, tivtâiguin já sänisierâiguin já siämmást uápásmeh meiddei eres sâmikielâid. Fäällih valjeeht tilâlâšvuodâid kuldâliđ mainâstem sehe vâldiđ uási sâmikielâlâš savâstállâmân já sâmmilâšvuotân kulleid taavijd já toimâmân tovlái já táálái ärbivuovij, täpikulttuur já juhleärbivuovij peht. Hárjutteleh mainâstid já kuvviđ aasijd sârnumâin já maangâhâmâsij tevstâiguin. Oceg jieijâs kiäsutteijee luuhâm. Uápásmeh kuldâlmâin já luhâmâin maangâhâmâsijd teevstâid, nuuvtgo pärnâid uáivildum kirjâlâšvuotân já mediateevstâid, já kevttih taid olgospyehtim kihtâlâssân já savâsteleh toi merhâšuumest jieijâs aargâst. Uápásmeh oovtâst kirjeráajun já ton kevttimân.

S5 Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân: Lasetteh já hárjutteleh sierâ oppâamnâsij sänivuárhâid. Vâldih vuotân puáttee luokkataasij já oppâamnâsij kielâlijd háástuid já uápásmeh tuávâduvâi ráhtimân.

13.4.3 Vieres kielah

Kielâšoddâdem

Kielâšoddâdmân kyeskeeh ulmeh sehe nube päikkieennâmlâš já vieres kielâi oppâm máhđulâšvuodah láá miäruštállum nube päikkieennâmlâš kielâ máttááttâsân kyeskeest uásist.

Vieres kielâ a-oppâmeeri

Englâlâškielâ, eres vieres kielâ sâmikielâ

Oppâamnâs ulme

Kielâ lii oppâm já jurdâččem iähtu. Kielâ lii fáarust puoh škoovlá tooimâst, já juáhâš máttáátteijee lii kielâ máttáátteijee. Kielâ oppâm oovded jurdâččemtäáidui ovdânem. Tot addel amnâsijd maangâkielâlâš já kulttuurilâš identiteet ráhtimân já áárvustmân. Ko sänivuárkká já ráhtuseh lasaneh, meiddei vuáruvaiguttâs- já tiäđu-uuccâmtäáiduh ovdâneh. Kielâi oppâmist lii ennuv saje hitruuvuodân, leikkiivuodân já kreatiivlâšvuodân.

Kielâi máttááttâs lii uási kielâšoddâdem já stivrim kielâtiäđulâšvuotân. Uáppein iälláátuvoo perustem škoovlásiärvus já pirâstíttee maailm kielâlâš já kulttuurilâš maangâhâmâsâšvuotân já sij ruokâsmittokeh viestâdiđ autentlijn pirrâsijn. Škoovlâst stivrejeh anneeđ áárvust sierâ kielâid, toi sârnoid já sierâlágân kulttuurijd. Suhâpelij täsiärvu kielâvaljiimijn já kielâoppâmist nanoduvá sierâlágân uáppeid kiäsutteijee kielâvaljimiäđáttâsâin, ruokâsmittemâin uáppeid toohâđ jieijâs riävtui kiäsutteijeid valjiimijd suhâpeelest hiänggááhännáá, kiedâvuššâmâin máttááttâsâst maangâpiälâlâvt sierâlágân fáddâid sehe kevttimâin molsâšsuddee já tuáimâlâš pargovuovijd.

Kielâi oppâm vaalmâšt uáppeid vuávâlâš já kreatiivlâš porgâmân sierâlágân čuákânpieijâmijn. Uáppeid já uáppejuávkuid lääččih máhđulâšvuodâid viärmâdâttâmân já koskâvuodâ anemân ulmuiguin meiddei maailm eres soojijn. Tiäđu- já viestâdemteknologia fáálá oovtâ luándulâš máhđulâšvuodâ olâšuttiđ kielâmáttááttâs autentlijn tilâlâšvuodâin já uáppeid viestâdemtáárbui vuáđuld. Máttááttâs addel meiddei naavcâid uásâlistemân já aktiivlâš vaiguttemân almugjikoskâsâš maailmist.

Máttááttâs naanood uáppeid luáttámus jieijâs naavcáid oppâđ kieláid já kevttid taid ruokkáđvt. Uáppeid adeleh máhdulášvuodâ ovdániđ ohtâgâslávt já finniđ táárbu miel torjuu oppâmân. Máttááttâs uárnejuvoo nuuvt, ete meiddei iäráisiđ jotelubbooht ovdáneijeh tâi kielâ ovdiišt mátteeh pyehtih ovdániđ.

Kielâi máttááttâsâst ovdedeh maangâluuhâmáttáidü já kiedâvuseh sierâlágán teevstâid. Párnâi já nuorâi sierâlágán perustem čuásáttâsah váldojeh vuotân teevstâi valjiimist. Máttááttâsâst ráhtih šooldiđ meiddei sierâ kielâi kooskân sehe uáppeid ríjjäääigi kielâkiávtun. Uáppeid stivrejeh uuccâđ tiäđu toi kielâiguin, maid máttih.

Engâláškielâ / eres vieres kielâ / sâmikielâ máttááttâs ulmeh iheluokkain 1–2

Škoovlást vuossâmuš vieres kielâ tâi nubbe paikkieennâmlâš kielâ älgâ táválávt 3. iheluokkaast. A-oppâmere máttááttâs puáhtá kuittâg älgid jo ovdil 3. iheluoka. Talle kyerih A-oppâmere máttááttâsvuávám vuáđusijđ nuuvt, ete uáppeid ahe váldoo vuotân.

Jo ovdil A-oppâmere máttááttâs älgim puáhtá uáppeid uápâsmittiđ ovdâkietân moidnii kieláid, nuuvtgo engâláškielân, sâmikielân tâi eres kielân. Tággáár toimâm nomâttuvá kielâriššon. Kielâ tâi kielâi älgü-uápuid uáppih tast lávlumáin, sierâdmáin, spellámáin já liihâdmáin. Fáádáid väljejeh uáppeid kiásutteijee aášijn ovtâst uáppeiguin. Máttááttâs puáhtá olášuttiđ eres oppâtiimij ohtâvuodâst, uássin maangâsuurgâsâš oppâmolesvuodâid tâi toos puáhtá värídiđ jieijâs oppâtiimijđ tâi máttááttâspuudoid. Kielârišo puáhtá ornid meiddei paajeb iheluokkain.

14. Máttááttâs iheluokkain 3–6



14. Iheluokah 3–6

14.4 Oppâamnâseh iheluokkain 3–6

Täin máttááttâsvuávám vuáđusijn miäruštâllojeh oppâamnâsijn toimâ, ulmeh já kuávdááh siskáldássyergih. Lasseen miäruštâllojeh sierâ oppâamnâsijd teháliih ulmeh oppâmpirrâsijn já pargovuovijn sehe stivriimist, sierânittimist já torjust já oppâm árvuštállámist.

Oppâamnâsoosijn kiävttojeh uánáduvah. Ulmeh láá numeristum U1, U2 jna. Uulmijd lohtušum siskáldássyergih láá numeristum S1, S2 jna. já toid čujotteh ulmetavlustuvvâin. Vijđes máttimsyergih láá numeristum V1, V2 jna. já toid čujotteh oppâamnâsij ulmetavlustuvvâin.

- V1 Jurdâččem já oppâmân oppâm
- V2 Kulttuurilâš máttim, vuáruvaiguttâs já olgopsyehitim
- V3 Alnees huolâ anneem já aargâ tááiđuh
- V4 Maaŋgáluuhâmtáiđu
- V5 Tiätu- já viestâdemteknologilâš máttim
- V6 Pargoeellimtáiáiđu já irättâsvuotâ
- V7 Uásálistem, vaiguttem já pišttee puátteevuodâ rähtim

Eenikielâ já kirjálâšvuodâ sierâ oppâmerij já nube päikkieennâmlâš kielâ oppâm

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsân láá täin máttááttâsvuávám vuáđusijn miäruštállum kyehtnubaloh sierâ oppâmere, moh láá čuávuviih: suomâkielâ já kirjálâšvuotâ, ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ, sâmikielâ já kirjálâšvuotâ, romanikielâ já kirjálâšvuotâ, seevvimkielâ já kirjálâšvuotâ, eres uáppee eenikielâ, suomâ já ruotâ nubben kiellân já kirjálâšvuotâ, suomâ já ruotâ sâmikielâlijd sehe suomâ já ruotâ seevvimkielâlijd. Eres uáppee eenikiellân lii máhđulâš máttááttid ubâ eenikielâ já kirjálâšvuodâ tijmemeerijn monni muuneeld mainâšum eenikielâ, mon máttááttâs uárnejejee fáálá já huolâttejee väljee, tai staatârâđi asáttâs 422/2012 8 § miäldásávt uárnejuvnon. Lasseen sierânâsruuttâdemáin puáhtâ faallâđ uáppee jieijâs eenikielâ máttááttâs. Nubbeest päikkieennâmlâš kielâst láá ruotâ- já suomâkielâst miäruštállum A- já B-oppâmereh sehe kyevtkielâlâš uáppeid uáivildum eenikielânálâsiih oppâmereh.

Uáppee uáppá eenikielâ- já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist já nubbeest päikkieennâmlâš kielâst čuávuvâš tavlustuvvâst mainâšum oppâmeerijd tađe mielđ ko máttááttâs uárnejejee fáálá já uáppee huolâttejee väljee. Tavlustuvvâst uáppee eenikielâ uáivild skoovlá máttááttâskielâ (suomâ, ruotâ tai säämi) tai eres huolâttejee almottâm kielâ.

Uáppee eenikielâ	Eenikielâ já kirjálâšvuotâ oppámeeri	Nubbe päikkieennâmlâš kielâ	
	ohtsâš	ohtsâš	valjimiävtulâš
suomâ	suomâkielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ	-
ruotâ	ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ	suomâ	-
säämi	sämikielâ já kirjálâšvuotâ sehe suomâ tâi ruotâ sämikielâlijd	-	suomi tâi ruotâ
säämi	suomâ- tâi ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ sehe sämikielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ tâi suomâ	
romani	suomâ- tâi ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ sehe romanikielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ tâi suomâ	-
seevvimkielâ	seevvimkielâ já kirjálâšvuotâ sehe suomâ tâi ruotâ seevvimkielâlijd	-	ruotâ tâi suomâ
eres eenikielâ	eres eenikielâ ubâ eenikielâ já kirjálâšvuotâ oppámeerijn tâi SA422/2012 8 § miäldásávt uárnejuvvon sehe suomâ tâi ruotâ nubben kiellân	-	ruotâ tâi suomâ

14.4.1 Eenikielâ já kirjálâšvuotâ

Kielâšoddâdem

Kielâtááidü ovdánem älgá arâpárnivuodâst já juátkoo eellimahasâš prosessin. Maangâkielâlâš kompetenssi ovdán päähist, škoovlâst já ríjjääigin. Toos kuleh eenikielâ já eres kielâi sehe toi kuávlukielâi sierátásásih tááiduh. Škoovlá kielámáttáttâs vuolgásaje lii kielâ kevttim eres ohtâvuodâin. Tot naanood uáppei kielâtiäduulâšvuotâ já eres kielâi paldalâš kevttim sehe maangâluuhâmáidü ovdánem. Uáppeeh uáppih toohâd huámâšuumijd ereskielâlâlijn teevstâin já vuáruvaiguttâs vuáhâduvvâin, kevttiid kielâtiädu tuávâduvvâid teevstâi tulkkimist já anneeđ ävkkín sierâlágáníjd vuovíjd oppâđ kielâ. Uáppeeh kevttih sierâ kielâi tááiduid puoh oppâm toorjân sierâ oppâamnâsijn. Uáppeeh stivrejuvvoje luuhâđ sii kielâtááidun mudágíjd teevstâid já skappuđ oppâmist onnum tiädu sierâ kielâid.

Uáppeeh stivrejuvvoje tiädustiđ sehe jieijâs ete iärrásij kielâlij já kulttuurlij identiteetij maangâkiärdâsâšvuotâ. Meiddei ucceblovokielâi já uhkevuálâsij kielâi merhâšume oovdânpuáhtoo máttááttâsâst. Máttááttâs tuárju maangâkielâlâšvuotâ ávhástállâmáin puoh, meiddei uáppee ríjjääigin kevttim kielâiguin. Máttááttâs naanood uáppee luáttâmuš jieijâs naavcâid oppâđ kielâ já kevttiđ ucáá-uv kielâtááidü ruokkádvâ. Kielâšoddâdem váátá sierâ oppâamnâsij oovtâstpargo.

Oppâamnâs pargo

Pargokuvvim, oppâmpírrâsijd já pargovuovvijd lohteeh ulmeh sehe stivrim, sierânittim já toorjâ sehe uáppee oppâm árvuštállâm kyeskih puoh eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs oppámeeríjd.

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ máttááttâs pargon lii ovdediđ uáppei kielâ-, vuáruvaiguttâs- já tekstâtááiduid já stivriđ sii peerustškyettiđ kielâst, kirjálâšvuotâst já eres kulttuurist já puáttiđ tiäduulâžžân alnees viestâdeijen já kielâkevttin. Uáppee aargâ kielâ- já tekstâtááiduid viđdedeh nuuvt, ete sij finnejeh naavcâid huámšumij já almoonij tuávâdâhlâžžân tohâmân, jurdâčcem kielâlâžžân tohâmân já kreatiivlâšvuotâ ovdeedmân.

Eenikielâ já kirjálâšvuodâ máttááttâs västit oovtâstpargon eres oppâamnâsijguin já paihijguin uáppei kielâšoddâdeemeest já išseed sii ráhtid kielâlâš já kulttuurilâš identiteet maanġâkulttuurilâš já mediaištum ohtsâškoddeest. Eenikielâ já kirjálâšvuotâ lii maanġâtiედđálâš táidu-, tiätu- já kulttuuraamnâs. Máttááttâs vuádudivá vijdes tekstâibárdâsân. Kuávdááh ääših láá maanġâhámásij teevstâi tulkkim já pyevtittem sehe tiädu skappum já jyehim tááiduh. Ahepajan já kielâtááidun hiäivulâš kirjálâšvuotâ naanood kreatiivlâšvuodâ já mielâkuvviittâs maanġâpiälâsâš ovdánem já viijdeed uáppei ibárdâs jieijâs kielâlâš olgospyehtim máhđulâšvuodâin. Kirjálâšvuotâ ovtâstit uáppee kulttuursis já viijdeed ibárdâs eres kulttuurijn.

Uáppeeh ruokâsmittojuh konstruktiivlâš já ovdâsvástádâsvuáduvlâš vuáruvaiguttâsân sierâlágánijn viestâdempirrásijn. Uássin eettilâš šoddâdem uáppeeh stivrejuvvojuh iberdiđ jieijâs kielâlij já viestâdemlij valjiumij vaiguttâsáid eres ulmuid. Metakognitiivlâš tááiduin eenikielâ máttááttâsâst tehâlumoliuh láá teevstâi tulkkim já pyevtittem strategisâš tááiduh. Kielâtiädu máttááttâs pargon lii tuárjuđ já ovdediđ kielâtiäduvlâšvuodâ já kielâ aiccâm tááiduid. Máttááttâs vuádudivá kollektiivlâš já funktionaallâš uáinun kielâst: kielâ ráhtusijđ uáppih ahepajan táválâš kielâkevttimtiilij já tekstâšlaajâi ohtâvuodâst. Máttááttâsâst ovdáneh lävki läävhiid uáppei ovdánemmudo mielđ.

Máttááttâs uápâsmit maanġâid kulttuursiskâldâssáid, main kuávdáliih láá sánitaaidâ, media, draama, teattertaaidâ sehe sárnum- já viestâdemkulttuureh. Sánitaaidân kulâ čaabâkirjálâšvuodâlij teevstâi čäällim já tulkkim. Kirjálâšvuodâ máttááttâs pargon lii luhâmân movtijdittem, feeriimij finnim já jyehim, kulttuurtubdâm čieŋâlmittem, eettilâš šoddâm tuárjum sehe uáppei kielâ já mielâkuvviittâs riggodem. Draama naanood oppâamnâsij tuáimâlâšvuodâlâš, feerimvuodâlâš já esteettilâš luándu. Mediašoddâdem sihtee mediasiskâldâsâi tulkkiimân já pyevtitmân já toi iberdâmân kulttuurilâš almoonin. Sárnum- já viestâdemkulttuurij máttááttâs naanood vuáruvaiguttâs- já viestâdemtááiduid.

Kuávdáliih movtijdemtovâlduvah eenikielâ já kirjálâšvuodâ oppâmist láá uáppimnáál aašij merhâšitteevuotâ já kuáskulâšvuodâ feeriimeh. Uáppei movtijdem nanodeh tohâmáin máhđulâšvuodâid aktiivlâš toimâmvuotân já jieijâs valjiumijđ sehe väldimáin vuotân uáppei tekstâmaailm já feerijmijđ sehe viijđedimáin taid. Máttááttâsâst, oppâmpirrás ráhtimist já máttááttâsvuádudivá valjiumist váldoo vuotân uáppei ereslágánvuotâ, oovtviärdâsâšvuotâ já suhâpelij täsiárvu já tuárjuh nuuvt ovdánâm uáppeid ko oppâmvaigâđvuodâlijđ uáppeid. Eenikielâ oppâmereh pargeh oovtâspargo.

Iheluokkain 3–6 máttááttâs spesifisâš pargon lii uáppei olgospyehtim- já vuáruvaiguttâstááidui sehe luuhâm já teevstâi pyevtittem tááidui já strategiái njebzilitem já tekstâšlaajâvaljiumist vijdedem. Uáppeeh stivrejuvvojuh toimâđ meritiätulávť, torvolávť já vástâdâslávť ovdii maanġâpiälâsubboin maanġâmediasijn vuáruvaiguttâstilâlâšvuodâin, já sij stivrejuvvojuh tulkkid, pyevtitid já árvuštállâđ ain maanġâhámâsubboid teevstâid uássin oppâmân oppâm. Tiädu kielâst, kirjálâšvuodâst, mediast já eres kulttuurist uáppih kielâlij tááidui ovdedem já teevstâi merhâšume suogârdem ohtâvuodâst. Máttááttâs ulmen lii iällááttid perustem já adelid niävuid kielâ aiccâmân, luuhâmájânâsân já maanġâmuđusâš olgospyehtimân já faallâđ feeriimijđ kielâst já kirjálâšvuodâst.

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs oppâmpirrásij já pargovuovij ulmeh iheluokkain 3–6

Ulmen lii kielâlâvt kihtâlâsâs já siärvuslâš oppâmpirrás, kost uáppei uáinuh annojeh áárvust, já kost lii máhđulâšvuotâ tarkkuđ já pyevtittid teevastâid ohtuu já oovtâst torvolâvt meiddei viestâdemteknologiain. Máttáátâsâst aneh ävkkín uáppei jieš valjim já sii kiäsutteijeid kiirrijd já eres maangâhámâsijd teevastâid sehe vijđedeh uáppei luuhâmfeeriimijd. Eenikielâ oppâmpirrásân kulá meiddei škoovlá ulguupiälâsâš kulttuur- já mediafalâldâh. Pargovyevih väljejuvvojehe nuuvt, ete toh taheh máhđulâžžân oovtâst toimâm já feeriimij jyehim sehe oppâamnâs siskáldâssuorgij luándulâš ovtâstem. Máttááttâs čavosmittoo prooseeslágán oppâmáin já proojeektporgâmáin. Vuáruvaiguttâs- já draamatááiduid čieŋalmiteh sierâlágánij hárvuttâsáiguin. Draama já kirjálâšvuotâ máttááttâs ovtâstuvá eres oppâamnâsij máttááttâsân.

Stivrim, sieránittem já toorjá eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist iheluokkain 3–6

Ulmen lii tuárjuđ uáppei kielâlâš ovdánem, njebžilis luuhâm- já čäällitááiduu oppâm sehe luuhâm-tááiduu čieŋálmitem iberdeijee luhâmân. Uáppeid tuárjuh sánivuárhá viijđeedmist, tuáváduvá oppâmist sehe jurdui kielâlâžžân ráhtimist já vuáruváiguttâstááiduin. Puoh uáppeid movtjideh sii táidutáási miäldâsâš kirjálâšvuotâ já eres teevastâi luhâmân já stivrejeh luuhâm iberdem strategiai kevttimân sehe hiäivulij oppâmstrategiai oovdedmân já jieijâs naavcâi tubdâmân. Uáppei teevastâ pyevtittem tááidui sehe riävtuicäällim ovdedem várás adeleh maallijd sehe siärvulâšvuotâlâš já individuaallâš torjuu. Meiddei kielâlâvt čepis uáppeid tuárjuh luuhâmháástui vâldimist, olssis hiäivulâš pargovuovij kavnamist já uulmij pieijâmist. Teevastah já pargovyevih väljejuvvojehe nuuvt, ete uáppei oovtviärdâsâšvuotâ já suhâpelij täsiärvu olâšuvá.

Uápee oppâm árvuštállâm eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist iheluokkain 3–6

Árvuštállâm já toos vuáđuduvvee macâttâs lii maangâpiälâsâš, koŋkreetlâš já oppâm tááiduid ovdedeijee. Árvuštállâm naveltuvá čavos uáassin oppâmproosees. Árvuštállâm vuáđuduvá maangâpiälâsâš kirjiumân tast, maht uáppei vijđaneijeeh kielâliih tááiduh já teevastâi pyevtittem sehe tulkkim ovdáneh já magareh láá sii tiäđuh kielâst, kirjálâšvuotâst já eres kulttuurist.

Uáppeid stivrejeh árvuštállâđ jieijâs já iärâsij porgâm, olgospyehtim já puávtusijd. Oppâm tuárjoo, maangâpiälâsâš já sierristellee árvuštállâmáin já macâttâsváin uáppeeh išeduvvojehe šoddâđ tiätulâžžân jieijâs naavcâin, tiäđuin já porgâmproosesijn já sij finnejehe niävuid toi ovdedem várás. Jieštátulâš luuhâm lii tehâlâš ulme, mon tuárjuh já árvušteleh koskâvuotâst luuhâm- já čäällim-tááidun.

Ko eenikielâ já kirjálâšvuotâ sánalâš árvuštállâm tai árvusääni adeluvá, máttáátteijee árvuštâl uáppei máttim koskâvuotâst páihâlâš máttááttâsvuáváamist asâttum uulmijd. Ko máttáátteijee miäruštâl máttim tääsi 6. iheluoka luuhâmihetuotâstusâst, sun kiävttä vâldikodálijd árvuštállâmkriteerijd. Oppâm ovdáneemeest kuávdállih láá eenikielâ já kirjálâšvuotâ sierâ ulmesuorgij vuáđutááiduh já toid jođetteijeeh porgâmproosesih já oppâmstrategiah.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs pargo, oppâmpirrásiid já pargovuovviid kyeskeeh ulmeh, stivrim, sierânitem já toorjá sehe oppâm árvuštállâm kyeskih meiddei sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere.

Oppâmere spesifisâš pargo

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ spesifisâš pargon lii tuárjuđ Suomâst sarnum sämikielâi siäilum ellen já nanodiđ toi sajattuv eres kielâi paaldâst. Uáppeeh uázžuh vuáđu ovdediđ já kevtiid kielâlâš tááiđuidis jiečanâš ubâ eellim čoodâ. Máttááttâs västid oovtâstpargon paihijguin, sämikielâlâš siärvusáin já eres oppâamnâsij máttááttâsáin uáppei kielâtááiđu ovdáneemeest sehe iššeed sii huksiđ kielâlâš já kulttuurilâš identiteet paldâlâš- já maangâkielâlâšvuotâ kevttimáin. Máttááttâs lasseet uáppei iberdem já áárvust anneem jieijâs kielâ- já kulttuurtaúvuváá merhâšumeest sehe olssis, siärvusân, ohtsâškoodán ete eres algâaalmugijd. Máttááttâs stivree iberdiđ já anneđ áárvust meiddei eres kielâid já kulttuurijid.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ puáhtá máttááttiid monni Suomâst sarnum sämikielân: anarâš-, nuorttalâš- tai orjalâškielân. Kielâ lii sehe máttááttâs čuásáttáh ete niävvu. Máttááttâs vuáđuduvá siärvuslâš uáinun kielâst. Uáppee šadda siärvus jesânin, ko uáppá kevtiid kielâ siärvus vuovviin. Sierâ sämikielah váldojeh vuotân spesifisávt sämikulttuurij kuávlulâš variaation uápâsmen ohtâhvuotâst. Ko kielâlâš tááiđuh ovdáneh, uáppeeh finnejeh naavcâid váldiđ uási já vaiguttiđ ohtsâš aššijid já meridâmân.

Kielâ uáppih ahapajan táválâš kielâkevttimtilâlâšvuotâiguin, tekstâšlajâiguin já sänivuárháiguin. Sämikielâ já kirjálâšvuotâ máttááttâs pargon lii tuárjuđ, ovdediđ já čieŋâlmittiid kielâtiäđulâšvuotâ já kielâlâš aiccâm tááiđuid sehe nanodiđ uáppei kielâlâš identiteet. Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmeereest kulttuursiskáldâsáin kuávdáliih láá sänitaaidâ, teattertaaidâ já draama sehe media lasseen mainâstemärbivuotâ, sämmilâš lyyrik (livđe, leu'dd, luhti), kielâsiärvus täävih, ärbivyevih, taaidâ, sämmilâš eellimvyehi já historjá.

Iheluokkain 3–6 sämikielâ já kirjálâšvuotâ máttááttâsâst uáppeid ruokâsmiteh toimâđ aktiivlávtt jieijâs eenikielân sierâlágán njálmálijn já kirjálijn vuáruvaiguttâstilâlâšvuotâin. Uáppei kielâtááiđu ovdedeh sänivuárhá já tuáváduvváid maangâpiälâsubbon tohâmáin, stivriimáin uáppeid tarkkuđ kielâ kuávdáliid jiešnaalijid, naanoodmáin teevstâ tulkkim já pyevtitem tááiđuid sehe falâmáin ahapajan hiäivulâš kirjálâšvuotâ já pargovuovviid maangâmediasâš oppâmpirrásis. Eenikielâ tááiđui ovdedeemeest já oppâmtááiđui maangâpiälâsubbon tohámist kevttih eereeb iärâsij oppâamnâsrajij paijeelmannee čavosmittee máttááttâs. Máttááttâs oovdedeet uáppei tááiđu árvuštállâđ jieijâs oppâm.

Sämikielâ já kirjälâšvuotâ -oppâmere máttááttâs ulmeh iheluokkain 3–6

Máttááttâs ulmeh	Uulmijd kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Vuáruvaiguttástilâlâšvuodâin toimâm		
U1 ruokâsmittid já stivrid uáppee vuáruvaiguttástááidui ovdeedmán tohámáin tilâlâšvuodâid savástállámân já eettilâš koččâmâsâid suogárdállámân	S1	V1, V2, V7
U2 movtjidittid uáppee nanodid tááidu toimâd konstruktiiavlâvt sierâlágán viestâdemtilâlâšvuodâin sánálâvt já ij-sánálâvt sehe stivrid uáppee väldid suu viestâdmist vuotân vuástávaldee tááruid já jieijâs kielâlâj valjijmij vaiguttâsâid	S1	V2, V6, V3
U3 tuárjuđ uáppee positiivlâš viestâdeijeekove šoddâm sehe stivrid uáppee tubdâđ tilâlâšvuodâid kevttid sämikielâ tááidu	S1	V2, V6
Teevstâi tulkkim		
U4 stivrid uáppee luuhâmtááidu njebžilitemân já kevttid teevstâ iberdem strategiaid sehe aicâdid já árvuštállâđ jieijâs luuhâm	S2	V1, V4
U5 stivrid uáppee vijdedid säni- já tuávádâhvuárhá sehe teevstâ tuáváduvâi iberdem	S2	V1, V2, V4
U6 stivrid uáppee tiäđuskappuumân, maangâpiälâsâš tiätukâldei kiävtun já tiäđu lyetittetteevuodâ árvuštállámân sehe huámâšid sämikielâlâš algâalgâlâš teevstâi kulttuurân čonnum jiešnaalijđ	S2	V1, V2, V4, V6
Teevstâi pyevtittem		
U7 movtjidittid uáppee toohâđ kielâlâžžân jurduidis já hárvuttállâđ mainâstejei, kovvejejei já oovtkiártâsij uáinu valdee teevstâi pyevtittem, meiddei maangâmediasâš pírrâsijn	S3	V1, V4
U8 stivrid uáppee hárvuttállâđ kiedâinčâällim já puálluveditááidui njebžilvuodâ já nanodid čallum kielâ já teevstâi rahtusij já riävtuicâällim haldâšem	S3	V1, V4
U9 movtjidittid uáppee ovdedid teevstâ pyevtittem prooseesijđ já tááidu árvuštállâđ jieijâs teevstâid, faallâđ máhđulâšvuodâid konstruktiiavlâš macâttâs adelámân já finniimân, stivrid väldid vuotân teevstâ vuástávaldee sehe toimâđ eettilâvt viermist väldimân vuotân priivaatvuodâ já rähteveuoigâtvuodâid	S3	V1, V5, V7
Kielâ, kirjälâšvuodâ já kulttuur iberdem		
U10 stivrid uáppee nanodid kielâtiäđulâšvuodâ, movtjidittid suu tutkâđ já tarkkuđ kielâ já ton sierâ variaantijđ, stivrid tubdâđ tilâlâšvuodâid kevttid sämikielâ tááidu já iberdid kielâlâj valjijmij vaiguttâsâid	S4	V1, V2
T11 tuárjuđ uáppee kielâlâš já kulttuurlâš identiteet rähtimist já jieijâs ärbivyevi áárvust anemist sehe sämikielâ merhâšume iibeermist olssis já suu siärvusân	S4	V2, V4
T12 movtjidittid uáppee vijdedid tekstâvaljuttâs já luuhâđ já áárvust ánned sämikielâlâš pärná- já nuorâikirjälâšvuodâ sehe stivrid media- já kulttuurfalâđâhân já faallâđ tilâlâšvuodâid kulttuur pyevtitmân	S4	V2, V7, V1
Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân		
T13 movtjidittid uáppee ovdedid já toohâđ maangâpiälâsubbon sierâ oppâamnâsijn tarbâšum já sâmmilâš kulttuurân kyeskee kielâ sehe ävhâstállâđ tááiduinis puoh oppâmist	S5	V1, V2, V7

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere uulmijd kyeskeeh kuávdáliih siskáldâssyergih iheluokkain 3-6

Uáppee kielâ-, vuáruvaiguttâs- já tekstâtááidui oppâm tábáhtuvá kielâkevttimtilálâšvuodâin sehe maangâpiälálávt kieláin porgâmáin. Siskáldâsâid väljeheh nuuvt, ete uáppee puáhtá vijdedid kielâ, kirjálâšvuodâ já eres kulttuur máttim maangâpiälálávt. Siskáldâsah tuárjuh ulmesuorgij juksâm já aneh ävkkín sehe uáppei feeriimijd ete páihálijd máhđulâšvuodâid. Siskáldâssuorgijn ráhtih olesvuodâid sierâ iheluokkaid.

S1 Vuáruvaiguttâstilálâšvuodâin toimâm: Fäállih maangâpiälâsâš tilálâšvuodâid hártuttállâđ jieijâs feeriimij, jurdui, já uáivilij jyehim, iärásij kuldâlem já konstruktiivlâš macâttâs adelem já finnim sierâ viestâdempirrâsijn. Hártutteleh já aicâdeh jieijâs vuáruvaiguttâs sierâlágán viestâdemtilálâšvuodâin, ovdâmerkkân vuovijd lede ustevlâš, kevtiid jieijâs jienâ, toimâđ ulmemiäldâsávt já oovdânpyehtiid jieijâs uáivil já vuáđudid tom väldimáin iärásijd vuotân. Hártutteleh positiivlâš já ustevlâš olgospyehtim vuovijd. Hártutteleh kuldâlem, vuávám, miärádâšráhtim, čuávdim sehe proojeektorgâm tááiduid sehe spontaanlâš já hártuttállum sárnumviestâdem uápis kuldâleijeejuávkun. Hártutteleh olgospyehtimvuovijd sierâlágán viestâdem- já oovdâpyehtimtilálâšvuodâin. Stivrejeh olesolgospyehtimân, ávhástâleh draama toimâmhamijguin sierâlágán äigikyevdilij fáadái, teemai já kirjálâšvuodâ kiedâvuššámist. Fäállih máhđulâšvuodâid väldid uási jieijâs luoka já škovlásiärvus kulttuurtoimâm vuávámân já olâšuttemân. Hártutteleh toimâm sierâlágán sämikielälíjn viestâdempirrâsijn.

S2 Teevstâi tulkkim: Čieŋâlmiteh sierâlágán teevstâi, nuuvtgo čaabâkirjálâšvuodâ, tiätuteevstâi sehe kove já teevstâ ovtâsteijeje mediateevstâi luuhâmtááidu, teevstâ iberdem já luuhâm strategiái já tulkkim tááiduid. Tarkkojeh já árvušteleh jieijâs luuhâmtááidu. Čieŋâlmiteh teevstâ tulkkim tááiduid tutkâmáin já viärdádâlmáin maangâhámásijd teevstâid sehe hártuttâlmáin tuávâduvâi, nuuvtgo fáadá já teema, iberdem já kevttim. Hártutteleh čielgid, viärdádállâđ já suogârdállâđ saanij, toi synonymij, kielâkuuvij, eđálđuvâi já tuávâduvâi merhâšumijd já toi hierarkiaid. Uáppih tubdâđ mainâsteijeje, kovvejejeje, stivrejejeje já oovtkiärdâsij uáivil väldei teevstâi, nuuvtgo uáivilteevstâi já máinusij, kielâlijd já tekstuaallijd jiešnaalijd. Vijđedeh teevstâid tutkâmáin uáppei tiäđuid kielâ jiešnaalíjn. Luokitteleh saanijd merhâšume já häämi vuáđuld. Suogârdeleh magarijd merhâšuumijd sierâ sajahäämih kovvejeh já uáppih veerbâi sujâtem persoon- já äigihäämijn. Totkeh teevstâi ohtâvuodâst kielâ kovvejejeevuodâ sehe sarnum já čallum kielâhaamij iäruid sänitääsist. Uápásmeh čielgim, viärdádállâm já uáivil oovdânpyehtim vuovijd. Loheh já kuldâleh oovtâst já jieš valjum párnâid já nuorâid uávildum teevstâid já kirjálâšvuodâ, meiddei oles ráhtusin. Muuneld oppum tuávâduvâi lasseen uáppih kevtiid tuávâduvvâid mainâsteijeje, fáddá já teema. Oceh tiäđu sierâ kâldein já vijđedeh tiettim luhâmáin. Hártutteleh árvuštállâđ teevstâi já kâldei lyetittiteevuodâ.

S3 Teevstâi pyevtittem: Pyevtitteh maangâhámásijd fiktiivlijd já ij-fiktiivlijd teevstâid jieijâs feeriimij, huámâšuumij, jurdui já uáivilij sehe eres teevstâi vuáđuld ulmen njebežilittid kiedâinčäällim já puállupevditááiduid. Totkeh já hártutteleh mainâstem, kuvvim sehe stivrejejeje já uáivil väldee olgospyehtim. Hártutteleh paječalluu čäällim, rahtusijd já pittájyehim jieijâs teevstâ pyevtitmist. Hártutteleh teevstâ virkosmittem já nubásmitem vuovijd sehe sänivaljüimij, eđálđuvâi já sänioornig ohtâvuodâ teevstâ merhâšuumijd. Tarkkojeh čallum já sarnum kielâ iäruid. Uáppih kevtiid persoon- já äigihäämijd sehe tubdâđ teevstâst eđálđuv, válduocelkkuu já sijđocelkkuu vuáđutiijpâid

sehe iättus já celkkuu váldujesâniid, já anneeđ tiäđu ävkkín jieijâs teevstâ pyevtitmist. Uáppih kevttid riävtuicäällim vuáđuaašijđ jieijâs teevstâst. Hárjutteleh teevstâ pyevtittem muudoid: ideaistim, vuávám, čovdâččem, tussim, jieijâs teevstâi tarkkum já árvuštállám sehe macâttâs adelem já vuástávldim. Hárjutteleh oppâmist tarbâšum teevstâi pyevtittem, nuuvtgo čuákánkeessim já muuštonmerkkiimij ráhtim sehe káldei kevttim já merkkim teevstâst. Fäällih maangâpiälásávt tilálâšvuodâid mainâstid, čielgid já kuvviđ tábáhtuumijđ já almoonijđ sehe oovdânpyehtid jieijâs uáinuid sárnumáin, čálimáin já kuvijguin meiddei maangâmediasijn pirrásijn. Uáppih toimâđ viermipirrásist eettilávt váldimáin vuotân priivaatvuodâ já ráhteevuogâvuodâid.

S4 Kielâ, kirjálâšvuodâ já kulttuur iberdem: Totkeh kielâ molsâšuddâm já suogârdeleh saaniđ, olgospyehtimvuovij já teevstâi merhâšuumijđ. Totkeh teevstâikoskâvuodâ (intertekstuaalâšvuotâ) maangâhámásijn teevstâin. Uápâsmeh sâmmilâš kulttuur lasseen eres kulttuuriđ já kielâid já viárdádeleh jieijâs sâmi Kielâ eres, uáppeid uápis kielâi jiešnaaliđ: uápâsmeh sâmi Kielâ jiešnaaliđ teevstâi suárgusijđ, luokitállámân ceelháhtâvuodâ já merhâšume vuáđuđ (sâniluokah) sehe suogârdeleh já hárjutteleh saaniđ suuijâm. Aicâdeh jienâdâh- já tásimolsom. Uápâsmeh sierâ sâmi Kielâid já toiguin almostittum nuorâikirjálâšvuotân sehe aalmugârbivuáhán já ton táálâid tulkkijeijeid. Uáppih iberdiđ sâmi Kielâ kevttim vaiguttâsâid jieijâs elimân já pirrásân. Aneh ävkkín párnâid já nuorâid uávildum media- já kulttuurfalâlduv, ovdâmerkkân kulttuurtábáhtusâid, kirjeráju, fiilmâid, teatter já museoid. Tarkkojeh mediakulttuur almoonijđ já ahepajan uávildum siskâldâsâid já savâsteleh media roolist uáppée aargâst. Vuávájuh já olâšutteh jieijâs čáittusijđ meiddei oovtâstpargoost sâmisierâvâduvâiguin. Movtjiditteh kirjeráju aktiivlâš já maangâpiälâsâš kiävtun, okeh jieijâs kiäsutteijeje luuhâm já tuárjuh jieštâtulâš luuhâm já čäällim. Loheh párnâid já nuorâid uávildum kirjálâšvuodâ já ahepajan uávildum tiätukirjálâšvuodâ sehe suogârdeleh kirjálâšvuodâst oovdânpuáttâm koččâmâsâid.

S5 Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân: Hárjutteleh sierâ oppâmamnâsijn tehâlij tuávâduvâi já olgospyehtimij tubdâm já toi jieijâs kiävtun váldim. Aneh ävkkín tiätu- já viestâdemteknologia sierâ tiedâsuorgij tiäđu-ucâmist, oppâmist já jieijâs oppâm árvuštállâmist koskâvuodâst uulmijđ. Nanodeh uáppée tááidu kevttid jieijâs eeni Kielâ já eres mättim kielâid puoh oppâm toorjân.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere árvuštállâmkriteerih 6. iheluoka loopâst šiev mättim kovvejeijee sánálâš árvuštállâm/árvusääni käävci várás

Máttááttâs ulme	Siskáldássyergih	Árvuštállâm čuásáttâsah oppáamnásist	Šiev / árvusääni käävci mättim
Vuáruvaiguttástilálâšvuodâin toimâm			
U1 ruokâsmittid já stivrid uáppee vuáruvaiguttástááidui ovdeedmán lâčimáin tilálâšvuodâid savâstállâmân já eettelij koččâmâšái suogárdállâmân	S1	Vuáruvaiguttástilálâšvuodâin toimâm	Uáppee olgospuáhtá jurduidis já oovdânpuáhtá uáivilis olssis uápis vuáruvaiguttástilálâšvuodâin.
U2 movtjidittid uáppee nanodid tááidus toimâd konstruktiivlávtt sierâlgánijn viestâdemtilálâšvuodâin sánálávtt já ij-sánálávtt sehe stivrid uáppee väldid vuotân suu viestâdmist vuástávâldee táárbuid já jieijâs kielâlij valjimij vaiguttâsâid	S1	Vuáruvaiguttástááidui ovdánem	Uáppee váldá vuástá macáttâs jieijâs tooimâst vuáruvaiguttástilálâšvuodâin já addel macáttâs iärâsijd.
U3 tuárjuđ uáppee positiiwâš viestâdeijeekove ráhtim sehe stivrid uáppee tubdâd tilálâšvuodâid kevttid sämikielâ tááidus	S1	Jieijâs viestâdem aiccâm já sämikielâ tááidui ävkkim anneem	Uáppee áiccá jieijâs kielâkevttin já viestâdeijen já piájá stivreuudijn olssis uulmijđ anneeđ ävkkim sämikielâ tááidus.
Teevstâi tulkkim			
U4 stivrid uáppee luuhâmááidui njejbzilvuoatâ	S2	Luuhâmááidui njejbzilvuoatâ	Uáppee lohá njejbzilávtt maangâhâmâsijd teevstâid sehá áiccá já árvuštâl jieijâs luuhâm.
U5 stivrid uáppee vijdedit sáni- já tuávádâhvuárhá sehe teevstâ tuáváduvâi iberdem	S2	Sáni- já tuávádâhvuárhá vijdánem	Uáppee haaldâš hiáivulávtt sáni- já tuávádâhvuárhá já kiávttá teevstâ tuáváduvâi iberdem já tulkkim ovdedeijeid strategiid.
U6 stivrid uáppee tiäduskappuumân, maangâpiälâsij tiätukâldei kiávttun já tiädu lyetittetteevuoatâ árvuštállâmân sehe väldid vuotân sämikielâlâš algâalgâlâš teevstâi kulttuurân čonnum jiešnaalijđ	S2	Tiäduskappumááiduih já kâäldeekriittisâšvuotâ	Uáppee kiávttá tiäduskappuumist sierâlgánijđ tiätukâldeid já máttá moinnii naalijn árvuštállâđ tiätukâldei lyetittetteevuoatâ.
Teevstâi pyevtittem			
U7 movtjidittid uáppee toohâd kielâlâžžân jurduidis já hárvuttállâđ mainâsteijeje, kovvejeijeje já oovtkiártâsij uáinu vâldee teevstâi pyevtittem, meiddei maangâmediasâš pirrâsijn	S3	Jieijâs jurdâččem kielâlâžžân toohâm já sierâ tekstâšlaajâi kiávttu	Uáppee máttá stivreuudijn kevttid maainâstmân, kuvviimân já oovtkiárdâsâš uáivil vâldee teekstân tijpâlâš kielâ. Uáppee máttá čäällid pajechalluu teekstân, jyehid tom pittâid já väldid vuotân sänivaljimijđ.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Árvuštállám čuásáttásah oppáamnásist	Šiev / árvusääni käävci máttim
U8 stivriđ uáppee hárvuttálláđ kieđáinčäällim já puálluveditááidui njebžilvuodá já nanodiđ čállum kielá já teevstái rahtusij já riávtuicäällim haldášem	S3	Čäällimtaidu já čallum kielá haldášem	Uáppee čáálá njebžilávt já čielgásávt kieđáin já lii oommám tárbulijđ puálluveditááiduid. Uáppee tobdá čallum kielá ráhtusijđ já riávtuicäällim vuáduaašijđ já kiávtta taid jieijás teevstá pyevtitmist.
U9 movtjidittid uáppee ovdediđ teevstá pyevtittem prooesesijđ já tááidu árvuštálláđ jieijás teevstáid, faalláđ máhđulášvuodáid konstruktivláš macáttás adelámán já finniimán, stivriđ váldiđ vuotán teevstá vuástáváldee sehe toimáđ eettilávt viermist váldimáin vuotán priivaatvuodá já ráhteevuoigátvuodáid	S3	Teevstái ráhtim já eettiláš viestádem	Uáppee tobdá já máttá kuvviđ teevstái pyevtittem vuáđumuudooid, máttá árvuštálláđ jieijás teevstáid já pyevtittid teevstáid mudoi mielđ ohtuu já iárasijguin. Uáppee máttá adelid já vuástávdidiđ macáttás, lii täätuláš teevstái vuástáváldee merhášumeest sehe máttá merkkid kálddeid teevstá loopán já tiátá viermist toimám eettilijđ vuáđujurduid.
Kielá, kirjálášvuodá já kulttuur iberdem			
U10 stivriđ uáppee nanodiđ kielátiáđulášvuodá, movtjidittid suu tutkáđ já tarkkuđ kielá já ton sierá variaantijđ, stivriđ tubdád tilálášvuodáid kevttid sámi kielá tááidu já iberdiđ kielálij valjiimij vaiguttásáid	S4	Kielá tarkkum ovdánem já kielátuáváduvái haldášem	Uáppee máttá kuvviđ teevstái kieláláš jiešnaalijđ já kevttid oppum tuáváduvváid sárnudijn já čáldidijn.
U11 tuárjuđ uáppee kieláláš já kulttuurláš identiteet ráhtimist já jieijás árbivyevi áárvust anemist sehe sámi kielá merhášume ibbeermist olssis já suu siárvusán	S4	Kulttuur tubdám ovdánem	Uáppee máttá mainástid sámmiláš eellim válduaašijn já mainástid sámmiláš kulttuur táválumosávt tietum haamijđ.
U12 movtjidittid uáppee vijdediđ tekstávaljiittás já luuhád já áárvust ánneed sámi kieláláš párnái- já nuoráikirjálášvuodá sehe stivriđ media- já kulttuurfaláđáhán já faalláđ tilálášvuodáid kulttuur pyevtitmán	S4	Sámi kieláláš párnái- já nuoráikirjálášvuodá sehe media- já kulttuurfalálduv tubdám	Uáppee lohá sooppum párnáid já nuoráid uáivildum kúrijđ já teevstáid, savástál já juáhá feeriimijđ luhhum teevstást. Uáppee máttá mainástid jieijás kiásuttejee media- já kulttuurfalálduvvást.
Kielá kevttim puoh oppám toorján			
U13 movtjidittid uáppee ovdediđ já toohád maangápiálásubbón sierá oppáamnásijn tarbášum já sámmiláš kulttuurán kyeskee kielá sehe ávhástálláđ tááiduinis puoh oppámist	S5	Sierá oppáamnásij kielá aiccám	Uáppee tobdá sierá oppáamnásij vuávvijđ kevttid kielá já puáhtá ánneed kielátááidus ávkkín oppámist.

14.4.3 Vieres kielah

Kielšoddâdem

Kielšoddâdmân kyeskeeh ulmeh sehe nube päikkieennâmlâš já vieres kielâi oppâm máhđulâšvuodah láá miäruštállum nube päikkieennâmlâš kielâ máttááttâsân kyeskeest uásist.

Oppâamnâs ulme

Kielâ lii oppâm já jurdâččem iähtu. Kielâ lii fáarust puoh škoovlâ tooimâst, já juáhâš máttáátteijee lii kielâ máttáátteijee. Kielâ oppâm oovded jurdâččemtááidui ovdánem. Tot addel amnâsijd maanġâkielâlâš já kulttuurlâš identiteet ráhtimân já áárvustmân. Ko sänivuárkká já ráhtuseh lasaneh, meiddei vuáruvaiguttâs- já tiäđu-uuccâmtááiduh ovdáneh. Kielâi oppâmist lii ennuv saje hitruuvuođân, leikkiivuođân já kreatiivlâšvuodân.

Kielâi máttááttâs lii uási kielšoddâdem já stivrim kielâtiäđulâšvuotân. Uáppein iälláátuvvoo perustem škoovlásiärvus já pirástitte maailm kielâlâš já kulttuurlâš maanġâhámásâšvuotân já sij ruokâsmittojeh viestâdid autentlijn pirrásijn. Škoovlâst stivrejeh anneeđ áárvust sierâ kielâid, toi sárnoid já sierâlágán kulttuurijd. Suhâpelij täsiärvu kielâvaljiimijn já kielâoppâmist nanoduvâ sierâlágán uáppeid kiäsutteijee kielâvaljimiäđáttâsain, ruokâsmittemáin uáppeid toohâđ jieijâs riävtui kiäsutteijeid valjiimijd suhâpeeleeest hiänġâáhánnáá, kiedâvuššámáin máttááttâsâst maanġâpiäláávt sierâlágán fáddâid sehe kevttimáin molsâšuddee já tuáimálâš pargovuovijd.

Kielâi oppâm vaalmâst uáppeid vuáválâš já kreatiivlâš porgâmân sierâlágán čuákânpieijâmijn. Uáppeid já uáppejuávkuid lääččih máhđulâšvuodâid viärmádâttâmân já koskâvuodâ anemân ulmuiguin meiddei maailm eres soojijn. Tiätu- já viestâdemteknologia fáálá oovtâ luándulâš máhđulâšvuodâ olâšuttid kielâmáttááttâs autentlijn tilâlâšvuodâin já uáppeid viestâdemtáárbui vuáđuld. Máttááttâs addel meiddei naavcâid uásálistemân já aktiivlâš vaiguttemân almugjioskâsâš maailmist.

Máttááttâs naanood uáppeid luáttâmus jieijâs naavcâid oppâđ kielâid já kevttid taid ruokkâdâvt. Uáppeid adeleh máhđulâšvuodâ ovdâniđ ohtġâslávt já finniđ táárbu miel torjuu oppâmân. Máttááttâs uárnejuvvoo nuuvt, ete meiddei iärâisijd jotelubboht ovdáneijeeh tâi kielâ ovdiišt mátteeh pyehtih ovdâniđ.

Kielâi máttááttâsâst ovdedeh maanġâluuhâmáidui já kiedâvuseh sierâlágán teevstâid. Párnâi já nuorâi sierâlágán perustem čuásáttâsah váldojeh vuotân teevstâi valjiimist. Máttááttâsâst ráhtih šoolldijđ meiddei sierâ kielâi kooskân sehe uáppeid rijiääägi kielâkiävtun. Uáppeid stivrejeh uuccâđ tiäđu toi kielâiguin, maid mättih.

Sämikielâ, a-oppâmeeri iheluokkain 3–6

Iheluokkain 3–6 puoh uáppein lii eenikielâ lasseen máttááttâs ucemustáá kyevti eres kielâst: ohtsâš A1-kielâst sehe B1-kielâst já máhđulávt meiddei A2-kielâst, mü lii A-kielâ valjimiävtulâš oppâmeeri.

Taah láá almólâš sämikielâ máttááttâs vuáđuseh. Máttááttâs uárnejee vuáváá tai vuáđusij miel páihálâš heiviittâs orjâlâškielân, anarâškielân tâi nuorttâlâškielân.

A2-kielâ iheokkotijmij jyehimist sierâ iheluokkaid ij lah 6. iheluoka lođâsmuddo.

Sämikielâ A-oppâmere máttááttâs ulmeh iheluokkain 3–6

Máttááttâs ulmeh	Uulmijđ kyeskeeh siskáldássyergih	Vijđes máttim
Šoddâm kulttuurlâš maangánálásâšvuotân já kielâtiäđulâšvuotân		
U1 stivriđ uáppee huámásiđ aldapirrâs, sâmikuávu, Suomâ já Tave-enâmij kielâlâš já kulttuurlâš valje, já iälâskittid uáppest mielâstumvuodâ suu jieijâs kielâ- já kulttuurtuávváázân	S1	V2
U2 movtjidittid uáppee árvuštid sâmikielâi sajattuv algâaalmug kiellân sehe uápâsmittid uáppee páihâlâš, ellee sâmikulttuurân	S1	V2, V7
U3 stivriđ uáppee huámásiđ kielâi ovtâsteijeid já sierrejeijeid almoonijđ sehe tuárjuđ uáppee kielâlâš sahhiivuodâ já čuávdimnaavcâ ovdánem	S1	V1, V4
U4 stivriđ uáppee kavnáđ sâmikielâlâš amnâstuv	S1	V2, V3
Kielâoppâmtááiduh		
U5 uápâsmid ovtâs máttááttâs uulmijđ já lääččid suovâlâš oppâmpirrâduv, mast teháluomos lii viestâ jotteem sehe movtjiditte oovtâst oppâm	S2	V1, V7
U6 stivriđ uáppee väldid vástádâsvuodâ jieijâs kielâoppâmist já movtjidittid hárttállâđ kielâtááid u ruokkáđávt já meiddei tiätu- já viestâdemteknologiain sehe keččálid, magareh vyevih oppâđ kielâid heivejeh sunjin pyeremusávt	S2	V5, V6
Ovdánejeje kielâtáid u, táid u toimâđ vuáruvaiguttâsâst		
U7 ornid uáppei tilâlâšvuodâid hárttállâđ sierâ viestâdemuálijguin njálmâlâš já kirjâlâš viestâdem já vuáruvaiguttâs	S3	V2, V4, V5, V7
U8 tuárjuđ uáppee kielâlij viestâdemstrategiai kiávtust	S3	V2, V4
U9 išedid uáppee vijdedid ustevlâš kielâkevttimân kulleid olgospyehtimij tubdâm	S3	V2, V4
Ovdánejeje kielâtáid u, táid u tulkkid teevstâid		
U10 ruokâsmittid uáppee tulkkid suu ahepajan hiáivulijđ já jieijâs kiásuttejejeid sarnum já čallum teevstâid	S3	V4
Ovdánejeje kielâtáid u, táid u pyevtittid teevstâid		
U11 faallâđ uáppei valjeht tilâlâšvuodâid hárttállâđ ahepajan hiáivulâš uceslágán sárnum já čállim väldimáin vuotân meiddei jienâdem já teevstâ siskáldâs peeleeest teháluomosijđ ráhtusijđ	S3	V3, V4, V5, V7

Sämikielâ A-oppâmere uulmijđ kyeskeeh kuávdáliih siskáldássyergih iheluokkain 3–6

S1 Šoddâm kulttuurlâš maangánálásâšvuotân já kielâtiäđulâšvuotân: Uápâsmeh sâmikielâid sehe suomâkielâ já motomijđ eres syemmilâš-ugrilâš kielâid ovtâsteijeid kuávdálijđ jiešnaalijđ. Savâsteleh kielâi hylkkivuodâin spesifisávt luokast tâi škoovlâst sarnum tâi oppum kielâi uásild. Suogârdeleh jieijâs kielâ- já kulttuurtuávváa. Skáppojeh tiäđu sâmikielâi sárnumkuávlust já sâmikielâi sajattuvvâst. Uápâsmeh páihâlâš sâmikulttuurân. Vældih vuotân tom, mi lii ohtsâš puoh kielâid já maht toimâđ, jis máttâ kielâ tuše uccáá. Hárttuteleh áárvust annee kielâkevttim vuáruvaiguttâstilâlâšvuodâin.

S2 Kielâoppâmtááiduh: Máttáátteleh vuávvâđ toimâm oovtâs, adelid já vuástá väldid macáttâs já väldid ovdâsvástádâsvuodâ. Máttáátteleh pehtilis kielâoppâmvuovijđ, nuuvtgo uđđâ saanij já ráhtusij aktiivlâš kiávtu jieijâs olgospyehtimijn, muuštonteddimvuovijđ já tubdâmettum sääni merhâšume arválâddâm äššiohtâvuodâst. Vuáháduveh árvuštállâđ jieijâs kielâtááid u ovdâmerkkân Evrooplâš kielâlavháin. Stivrejeh uáppeid huámásiđ sâmikielâlâš kielâpirrâduv.

S3 Ovdáneijee kielátáidu, táidu toimâd vuáruvaiguttásâst, táidu tulkkiid teevstáid, táidu pyevtittiid teevstáid: Máttáátteleh kuldálid, sárnuđ, luuhâđ já čäällid sämikielâ maangâmudusijn fáádáin. Kuávdáliih fáádáh láá mun jieš, muu peerâ, muu skipáreh, škovlá, puđâldásah já ríjjääigi anneem sehe eellim sämikielâlâš pirrâsist. Lasseen väljejh fáádáid oovtâst. Siskáldásâi valjim vuolgásaijeen lii uáppei jyehipiäiválâš eellimpiirâs, mielâstumvuodâh já äigikyevdilvuotâ, uáinun mun já mij Suomâst sehe sämikielâ sárnumkuávlust já sämikuávlust. Väljejh sierâlágániđ kielâkevttimuulmijđ, nuuvtgo tiervâttem já iše pivdám tâi uáivil olgospyehtim. Sänivuárhá já ráhtusijđ máttáátteleh maangâmudusij teevstái, nuuvtgo uccâ mainâsij, čaitálduvái, sahhiüttállámij já sanniittásâi ohtâvuodâst. Fäällih máhđulâšvuodâid hártuttállâđ vaigâdub kielâkevttimilâlâšvuodâid. Máttáátteleh kavnáđ sämikielâlâš amnâstuv. Aicâdeh já hártutteleh valjeht jienâdem já sárnum.

Sämikielâ A-oppâmere oppâmpirrâsijđ já pargovuovvijđ kyeskeeh ulmeh iheluokkain 3–6

Ulmen lii, ete kielâkevttim ličij nuuvt ääšimiäldásâš, luándulâš já uáppei merhâšittee ko máhđulâš. Porgâmist tiäduttuvá parâ- já juávhušpargo sehe oovtâst oppâm sierâlágán oppâmpirrâsijn. Maangâkielâlâš- já kielâšoddâdem uulmij tevdim várâs tarbâšuvá máttááttejei oovtâstpargo. Sierâdmáin, lávlumáin, spellámáin já draamain uáppeeh finnejeh máhđulâšvuodâ keččálid šaddee kielâtááidus já kiedâvuššâđ meiddei ovdâjurduid. Máttáattásâst kevttih maangâpiälâsávt sierâ viestâdemoolijđ já -piergâsijđ. Uáppeeh stivrejuvvojeh aktiivlâš toimâmân já jiečânâs vástádâšvuodâ vâldimân jieijâs oppâmist Evrooplâš kielâlavháin tâi västidejee tyeijiniävoin. Uáppeeh uápâsmeh pirâstíttee siärvus maangâkielâlâšvuotân já kulttuurvuotân päikkialmugijkoskâvuodâin. Sijjân fäällih meiddei máhđulâšvuodâid hártuttállâđ almugijkoskâsâš ohtâvuodâ toollâm. Sämikielâ kiävttoo ain ku tot lii máhđulâš.

Stivrim, sierânittem já toorjâ sämikielâ A-oppâmereest iheluokkain 3–6

Uáppeeh stivrejuvvojeh kevttiđ kielâtááidus ruokkáđávt. Valjaas viestâdemvuodâlâš hártuttállâm tuárju uáppei kielâtááidu ovdánem. Uáppeeh movtjidittoje oppâđ meiddei iärâsijđ škoovlá faallâm kielâid. Uáppeid, kiäin láá kielâlâš oppâmvaigâtvuodâh, fäällih torjuu. Máttáattâs vuávâjeh nuuvt, ete tot fáálá hástusijđ meiddei jotelubooht ovdáneijeid tâi kielâ ovdiišt mätte uáppeid.

Uápee oppâm árvuštállâm sämikielâ A-oppâmereest iheluokkain 3–6

Árvuštállâm luándu lii movtjidittee já addel uáppeid máhđulâšvuodâ tiäduttiđ olssis luándulijđ olgospyehtimhaamijđ. Maangâpiälâsâš árvuštállâm fáálá máhđulâšvuodâid čäittiđ mättim meiddei uáppei, kiäin láá kielâlâš oppâmvaigâtvuodâh tâi kiäin láá mudoi ereslágâneh kielâliih vuolgásajeh. Árvuštállámist niävun puáhtá kevttiđ ovdâmerkkân Evrooplâš kielâlavhá.

Ko máttááttejee addel sämikielâ sánálâš árvuštállâm tâi árvusääni, sun árvuštâl uáppei mättim koskâvuodâst páihálâš máttáattâsvuávámist asâttum uulmijđ. Ko máttááttejee miäruštâl mättim tääsi 6. iheluoka luuhâmihetuodâstus várâs, sun kiävtvá sämikielâ A-oppâmere vâldikodâlijđ árvuštállâmkriteerijđ. Uápui ovdánem peeleešt lii tehálâš, ete oppâm árvuštâleh maangâi vuovijguin, meiddei jieš- já viärdâsâšárvuštállámáin, já ete árvuštállâm čuácá puoh árvuštállâm vuálâsijđ uulmijđ. Árvuštállámist vâldih vuotân puoh kielâtááidu uásisuorgijđ. Toi árvuštállâm vuáđuduvá Evrooplâš čujosraamin já ton vuáđuld rahtum syemmilâš heiviittâsân.

Sämikielâ A-oppâmere árvuštállámkriteerih 6. iheluoka loopâst šiev mättim kovveijeje sánálâš árvuštállám/árvusääni käävci várás

Máttááttâs ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállám čuosáttâsah oppâamnâsist	Pyeri / árvusääni käävci mättim
Šoddâm kulttuurilâš maangánálâsâšvuotân já kielâtiäduhášvuotân			
U1 iälâskittid uáppee perustem aldapirrâs, sâmikuávlu, Suomâ já Tave-enâmiij kielâlâš já kulttuurilâš vaaljan já iälâskittid uáppest perustem suu jicijâs kielâ- já kulttuurtuávvaázân	S1		Ij annoo árvusääni vuáduusin. Uáppee stivrejeh suogárdállâd feerimijd uássin jiešárvuštállâm.
U2 movtjidittid uáppee árvuštid sâmikielâi sajattuv algâaalmug kiellân sehe uápâsmittid uáppee páihâlâš ellee sâmikulttuurân	S1	Sâmikielâi merhâšume iberdem	Uáppee máttá jieš mainâstid, mondiat Suomâst sárnuh sâmikielâ já tobdá sâmikielâi maangánálâsâšvuodâ.
U3 stivrid uáppee aiccâd kielâid ovtâsteijeid já iárutteijeid almoonijd sehe tuárjuđ uáppee kielâlâš sahhiivuodâ já čuávdimnaavcâ ovdânem	S2	Kielâlâš čuávdim	Uáppee máttá toohâd huamášuumijd sâmikielâ já eenikielâs tâi eres kielâ rááhtuslijn, sânivuarháljin tâi eres iáruin já oovtlágánvuodâin.
U4 stivrid uáppee kavnáđ čuosáttâhkielâlâš amnâstuv	S1	Čuosáttâhkielâlâš amnâstuc kavnâm	Uáppee máttá mainâstid, kost sâmikielâ puáhtá uáinid tâi luuhâd.
Kielâoppâmáiduid			
U5 uápâsmid oovtâs máttááttâs uulmijd já lääččid suovâlâš oppâmpirrâs, mast tehálumos lii viestâ jotteem sehe movtjidittec oovtâst oppâm	S2	Tiäduhášvuotâ uulmijn já toimâm juávhust	Uáppee máttá kuvvid oppâm uulmijd já váldá uási juávhu ohtsâš pargoi porgâmân.
U6 stivrid uáppee váldid vástádâšvuodâ jieijâs kielâoppâmist já movtjidittid hárvuttállâd kielâtiäidü ruokkádvâst já meiddei tiätu- já viestâdemteknologiain sehe keččâlid, magareh vyevih oppâd kielâid heivejeh sunjin pyeremusávt	S2	Oppâmuulmij asettem já oppâmvuovij kavnâm	Uáppee aassât uulmijd suu kielâoppâmân, hárvuttâl sierâlágánijd vuovijd oppâd kielâ meiddei tiätu- já viestâdemteknologia kevttimáin sehe hárvuttâl já árvuštâl tiäiduidis
Ovdânejee kielâtiäidü, tiäidü toimâd vuáruvaiguttâsâst			Táidutäsi A1.3
U7 ornid uáppei tilâlâšvuodâid hárvuttállâd sierâ viestâdemuáljiguin njálmâlâš já kirjâlâš viestâdem já vuáruvaiguttâs	S3	Vuáruvaiguttâs sierâlágán tilâlâšvuodâin	Uáppee áppád toimâd maangâin ruutiinlâš viestâdemtilâlâšvuodâin váldimáin motomin torjuu viestâdemkeyimist.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállám čuosáttásah oppáamnásist	Pyeri / árvusääni käävci máttim
U8 tuárjuđ uáppee kielálij viestâdemstrategiai kiävtust	S3	Viestâdemstrategiai kevttim	Uáppee váldá uási viestâdmán, mutâ taarbâš vala távjá išenävvuid. Uáppee máttá reagistid kárzis sánálijn olgospyehtimijguin, uccâ lihâstmijguin (ovdám. nuáigistmáin), jienâdmijguin, tâi ereslágán minimimacáttásáin. Uáppee ferttee pivede čielgúttás tâi kiárdum uáli távjá.
U9 išedid uáppee vijdedid ustevlâš kielâkevttimán kulleid olgospyehtimij tubdâm	S3	Viestâdem kulttuurlâš hiäivulâšvuotâ	Uáppee máttá kevttid táválumosijd ustevlâš kielâkevttimán kulleid olgospyehtimijd maangâin ruutuínlâš sosiaallâš tilâlâšvuodâin.
Ovdáneijee kielâtáidu, táidu tulkkid teevstâid			Táidutääsi A1.3
U10 ruokâsmittid uáppee tulkkid suu ahepajan hiäivulijd já jieijâš kiäsutteijeid sarnum já čallum teevstâid	S3	Teevstâi tulkkimtááiduh	Uáppee ibbeerd teevstâ, mast lii oovtkiárdásâš, uápis sänivuárkkâ já olgospyehtimch, já hides sarnum äššiohtâvuotâ toorján. Uáppee áppád kavnáđ uánihis teevstâst oovtkiárdásâš tiädu, mon sun táarbâš.
Ovdáneijee kielâtáidu, táidu pyevtittid teevstâid			Táidutääsi A1.2
U11 faallâđ uáppei valjeeht tilâlâšvuodâid hárvuttállâđ ahepajan hiäivulâš uceslágán sarnum já čäällim váldimáin vuotân meiddei jienâdem já teevstâ siskáldâš peeleešt tehálumosijd ráhtusijd	S3	Teevstâi pyevtitemtááiduh	Uáppee áppád mainâstid mainni uápisijn já ollsis teháljin aášijn kevttimáin kárzis olgospyehtimrááju já čäällid mottoom uánihis celkkuu hárvuttállum fáddáin. Uáppee jienâđ iänááš hárvuttállum olgospyehtimijn addiüttijjeeht. Uáppee haaldâš pyereest kárzis vuáđusänivuárhá motomijd tilâlâšvuotân čonnâsum olgospyehtimijd já vuáđukielâoopâ aášijd.

15. Máttááttâs iheluokkain 7–9



15. Iheluokah 7–9

15.4 Oppâamnâseh iheluokkain 7–9

Täin máttááttâsvuávám vuáđusijn miäruštâllojeh oppâamnâsijn toimâ, ulmeh já kuávdááh siskáldássyergih. Lasseen miäruštâllojeh sierâ oppâamnâsijd teháliih ulmeh oppâmpirrâsijn já pargovuovijn sehe stivriimist, sierânittimist já torjust já oppâm árvuštállámist.

Oppâamnâsoosijn kiävttojeh uánáduvah. Ulmeh láá numeristum U1, U2 jna. Uulmijd lohtušum siskáldássyergih láá numeristum S1, S2 jna. já toid čujotteh ulmetavlustuvvâin. Vijđes máttimsyergih láá numeristum V1, V2 jna. já toid čujotteh oppâamnâsij ulmetavlustuvvâin.

- V1 Jurdâččem já oppâmân oppâm
- V2 Kulttuurilâš máttim, vuáruvaiguttâs já olgopsyehitim
- V3 Alnees huolâ anneem já aargâ tááiđuh
- V4 Maaŋgáluuhâmtáiđu
- V5 Tiätu- já viestâdemteknologilâš máttim
- V6 Pargoeellimtáiáiđu já irättâsvuotâ
- V7 Uásálistem, vaiguttem já pištee puátteevuodâ rähtim

Eenikielâ já kirjálâšvuodâ sierâ oppâmeerij já nube päikkieennâmlâš kielâ oppâm

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsân láá täin máttááttâsvuávám vuáđusijn miäruštállum kyehtnubaloh sierâ oppâmere, moh láá čuávuviih: suomâkielâ já kirjálâšvuotâ, ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ, sâmikielâ já kirjálâšvuotâ, romanikielâ já kirjálâšvuotâ, seevvimkielâ já kirjálâšvuotâ, eres uáppée eenikielâ, suomâ já ruotâ nubben kiellân já kirjálâšvuotâ, suomâ já ruotâ sâmikielâlijd sehe suomâ já ruotâ seevvimkielâlijd. Eres uáppée eenikiellân lii máhđulâš máttááttiđ ubâ eenikielâ já kirjálâšvuodâ tijmemeerijijn monni muuneeld mainâšum eenikielâ, mon máttááttâs uárnejejee fáálá já huolâttejee väljee, tâi staatârâđi asáttâs 422/2012 8 § miäldásávt uárnejuvnon. Lasseen sierânâsruuttâdemáin puáhtâ faallâđ uáppée jieijâs eenikielâ máttááttâs. Nubbeest päikkieennâmlâš kielâst láá ruotâ- já suomâkielâst miäruštállum A- já B-oppâmereh sehe kyevtkielâlâš uáppeid uáivildum eenikielânálâsiih oppâmereh.

Uáppée uáppá eenikielâ- já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist já nubbeest päikkieennâmlâš kielâst čuávuvâš tavlustuvvâst mainâšum oppâmeerijd tađe mielđ ko máttááttâs uárnejejee fáálá já uáppée huolâttejee väljee. Tavlustuvvâst uáppée eenikielâ uáivild skoovlá máttááttâskielâ (suomâ, ruotâ tâi säämi) tâi eres huolâttejee almottâm kielâ.

Uáppee eenikielâ	Eenikielâ já kirjálâšvuotâ oppámeeri	Nubbe päikkieennâmlâš kielâ	
	ohtsâš	ohtsâš	valjimiävtulâš
suomâ	suomâkielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ	-
ruotâ	ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ	suomâ	-
säämi	sämikielâ já kirjálâšvuotâ sehe suomâ tâi ruotâ sämikielälíjđ	-	suomi tâi ruotâ
säämi	suomâ- tâi ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ sehe sämikielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ tâi suomâ	
romani	suomâ- tâi ruotâkielâ já kirjálâšvuotâ sehe romanikielâ já kirjálâšvuotâ	ruotâ tâi suomâ	-
seevvimkielâ	seevvimkielâ já kirjálâšvuotâ sehe suomâ tâi ruotâ seevvimkielälíjđ	-	ruotâ tâi suomâ
eres eenikielâ	eres eenikielâ ubâ eenikielâ já kirjálâšvuotâ oppámeerijn tâi SA422/2012 8 § miäldásávt uárnejuvvon sehe suomâ tâi ruotâ nubben kiellân	-	ruotâ tâi suomâ

15.4.1 Eenikielâ já kirjálâšvuotâ

Kielâšoddâdem

Kielâtááidü ovdánem álgá arâpárnivuotâst já juátkoo eellimahasâš prosessin. Maangâkielâlâš kompetenssi ovdán päähist, škoovlâst já ríjjääigin. Toos kuleh eenikielâ já eres kielâi sehe toi kuávlukielâi sierátásásih tááiduh. Škoovlá kielámáttáttâs vuolgásaje lii kielâ kevttim eres ohtâvuotâin. Tot naanood uáppei kielâtiäđulâšvuotâ já eres kielâi paldalâš kevttim sehe maangâluuhâmtááidü ovdánem. Uáppeeh uáppih toohâđ huámâšuumíjđ ereskielâlâlijn teevstâin já vuáruvaiguttâs vuáhâduvvâin, kevttiđ kielâtiäđu tuávâduvvâid teevstâi tulkkimist já anneeđ ävkkín sierâlágáníjđ vuovíjđ oppâđ kielâ. Uáppeeh kevttih sierâ kielâi tááiduid puoh oppâm toorjân sierâ oppâamnâsijn. Uáppeeh stivrejuvvoje h luuhâđ sii kielâtááidun mudágíjđ teevstâid já skappuđ oppâmist onnum tiäđu sierâ kielâid.

Uáppeeh stivrejuvvoje tiädustiđ sehe jieijâs ete iärrásij kielâlij já kulttuurlij identiteetij maangâkiärdâsâšvuotâ. Meiddei ucceblovokielâi já uhkevuálâsij kielâi merhâšume oovdânpuáhtoo máttááttâsâst. Máttááttâs tuárju maangâkielâlâšvuotâ ávhástállâmáin puoh, meiddei uáppee ríjjääigin kevttim kielâiguin. Máttááttâs naanood uáppee luáttâmuš jieijâs naavcâid oppâđ kielâ já kevttiđ ucáá-uv kielâtááidü ruokkáđávt. Kielâšoddâdem váátá sierâ oppâamnâsij oovtâstpargo.

Oppâamnâs pargo

Pargokuvvim, oppâmpírrâsijđ já pargovuovvíjđ lohteeh ulmeh sehe stivrim, sierânittim já toorjâ sehe uáppee oppâm árvuštállâm kyeskih puoh eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs oppámeeríjđ.

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ máttááttâs pargon lii ovdediđ uáppei kielâ-, vuáruvaiguttâs- já tekstâtááiduid já stivriđ sii peerustškyettiđ kielâst, kirjálâšvuotâst já eres kulttuurist já puáttíđ tiäđulâžžân alnees viestâdeijen já kielâkevttin. Uáppee aargâ kielâ- já tekstâtááiduid víjđedeh nuuvt, ete sij finnejeh naavcâid huámšumíjđ já almoonij tuávâdâhlâžžân tohâmân, jurdâččem kielâlâžžân tohâmân já kreatiivlâšvuotâ ovdeedmân.

Eenikielâ já kirjálâšvuodâ máttááttâs västit oovtâstpargon eres oppâamnâsijguin já paihijguin uáppei kielâšoddâdeemeest já išseed sii ráhtid kielâlâš já kulttuurilâš identiteet maanġâkkulttuurilâš já mediaištum ohtsâškoddeest. Eenikielâ já kirjálâšvuotâ lii maanġâttiedâlâš táidu-, tiätu- já kulttuuraamnâs. Máttááttâs vuáđuduvá vijdes tekstâibárdâsân. Kuávdááh ääših láá maanġâhámásij teevstâi tulkkim já pyevtittem sehe tiädu skappum já jyehim tááiduh. Ahepajan já kielâtááidun hiäivulâš kirjálâšvuotâ naanood kreatiivlâšvuodâ já mielâkuvviittâs maanġâpiälâsâš ovdánem já viijdeed uáppei ibárdâs jieijâs kielâlâš olgopsyehitim máhđulâšvuodâin. Kirjálâšvuotâ ovtâstit uáppee kulttuursis já viijdeed ibárdâs eres kulttuurijn.

Uáppeeh ruokâsmittojuh konstruktiivlâš já ovdâsvástâdâsvuáđulâš vuáruvaiguttâsân sierâlágánijn viestâdempirrâsijn. Uáassin eettilâš šoddâdem uáppeeh stivrejuvvojuh iberdiđ jieijâs kielâlâš já viestâdemlij valjiumij vaiguttâsâid eres ulmuid. Metakognitiivlâš tááiduin eenikielâ máttááttâsâst tehálumoliuh láá teevstâi tulkkim já pyevtittem strategisâš tááiduh. Kielâtiädu máttááttâs pargon lii tuárjuđ já ovdediđ kielâtiäđulâšvuodâ já kielâ aiccâm tááiduid. Máttááttâs vuáđuduvá kollektiivlâš já funktionaallâš uáinun kielâst: kielâ ráhtusijđ uáppih ahepajan táválâš kielâkevttimtiilij já tekstâšlaajâi ohtâvuodâst. Máttááttâsâst ovdáneh lävkki läävhiid uáppei ovdánemmudo miel.

Máttááttâs uápâsmit maanġâid kulttuursiskáldâssâid, main kuávdáliih láá sänitaaidâ, media, draama, teattertaaidâ sehe sárnum- já viestâdemkulttuureh. Sänitaaidân kulâ čaabâkirjálâšvuodâlij teevstâi čäällim já tulkkim. Kirjálâšvuodâ máttááttâs pargon lii luhâmân movtijdittem, feeriimij finnim já jyehim, kulttuurtubdâm čieġâlmittem, eettilâš šoddâm tuárjum sehe uáppei kielâ já mielâkuvviittâs riggodem. Draama naanood oppâamnâsij tuáimálâšvuodâlâš, feerimvuodâlâš já esteettilâš luándu. Mediašoddâdem sihtee mediasiskáldâsâi tulkkiimân já pyevtitmân já toi iberdâmân kulttuurilâš almoonin. Sárnum- já viestâdemkulttuurij máttááttâs naanood vuáruvaiguttâs- já viestâdemtááiduid.

Kuávdáliih movtijdemtovâlduvah eenikielâ já kirjálâšvuodâ oppâmist láá uáppimnáál aašij merhâšitteevuotâ já kuáskulâšvuodâ feeriimeh. Uáppei movtijdem nanodeh tohâmáin máhđulâšvuodâid aktiivlâš toimâmvuotân já jieijâs valjiumijđ sehe väldimáin vuotân uáppei tekstâmaailm já feerijmijđ sehe viijđedmáin taid. Máttááttâsâst, oppâmpirrâs ráhtimist já máttááttâsvuáhaduvâi valjiumist váldoo vuotân uáppei ereslágánvuotâ, oovtviärdâsâšvuotâ já suhâpelij täsiárvu já tuárjuh nuuvt ovdánâm uáppeid ko oppâmvaigâđvuodâlijđ uáppeid. Eenikielâ oppâmereh pargeh oovtâspargo.

Iheluokkain 7–9 eenikielâ já kirjálâšvuodâ máttááttâs pargon lii ovdediđ uáppei kielâlijđ já kulttuurlijđ tááiduid maanġâhámásijn viestâdempirrâsijn. Uáppeeh stivrejuvvojuh toimâđ sierâlágánijn vuáruvaiguttâstilâšvuodâin já maanġâmediasijn pirrâsijn nuuvt, ete sij iberdeh jieijâs viestâdeijeekove já áppâdeh jieš vaiguttiđ positiivlâš viestâdemtilân. Máttááttâs pargon lii ruokâsmittiđ uáppeid jiešráđâlâžžân já uási váldee aalmugiesânin, kiáh máttiuh vuáđustiđ jieijâs uáinuid já vaiguttiđ jieijâs elimân já pirâstíttee ohtsâškoodân sierâ viestâdempiergâsijđ kevttimáin. Teevstâi valjüttâs viijđân ohtsâškodâlij sehe oppâm- já pargoelimist tarbâšum teevstâi kuávlun. Uáppeeh stivrejuvvojuh sárnum já čallum kielâ noormâi haaldâšmân já tááidun kevttiđ tilân hiäivulâš kielâ. Kirjálâšvuodâ analyysi já tulkkim tááiduid čieġâlmiteh. Uáppeeh stivrejuvvojuh kirjálâšvuodâ luhâmân, jieijâs luuhâmvyevi čieġâlmittemân já luuhâmfeeriimij skappuumân.

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs oppâmpirrâsij já pargovuovij ulmeh iheluokkain 7–9

Ulmen lii ráhtid siärvádâslâš já oppâmân oppâm tááiduid ovdedeijee oppâmpirrâs, mii fáálá valjeeht kielâlijd kihtlâšâid sehe máhđulâšvuodâid uuccâđ, kevtid já pyevtittid tiäđu vijdes-uv äššiolesvuodâin meiddei maangâmediasâš pirrâsijn. Eenikielâ oppâmpirrâsân kulâ meiddei škoovlá ulguupiälâsâš kulttuur- já mediafalâldâh. Pargovuovijd väljeheh nuuvt, ete luuhâm iberdem strategiai haldâšem nanosmuvâ já teevstâ pyevtitem prooseesih šaddeh njebžilubbon. Teevstâid pyevtittih ohtuu já oovtâst meiddei viestâdemteknologiain. Máttááttâs čavosmitech proosees- já proojeektorgâmáin já väljeheh pargovuovijd nuuvt, ete oppâmamnâs siskáldâsah ovtâstuvoh luándulávt. Drama lahteh sierâ siskáldâsuorgij, spesifisávt kirjálâšvuodâ, máttááttâsân. Eenikielâ já kirjálâšvuodâ máttááttâs ovtâstuvâ luándulávt ovdâmerkkân vieres kielâi, historia, eennâmtiäđu já kovetaaidâ máttááttâsân. Jyehi uáppee viestâdeijee kove nanosmitech vuáruvaiguttâshárjuttâsâiguin.

Stivrim, sierânittem já toorjá eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist iheluokkain 7–9

Máttááttâs ulmen lii tuárjuđ uáppee škoovlâst já škoovlá ulguubeln tábáhtuvvee oppâm iššeedmáin suu kavnáđ já kevtid olssis hiäivulijd oppâmstrategioid sehe tubdâđ jieijâs naavcâid. Uáppeeh stivrejuvvojeheh kavnáđ já valjid jieijâs kiäsutteijeh já jieijâs luuhâmtááidun já -vuáhán hiäivulijd teevstâid maangâhámâsij teevstâi juávhust já movtjidittuvvojeheh kirjálâšvuodâ já eres teevstâi jiešävtulâš luhâmân. Uáppeeh stivrejuvvojeheh meiddei torvolâš já vástádâslâš toimâmân mediapirrâsijn. Vuáruvaiguttâsâidui já teevstâi pyevtittemtäáidui oovdedmân adeleh ohtâgâslâš stivrim já macâttâs. Uáppeeh finnejeheh stivrim já torjuu máhđulijn kielâlijn oppâmvaigâtvuodâin, tuávuđuvâi oppâmist já jurdui kielâlâžžân tohâmist. Meiddei kielâlâvt čeepij tuárjuh ovdâmerkkân luuhâmháástui vâldimist já olssis hiäivulij pargovuovij kavnámist já uulmij asâtteemeest. Teevstâid já pargovuovijd väljeheh nuuvt, ete uáppee oovtviärdâsâšvuotâ já suhâpelij täsiärvu olâšuvâ.

Uáppee oppâm árvuštállâm eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâsist iheluokkain 7–9

Iheluokkain 7–9 uáppee oppâm árvuštállâm lii maangâpiälâsâš, stivrejeijee já movtjiditteijee. Movtjiditteijee já konstuktivlâš macâttâs tuárju uáppee motivaatio rahtum já kielâlij naavcâi ovdânem sehe iššeed uáppee kavnáđ jieijâs naavcâid. **Uáppee adeleh njuolgâdâslávt tiäđu oppâm ovdâneemeest já olâšuttemist koskâvuodâst uulmijd.** Árvuštállâm navelduvâ fastâ uássin oppâmproosees. Oppâm tuárjuo já sierrejeijee macâttâsâin **uáppeeh išeduvvojeheh puáttid tiätulâžžân jieijâs naavcâin, tiäđuin já porgâmprooseesijn sehe finnejeheh vuovijd toi oovdedmân.** Iheluokkain 7–9 máttááttâs puoh nelji ulmesyergi láá uáppee árvuštállmist siämmáá teháliih. Toi árvuštállâm vuáđuduvâ maangâpiälâsij njálmálijd já kirjálâšvuotâ čááituid sehe máttááttâsij huámâšuumijd sierâlágán kielâkevtim- já tekstâanalysitilâlâšvuodâin. Uáppest kalga leđe máhđulâšvuotâ oovdânyehtih máttim maangâpiälâlâvt. Jiešârvuštállâm lasseen hárjutteleh meiddei viärdâsâšárvuštállâm.

Loppâárvuštállâm tahoo ton luuhâmive, ko oppâamnâs oppâm nohá puohháid ohtsâš oppâamnâsin. Loppâárvuštállámist miäruštálloo, maht uáppee lii oopâjotteem nuvâdijn juksâm oppâmere uulmijd. Loppâárvusâäni ráhtoo vâldimáin vuotân uáppee oppâm tääsi koskâvuodâst vâldikodálijd loppâárvustállâm kriiteerijd. Máttim oppâamnâsist ovdân kumulatiivlâvt. Loppâárvusâäni ráhtimist váldoo vuotân puoh vâldikodáliih kriiteerih peerusthánâá tast, mon luokan västideijee ulme lii pieijum páihâlâš máttááttâsvuávvámist.

Uáppee uázžu árvusääni käävci (8), jis sun čáittá koskâmiärálvávt kriiteerij meridâm máttim. Árvusääni käävci tääsi paijeel peessâm motomijn uulmijn puáhtá tassid tääsi, jis eres uulmijn olášuttem li lamaš hyeneeb.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ

Eenikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâamnâs pargo, oppâmpirrásiid já pargovuovviid kyeskeeh ulmeh, stivrim, sierânittem já toorjá sehe oppâm árvuštállâm kyeskih meiddei sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere.

Oppâmere spesifisáš pargo

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ spesifisáš pargon lii tuárjuđ Suomâst sarnum sämikielâi siälum ellen já nanodid toi sajattuv eres kielâi paaldâst. Uáppeeh uázžuh vuáđu ovdedid já kevtiid kielâlâš tááiduidis jiečânâš ubâ eellim čoodâ. Máttááttâs västid oovtâstpargon paihijguin, sämikielâlâš siärvusáin já eres oppâamnâsij máttááttâsáin uáppei kielâtááidu ovdáneemeest sehe išseed sii huksid kielâlâš já kulttuurilâš identiteet paldâlâš- já maangâkielâlâšvuotâ kevtimáin. Máttááttâs lasseet uáppei iberdem já áárvust anneem jieijâs kielâ- já kulttuurtuávváá merhâšumeest sehe olssis, siärvusân, ohtsâškoodán ete eres algâaalmugijd. Máttááttâs stivree iberdid já anneđ áárvust meiddei eres kielâid já kulttuurijid.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ puáhtá máttááttid monni Suomâst sarnum sämikielân: anarâš-, nuorttâlâš- tai orjâlâškielân. Kielâ lii sehe máttááttâs čuásáttâh ete niävvu. Máttááttâs vuáđuduvá siärvuslâš uáinun kielâst. Uáppee šadda siärvus jesânin, ko uáppá kevtiid kielâ siärvus vuovviin. Sierâ sämikielah váldojeh vuotân spesifisávt sämikulttuurij kuávdulâš variaation uápâsmen ohtâhvuotâst. Ko kielâlâš tááiduh ovdáneh, uáppeeh finnejeh naavcâid váldid uási já vaiguttiđ ohtsis aššiid já meridâmân.

Kielâ uáppih ahepajan táválâš kielâkevtimtilâlâšvuotâin, tekstâšlajáiguin já sänivuárháiguin. Sämikielâ já kirjálâšvuotâ máttááttâs pargon lii tuárjuđ, ovdedid já čieŋâlmittid kielâtiäđulâšvuotâ já kielâlâš aiccâm tááiduid sehe nanodid uáppei kielâlâš identiteet. Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmeereest kulttuursiskáldâsáin kuávdáliih láá sänitaaidâ, teattertaaidâ já draama sehe media lasseen mainâstemärbivuotâ, sämmilâš lyirik (livde, leu'dd, luohhti), kielâsiärvus täävih, ärbivjevih, taaidâ, sämmilâš eellimvyehi já historjá.

Ihluokkain 7–9 sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere spesifisáš pargon lii čieŋâlmittid já vijedid uáppei sämikielâ tááidu. Uáppeeh uápâsmeh sierâlágán sarnum já čallum teevstâid sehe uáppih tulkkiđ, analytid já pyevtittiđ taid. Uáppei koskâvuotâ sämikielâlâš kirjálâšvuotân, mainâstem- já kulttuurärbivuáhán sehe kielâsiärvusân šadda čieŋâlubbon já maangâpiälâsubbon. Uáppeeh čieŋâlmiteh kielâ jiešnaalij máttim já aneh ävkin kielâtiäđu já -tááidu. Uáppei sämikielâ áárvust anneem nanosmuvá já sij naavcah kevtiid kielâ tiäđulávt já kreatiivlâvt lasaneh. Uáppeeh iberdeh sämikielâ sajattuv já jieijâs máhđulâšvuotâ kielâ huolâtteijen já ovdedeijen.

Sämikielâ já kirjálâšvuotâ -oppâmere máttááttâs ulmeh iheluokkain 7–9

Máttááttâs ulmeh	Uulmijd kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Vuáruvaiguttástilálâšvuodâin toimâm		
U1 ruokásmittid uáppee olgopsyehitid jieijâs já vuádustitid uáivilijdis falâmáin maangámudusijd tilálâšvuodâid vuáruvaiguttâs hártuttállâmân	S1	V1, V6, V7
U2 ruokásmittid uáppee ovdedid suu sosiaallâš tááiduid stivrimáin maangâpiälâsâs vuáruvaiguttâsân sehe tááidun adelid já vuástáváldid macáttâs	S1	V1, V7, V2
U3 movtjidittid uáppee ovdedid já toohâđ maangâpiälâsubbon suu viestâdemtááiduid sierálágánijn sárnumviestâdemtilálâšvuodâin stivrimáin kulttuurijkoskâsâs vuárusavástállâmân já toimâđ maangâlâđánij ulmuiguin spesifisávt sämikielân	S1	V2
Teevstâi tulkkim		
U4 ruokásmittid uáppee ovdedid sierrejeije já kriittisâš luuhâmtááidun sehe teevstâi luuhâmist, ibeerdmist já analysistemist tarbâšum tiäđuid já tááiduid	S2	V1, V4, V6
U5 stivrid uáppee toohâđ maangâpiälâsubbon suu tekstâmaailm, kevttid, tulkkid já árvuštállâđ maangâhámâsijd čaabâkirjálâšvuodâlijd teevstâid, media- já äššiteevstâid já kevttid taid tiäđuskappumân, feenimij hahâmân já luuhâmmoovtâ tuárjumân	S2	V1, V3, V4
U6 stivrid uáppee árvuštállâđ luuhâmtááidus já aiccâđ ton ovdedemtáárbuid hártuttálmáin olssis hiáivilijd luuhâm- já oppâmstrategioid	S2	V1, V3, V6
U7 stivrid uáppee analysistid já tulkkid kirjálâšvuotâ sehe kevttid tast onnum tuáváduvvâid sehe toohâđ huámâšuumijd sâmmilij já eres algâaalmugij teevstâin já tulkkid taid	S2	V1, V2, V4
Teevstâi pyevtittem		
U8 ruokásmittid uáppee olgopsyehitid já vuádustitid uáinuidis maangámudusij teevstâiguin sierálágánijn viestâdempirrásijn	S3	V1, V4, V5, V7
U9 stivrid uáppee vijdedid tekstâslajâi tubdâm falâmáin tilálâšvuodâid spesifisávt uáivil váldei, stivrejeije já suogârdellei maangámudusij teevstâi pyevtittem várâs sehe išedid uáppee tubdâđ jieijâs naavcâid já ovdedemčuosâttuvvâid teevstâ pyevtitteijen	S3	V1, V3, V4
U10 tuárjuđ uáppee njebzilittid suu čäällim já išedid suu valjid jieš kote-uv tekstâslajân, čuosâttâhjuávkun já tilálâšvuotân mudágis olgopsyehitumyevi sehe nanodid čallum almolskielâ haldâšem	S3	V1, V4, V6
U11 išedid uáppee vuáhâduttid teevstâ pyevtittem prooseessijd, pyevtitteid teevstâid oovtâst iärâsijguin sehe nanodid tááidun adelid vuástáváldid macáttâs, movtjidittid nanodid tiäđu skappum já árvuštállâm tááiduid já toohâđ maangâpiälâsubbon kâldei kevttim jieijâs teevstâst váldimáin vuotân ráhteuvuoigâtvuodâid, eettilâš viermist viestâdem já priivaatvuotâ	S3	V3, V5, V6, V7

Máttááttás ulmeh	Uulmijd kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Kielá, kirjáláshvuodá já kulttuur iberdem		
U13 stivriđ uáppee čieŋálmittiđ suu kielátiáduháshvuodá já stivriđ suu peerustškyettid sámi kielá almoonijn já tubdád kielá sierá registerijđ, stijlájiešnaalijđ já kieláshuonáid sehe iberdid kielálij valjiimij merhásume já čuávumušáid	S4	V2, V6, V7
U13 stivriđ uáppee tiáduštiđ sámmiláshvuodá nahcán sámmilásh kulttuur já kielá maanŋgápiäláshvuodá peht sehe puáttiđ tiáduháshvuodá jieijás kielálaš já kulttuurlaš identiteetist ibbeerdmáin sámi kielá merhásume já madduid	S4	V2, V3
U14 movtjidditiđ uáppee vijdedid suu kirjáláshvuodá- já kulttuuruaínu, uápásmittiđ suu kirjáláshvuodá historján, sámi kielálaš kirjáláshvuotán já median sehe isedid suu suogárdállád kirjáláshvuodá já kulttuur merhásume jieijás elimist	S4	V2, V3
Kielá kevttim puoh oppám toorján		
U15 movtjidditiđ uáppee tooháđ maanŋgápiäláshvuodá sierá oppáamnásijn tarbášum kielátiádu sehe anneeđ ávkkin sámi kielá tiádu puoh oppámist	S5	V1, V2
U16 stivriđ uáppee ovdedid navcáid sámi kielán já eres kieláid tábáhtuvvee tiáduhaluláš, uási vâldee já totkee oppámist	S5	V1, V4, V5

Sámikielá já kirjáláshvuotá -oppámere uulmijd kyeskeeh kuávdáliih siskáldássyergih iheluokkain 7–9

Uáppee kielá-, vuáruvaiguttás- já tekstátiádui oppám tábáhtuvá kielákevttimtiláshvuodáin sehe maanŋgápiäláshvuodá kieláin porgámáin. Siskáldásáid väljeje nuuvt, ete uáppee puáhtá vijdedid kielá, kirjáláshvuodá já eres kulttuur máttim maanŋgápiäláshvuodá. Siskáldásah tuárjuh ulmesuorgij juksám já aneh ávkkin sehe uáppei feeriimijd ete páihálijd máhduháshvuodáid. Siskáldássuorgijn ráhtih olesvuodáid sierá iheluokkaid.

S1 Vuáruvaiguttástiláshvuodáin toimám: Hárjutteleh kuldálem já sárnudem tiáiduid argáelimist já toimám sierálagánijn vuáruvaiguttástiláshvuodáin, nuuvtgo vuávám-, nágáttállám-, ráđádállám- já čuávdimtiláshvuodáin. Hárjutteleh valmášállum háástui toollám, kullejuávhu vuotán váldim, macáttás adelem já vuástáváldim. Árvuštáleh ja ovdedeh jieijás vuáruvaiguttástiáiduid sehe aicádeh jieijás já iárasij viestádmist šaddeid mielákuuvijđ já merhásumijđ. Taher huomášuumijđ viestádemtiláshvuodáid táválijn kielávuovijn já váldih anon taid uáassin jieijás kielákevttim. Čieŋálmiteh draama toimámhamijguin uáppei naavcá kevttiđ jieijás olgospyehtimist sárnum já olesolgospyehtim vuovijđ. Fáállih máhduháshvuodáid uápásmiđ teatterán taaidáhámmin já hárjuttállád jieijás oovdánpyehtimtiáiduid.

S2 Teevstái tulkkim: Čieŋálmiteh luuhámtiádu já teevstái tulkkim tiáiduid luhámáin já tutkámáin fiktiivlijđ, media- já áššiteevstáid sierá haamijn, uápásmáin sierá tekstáshlaajáid sehe ávkkin anemáin teevstá iberdem strategiáid. Uápesmeh maanŋgáhamásijđ, spesifisávt suogárdellee, uáivil vâldee já stivrejeijee teevstáid já toi kuávdáliđ kielálijđ jiešnaalijđ. Hárjutteleh kriittisáš luuhámtiádu já kriittisáš lohhee koččámásáid. Mieltieellih luhhum teevstáid, reflektisteh jieijás eellim luhámáin já jyehih luuhámfeeriimijđ. Vijdedeh luuhámájánás nuoráikirjáláshvuodást almos čaabá- já tiätukirjáláshvuotán. Hárjutteleh kirjáláshvuodá analyys- já tulkkimtiáiduid já lasetteh tuáváduvái kevttim teevstái tarkkuumist já viárdádállámist. Uápásmeh tiádu-uuccám muddoid, sierálagán tiätukálddeid

já áruvšteleh toi lyetittitteevuodâ sierâlagánij kriireerijguin. Čieŋâlmiteh fiktio kielâ já mainâstem vuovij tubdâm. Uáppih tubdâđ já tulkkid sâmikielâ kovâlâšvuodâ, metaforijđ já symboliika. Uápâsmeh eres algâalmugij teevstâid já tulkkih taid.

S3 Teevstâi pyevtittem: Pyevtitteh fiktiivlijđ já ij-fiktiivlijđ teevstâid sierâ haamijn. Uáppih mainâsteijei, kovvejeijei, stivrejeijei, suogârdellei já uáivil vâldei teevstâi tekstuaallijđ, visuaallijđ já kielâlâijđ jiešnaalijđ sehe teevstâi pyevtittem muddoid. Totkeh maangâmudusij teevstâi elemeentijđ, nuuvtgo paječäällim, pittájyehim vuáđusijđ, sierâšlajásij teevstâi tijnâlijđ olesrahtusijđ já teevstâ čonâšvuodâ sehe sânivuarán kyeskeid register- já stijnâjiešnaalijđ. Čieŋâlmiteh iberdem čallum almoskielâ jiešnaalijn, sopâmušâin já sierâlagánijn vuovijn olgospyehtiđ ääigi. Uáppih anneeđ ävkkim oppum tiáđu jieijâs teevstâi pyevtitmist já tussimist. Nanodeh oppâmist tábâšum teevstâi pyevtittem tááiduid, nuuvtgo referistem, čuákânkeessim, muuštõnmerkkiimij ráhtim já kâldei kevtim. Uápâsmuveh ráhteivuoigâtuodâid já mieđetteh taid jieijâs teevstâid čálidijn.

S4 Kielâ, kirjâlâšvuodâ já kulttuur iberdem: Totkeh teevstâid já toi merhâšuumijđ já uáppih kielâ tuávâduvvâid. Teevstâid sierrimáin taheh huámâšuumijđ kielâ ráhtusijn, sierâ registerijđ já stijnâid tijnâlijn jiešnaalijn já kielâlâij valjiimij vaiguttâsâin teevstâ stijnlân já kielâšuoŋân. Uápâsmeh sâmikielân tijnâlijđ jiešnaalijđ. Uápâsmeh sâmikielâ kielâtilâlâšvuodâid, kielâi hiâimuvuotân já sâmikielâ muddoid sehe kielâ stivrim vuáđujurduid. Totkeh kielâi vaiguttâs kyeimijdis. Uápâsmeh kulttuur tuávâdâhân já sâmikulttuur tiettumhaamijđ sehe fáállih máhđulâšvuodâid meiddei vâldid jieš uási kulttuur pyevtitmân. Suogârdeleh kielâ, kulttuur já identiteet koskâvuodâ já sierâ kulttuurij spejâlistume maangâhâmâsijđ teevstâid. Uápâsmeh kirjâlâšvuodâ vâldusuorgijđ sehe almos, syemmilâš já sâmmilâš kirjâlâšvuodâ muddoid. Loheh sâmmilâš kirjâlâšvuodâ kuávdâlijđ ráhtusijđ já sâmmilâš táálâáškirjâlâšvuodâ. Movtijditteh aktiivlâš já maangâpiälâsâš kirjerááju falâlđuv sehe sâmikielâlâš media ävkkim anemân.

S5 Kielâ kevtim puoh oppâm toorján: Čieŋâlmiteh já heiviitteh sierâ oppâamnâsij sânivuarhá ja tuávâduvâi mättim eereev iärâsij tutkâmáin, pyevtitmáin já tulkkimáin sehe sierâlagánij oppâmpirráisijguin ávhástâlmáin.

Sämikielâ já kirjálášvuotâ -oppâmere loppáárvuštállâm kriteerih šiev mättimân (árvusääni 8) ko oppámeeri nohá

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Árvuštállâm čuásáttásah oppáamnásist	Árvusääni käävci mättim
Vuáruvaiguttástilálášvuodâin toimâm			
U1 ruokâsmittid uáppee olgospyehtid jieijâs já vuádustid uáivilijdis falámáin maangáhámásijd tilálášvuodâid vuáruvaiguttás hárvutállâmân	S1	Jieijâs olgospyehtim, uáivil olgospyehtim já vuádustem	Uáppee máttá olgospyehtid jieijâs já uáivilijdis.
U2 ruokâsmittid uáppee ovdedid sosaillâš tááiduid stivriimáin maangâpiälâšâš vuáruvaiguttásân sehe tááidun adelid já vuástá váldid macáttás	S1	Vuáruvaiguttás, macáttás adelem já vuástá váldim	Uáppee váldá uási vuáruvaiguttástilálášvuodâid positiivlávtt sehe máttá adelid já vuástá váldid macáttás.
U3 movtjidittid uáppee ovdedid já toohád maangâpiälâšsubbon viestâdemtááiduidis sierálágánijn sárnumviestâdempirrásijn stivriimáin kulttuurijkoskâšâš dialogin já toimámáin maangâlágánij ulmuiguin spesífisavt sâmekielân	S1	Viestâdemtááiduh	Uáppee máttá kevttid viestâdem tááiduid sierálágánijn viestâdempirrásijn já máttá viestâdid já toimâd sâmekielân
Teevstâi tulkkim			
U4 movtjidittid uáppee ovdedid sierristellée já kriittisâš luuhâmtááiduh sehe teevstâi luuhâmist, ibeerdmist já analysistemist tarbâšum tiáiduid já tááiduid	S2	Teevstâi sierristállâm já tulkkim	Uáppee máttá sierristállâd já tulkkid teevstâid kriittisávt. Sun ibbeerd luuhum já máttá analysistid tom.
U5 stivrid uáppee toohád maangâpiälâšsubbon suu tekstâmaail, kevttid, tulkkid já árvuštállâd maangáhámásijd čaabâkirjálášvuodâlijd teevstâid, media- já äššiteevstâid já kevttid taid tiádu skappumân, feeriimij finniimân já luuhâmmoovtâ tuárjumân	S2	Tekstâtaáiduh teevstâi tulkkiimist já tiádu skappum	Uáppee pyevit já kiávtá maangáhámásijd fiktiiivlijd já ij-fiktiiivlijd teevstâid sehe máttá skappuud tarbâšum tiádu sierâ kâldein.
U6 stivrid uáppee árvuštállâd luuhâmtááidus já huámâšid ton ovdedemtáárbuid harjuttálmáin olssis hiáivilijd luuhâm- já oppámstrategioid	S2	Jieijâs luuhâmtááiduh analysistim já luuhâmstrategioid	Uáppee máttá árvuštállâd luuhâmtááidus realistilávtt já huámâšid ovdedemtáárbuid sehe valjid hiáivilijd luuhâm strategioid.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Árvuštállám čuásáttásah oppáamnásist	Árvusääni käävci máttim
U7 stivriđ uáppee analysisistid já tulkkid kirjálášvuodâ sehe kevttid tast tarbášum tuáváduvváid sehe toohád huámášuumijd sámmilij já eres algáaalmugij teevstáin já tulkkid taid	S2	Kirjálášvuodâ analysisistim já tulkkim	Uáppee máttá tulkkid já analysisistid teevstáid já kevttid kirjálášvuodâ tarkkuumist tarbášum vuáduvuáduvváid.
Teevstâi pyevtittem			
U8 ruokásmittid uáppee olgospyehtid já vuádustid uáivilijdis maangáhámásij teevstáiguin sierálágán viestâdempirrásijn	S3	Tekstátaáiduh teevstâi pyevtitmist	Uáppee máttá pyevtittid stivruudijn meiddei olssis udásijid teevstáid sehe vuádustid uáinuidis sierálágán viestâdempirrásijn.
U9 stivriđ uáppee vijdedid tekstâšlaajâi tubdám falámáin tilálášvuodáid spesifisávt peleváldei, stivrejeiei já suogárdellei maangámudusij teevstâi pyevtitmânseje išedid uáppee tubdád jieijás naavcáid já ovdedemtáarbuid teevtâ pyevtitteijen	S3	Tekstâšlaajâi haldášem, teevstâi pyevtittem, jieijás tááidui aiccám	Uáppee haaldáš máttááttum tekstâšlaajâid já kiávttá taid táválid olgospyehtimvuovijd jieijás teevstâin sehe tobdá jieijás naavcáid já ovdedemtáarbuid teevstâ pyevtitteijen.
U10 tuárjuđ uáppee njebžilittid suu čäällim já išedid suu valjid jieškote-uv tekstâšlaajân, čuosáttáhuávkun já tilálášvuotân hiáivuláš olgospyehtimvyevi sehe nanodid čallum almoskielâ haldášem	S3	Čäällim njebžilvuotâ já čallum almoskielâ haldášem	Uáppee čáálá njebžilávt kiedáin já viestâdemteknologiain. Uáppee máttá valjid jieškote-uv tekstâšlaajân, čuosáttáhuávkun já tilálášvuotân hiáivuláš olgospyehtimvyevi. Uáppee tobdá čallum teevstâi vuáduráhtusijid já čallum almoskielâ jiešnaaljid já máttá anneđd tiáđu ávkkim teevstáid čálidijn já tussiidijn.
U11 išedid uáppee vuáháduttid teevstâ pyevtittem prooseesijid, pyevtittid teevstâ oovtást iärásijguin sehe nanodid tááidui adelid já vuástávdidid macáttás, movtjidittid nanodid tiáđu skappum tááiduid já toohád maangápiälásubbon káldei kevttim jieijás teevstást váldimáin vuotân ráhteivoigátvuodáid, eettiláš viermist viestâdem já priivaatvuodâ	S3	Teevstâ pyevtittem prooseesij haldášem, tiáđu skappum já eettiláš viestâdem	Uáppee tobdá teevstâi pyevtittem prooseesij muudoid já máttá pyevtittid teevstâ oovtást iärásijguin sehe adelid já vuástávdidid macáttás. Uáppee máttá čäällid muuštonmerkkimijd, čuákánkeessid skappum tiáđu já kevttid kálddeid jieijás teevstást. Uáppee kuará ráhteivoigátvuodáid já máttá merkkid kálddeid.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Árvuštállám čuásáttásah oppáamnásist	Árvusääni käävci máttim
Kielâ, kirjâlâšvuodâ já kulttuur iberdem			
U12 stivriid uáppee čieŋâlmittid kielâtiädulâšvuodâ já stivriid suu peeruustskyettid sâmi kielâ almoonijn já tubdâd kielâ sierâ registerijđ, jiešnaalijđ já kielâšuoŋaid sehe iberdid kielâlij valjiimij merhâšuumijđ já čuávâmušâid	S4	Kielâtiädulâšvuodâ ovdânem	Uáppee máttá kuvviid kielâlijđ já tekstuaallijđ jiešnaalijđ, suogârdâl toi merhâšuumijđ já máttá kuvviid sierâ registerijđ já stiijlâi koskâsijđ iäruid.
U13 stivriid uáppee tiäduštid sâmmilâšvuodâ nahcân sâmmilâš kulttuur já kielâ maangâmudusâšvuodâ peht sehe puáttid tiätulâžžân jieijâs kielâlâš já kulttuurlâš identiteetist ibbeerdmâin sâmi kielâ merhâšume já madduid	S4	Kielâ merhâšume já sajattuv hammim	Uáppee máttá vuáduštid eenikielâ merhâšume já kuvviid sâmi kielâ sajattuv eres kielâ juávhusť.
U14 movtjidittid uáppee vijdedid suu kirjâlâšvuodâ- já kulttuuráinu, uápâsmittid suu kirjâlâšvuodâ historjân, sâmi kielâlâš kirjâlâšvuotân já median sehe išedid suu suogârdállâd kirjâlâšvuodâ já kulttuur merhâšume jieijâs elimist	S4	Kirjâlâšvuodâ tubdâm, kulttuurtiädulâšvuodâ já luuhâmájânâš ovdânem	Uáppee tobdá já ibbeerđ kulttuur maangâmudusâšvuodâ sehe máttá kuvviid jieijâs kulttuurfeeriimijđ. Uáppee tobdá kirjâlâšvuodâ muodoiid já sâmmilâš kulttuur madduid. Uáppee tobdá kirjâlâšvuodâ váldušlaajâid já lii luuhâm sooppum kiirjijđ.
Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân			
U15 movtjidittid uáppee toohâd maangâpiälâsubbon sierâ oppáamnâsijn tarbâšum kielâtááiduiđ sehe anneeđ sâmi kielâ tááiduiđ ävkkim puoh oppâmist	S5	Sierâ tiädusuorgijn kevttum kielâ haldâšem	Uáppee máttá kevttid kielâ sierâ tiädusuorgijn jiešnâlásâš vuovvijn já hammid toi koskâvuodâ argâkielân.
U16 stivriid uáppee ovdedid naavcâid sâmi kielân já eres kielâid tábâhtuvvee tiäduhalusâš, uásállistee já totkee oppâmist	S5	Tiäduskappum sehe jieijâs porgâm vuávâm, sierristállâm já árvuštállâm	Uáppee máttá uuccâd tiädu sierâ kâldein sehe áppád vuávâd, sierristállâd já árvuštállâd jieijâs porgâm jiešrádálâvt já juávhu jesânin.

15.4.3 Vieres kielah

Kielâšoddâdem

Kielâšoddâdmân kyeskeeh ulmeh sehe nube päikkieennâmlâš já vieres kielâi oppâm máhđulâšvuodah láá miäruštállum nube päikkieennâmlâš kielâ máttáattâsân kyeskeest uásist.

Oppâamnâs ulme

Kielâ lii oppâm já jurdâččem iähtu. Kielâ lii fáarust puoh škoovlá tooimâst, já juáhâš máttáatteijee lii kielâ máttáatteijee. Kielâ oppâm oovded jurdâččemtááidui ovdánem. Tot addel amnâsijd maanġâkielâlâš já kulttuurlâš identiteet ráhtimân já áárvustmân. Ko sänivuárkká já ráhtuseh lasaneh, meiddei vuáruvaiguttâs- já tiäđu-uuccâmááiduh ovdáneh. Kielâi oppâmist lii ennuv saje hitruuvuodân, leikkiivuodân já kreatiivlášvuodân.

Kielâi máttáattâs lii uási kielâšoddâdem já stivrim kielâtiäđulâšvuotân. Uáppein iälläátuvvoo perustem škoovlásiärvus já pirâstíttee maailm kielâlâš já kulttuurlâš maanġâhâmásâšvuotân já sij ruokâsmittojeh viestâdiđ autentliijn pirrâsijn. Škoovlást stivrejeh anneeđ áárvust sierâ kielâid, toi sárnoid já sierâlágán kulttuurijd. Suhâpelij täsiärvu kielâvaljiimijn já kielâoppâmist nanoduvá sierâlágán uáppeid kiäsutteijee kielâvaljimiäđättâsáin, ruokâsmittemáin uáppeid toohâđ jieijâs riävtui kiäsutteijeid valjiimijd suhâpeeleeest hiänġâáhánáá, kiedâvuššâmáin máttáattâsâst maanġâpiälâšvuotân sierâlágán fáddâid sehe kevttimáin molsâšuddee já tuáimâlâš pargovuovijd.

Kielâi oppâm vaalmâšt uáppeid vuávâlâš já kreatiivláš porgâmân sierâlágán čuákânpieijâmijn. Uáppeid já uáppejuávkuid lääččih máhđulâšvuodâid viärmáđättámân já koskâvuodâ anemân ulmuiguin meiddei maailm eres soojijn. Tiäđu- já viestâdemteknologia fáálá oovtâ luándulâš máhđulâšvuodâ olâšuttiđ kielâmáttáattâs autentliijn tilâlâšvuodâin já uáppeid viestâdemtáárbui vuáđuld. Máttáattâs addel meiddei naavcâid uásálistemân já aktiivláš vaiguttemân almugjikkoskâš maailmist.

Máttáattâs naanood uáppeid luáttâmus jieijâs naavcâid oppâđ kielâid já kevttiđ taid ruokkâđávt. Uáppeid adeleh máhđulâšvuodâ ovdâniđ ohtġâšlâvt já finniđ táárbu miel torjuu oppâmân. Máttáattâs uárnejuvvoo nuvvt, ete meiddei iärâsijd jotelubboht ovdáneijeeh tâi kielâ ovdâist mátteeh pyehtih ovdâniđ.

Kielâi máttáattâsâst ovdedeh maanġâluuhâmááidui já kiedâvuseh sierâlágán teevstâid. Párnâi já nuorâi sierâlágán perustem čuásáttâsah váldojeh vuotân teevstâi valjiimist. Máttáattâsâst ráhtih šooldijd meiddei sierâ kielâi kooskân sehe uáppeid riġġâáigi kielâkiävtun. Uáppeid stivrejeh uuccâđ tiäđu toi kielâiguin, maid máttih.

Sämikielâ, a-oppâmeeri iheluokkain 7–9

Uáppeeh ruokâsmittojeh kevttiđ sämikielâ maanġâpiälâšâš vuáruvaiguttâsâst já tiäđuskappuumist. Máttáattâs ulmen lii tuárjuđ uáppe iheluokkain 3–6 haahum tááidui čieñâlmittemist, ovdediđ uáppe kielâlâš čuávdimnaavcâ já siämmâst ovdediđ suu kielâoppâmtááiduid. Kulttuurlâš maanġânalâšâšvuodâ iberdem čieñâlmitto suogârdâlmáin sierâlágánijd kielâsiärvusijd kyeskeid árvučonnâsum almoonijd. Meiddei tobdoi kiedâvuššâmân adeluvá saje, já táárbu miel vaigâdis aášijd puáhtá kiedâvuššâđ meiddei škoovlá máttáattâškielân.

Taah láá almoláš sámi kielá máttááttás vuáduseh. Máttááttás uárnejee vuáváá tai vuádušij miel páiháláš heiviuttás orjáláškielân, anarâškielân tai nuorttáláškielân.

Sámi kielá máttááttás puáhtá ovtástid sierá oppáamnásij já maangásuárgásij oppáolesvuodái máttááttásân já nubij pelij. Uáppeeh ruokásmittojeh tiáduškappuumân sámi kielân sierá oppáamnásijn.

Sámi kielá A-oppámere máttááttás ulmeh iheluokkain 7–9

Máttááttás ulmeh	Uulmijid kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Šoddám kulttuurláš maangánálásásvuotân já kielátiádušvuotân		
U1 ovdedid uáppee tááidu suogárdállád sámi kielá sajattáhán kyeskeid áárvuid já almoonijid algáalmug kiellân sehe nanodid uáppee tááidu já haalu toimáđ sámi kielálaš já sámmiláš kulttuur paijeentuállee pírrásijn	S1	V1, V2
U2 movtjidittid uáppee kavnáđ máhđulášvuodáid kevttid sámi kielá sierálágán siárvusijn já toimámpírrásijn já kavnáđ jieijás kiásuttejeid sámmiláš kulttuur já sámmiláš eellimvyevi siskáldásáid já almoonijid	S1	V2, V7
U3 stivriđ uáppee huamášid, magareh njuolgádušlášvuodah sámi kielást láá já maht siámmáid aášijid eteh eres kieláin sehe kevttid kielátiádu tuáváduvváid oppám toorján	S1	V1, V4
Kieláoppám tááiduh		
U4 ruokásmittid uáppee asáttid uulmijid, anneeđ ávkkín maangápiálásijid vuovijid kevttid kielá já árvuštállád suu oppám jiešráđálávt já oovtáspargon sehe stivriđ uáppee positiivláš vuáruvaiguttásân, mast tehálumos líi viestá jotteem	S2	V1, V3, V7
U5 tuárjuđ uáppee jiečanásvuodá já tááidu heiviittid kreatiivláv kielátááidus sehe ovdedid eellimavvaš kieláoppám naavcáid	S2	V1
Ovdánejeje kielátáidu, táidu toimáđ vuáruvaiguttásást		
U6 ruokásmittid uáppee hárvuttállád maangámudusijid jiehipiáiváliid viestádemtilálášvuodáid sehe toimáđ tain jiešralgálávt	S3	V4
U7 stivriđ uáppee aktiivlášvuotân viestádemtilálášvuodáin sehe čienálmittid tááidus kevttid sámi kieláliid viestádemvuovijid, vuáhádum fraasijid, eufemiismáid já eres kompensaatio	S3	V4, V6
U8 stivriđ uáppee váldid vuotân kulttuurláv tiiáivuláš kielákevttimán viestádmist, moos kulá uáivilij já ovdájurdui olgospychtim	S3	V2
Ovdánejeje kielátáidu, táidu tulkkiđ teevstáid		
U9 faallád uáppei máhđulášvuodáid tulkkiđ sierálágán teevstáid, meiddei čielgá áššiteevstáid, main skáppoo tiáđu, stivriđ kevttid tulkkiimist čuávdimtááidu já kuávđáláš siskáldás iberdem	S3	V4
Ovdánejeje kielátáidu, táidu pyevtittid teevstáid		
U10 faallád uáppei máhđulášvuodáid pyevtittid sárnum já čáallim vijdes fáddápirrásijn já váldid vuotân meiddei kuávđáliid ráhtusijid já jieñádem vuádušjuolgádušáid	S3	V3, V4, V5, V6

Sämikielâ A-oppâmere máttááttâs uulmijd kyeskeeh kuávdáliih siskáldássyergih iheluokkain 7–9

S1 Šoddâm kulttuuriláš maanġânálásâšvuotân já kielâtiäđulášvuotân: Máttááttâsâst väljeheh tagarijd siskáldásâid já toimâmvuovijd, moh ruokâsmiteh uápásmiđ sämmiláškulttuur sierâ almoonijd. Kevttih tagarijd kielâtiäđu tuáváduvvâid, moh išedeheh uáppee kielâi koskásâš viärdállámist já sämikielâ oppámist. Uápásmuveh ovtâskâsulmuu kielâlijd vuoigátvuodâid.

S2 Kielâoppâmááiduh: Nanoneh ain kielâioppâmááiduid. Hárjutteleh oppâamnâstuv maanġâpiälásâš kevttim, sänivuárhái kevttim, olesvuodâi hammim, juávhoideh jyehim já tiäđu uuccâm.

S3 Ovdáneijee kielâtiäđu, táidu toimâđ vuáruvaiguttâsâst, táidu tulkkiđ teevstâid, táidu pyevttiid teevstâid: Ko väljeheh siskálduvvâid oovtâst, uáinun láá äigikyevdilášvuotâ sehe nuorâ toimâm sämikielâláš siärvusijn, uáppei mielâstumvuodâ čuosâttâsah, sundešum nube tääsi oopâjotemân sehe uápásmitem nuorâi pargoelimest já oopâjotemist tarbâšum kielâtiäđun. Väljeheh sierâlágánijd kielâkevttimuulmijd. Sänivuárhái já ráhtusijd máttáátteleheh maanġâmuđusijn teevstâin, mainâsteijein, kovvejeijein tâi vaigutteijein teevstâin. Aicceh já hárjutteleheh valjeeht jienâdem já sárnum sehe sierâlágánijd vuáruvaiguttâstilálášvuodâid sierâ viestâdemoolijguin.

Sämikielâ A-oppâmere oppâmpirrâsijd já pargovuovvijd kyeskeeh ulmeh iheluokkain 7–9

Ulmen lii, ete kielâkevttim ličij nuuvt ääšimiäldásâš, luánduláš já uáppei merhâšittee ko máhđuláš. Porgâmist tiäduttuvá parâ- já juávhušpargo sehe oovtâst oppâm sierâlágán oppâmpirrâsijn. Maanġâkielâláš- já kielâšoddâdem uulmij tevdim várás tarbâšuvá máttáátteije oovtâstpargo. Sierâdmáin, lávlumáin, spellámáin já draamain uáppeeh finneheh máhđulášvuodâ keččâlid šaddee kielâtiäđus já kiedâvuššâđ meiddei ovdâjurduid. Máttááttâsâst kevttih maanġâpiälâsavt sierâ viestâdemoolijd já -piergâsijd. Uáppeeh stivrejuvvojeheh aktiivláš toimâmân já jiečânâs vástâdâsvuodâ vâldimân jieijâs oppámist Evroopláš kielâlavhâin tâi västideijee tyeijiniävvoin. Uáppeeh uápásmeh pirâstitteh siärvus maanġâkielâlášvuotân já kulttuurvuotân päikkialmugijkoskâvuodâin. Sijjân fáállih meiddei máhđulášvuodâid hárjuttállâđ almuġijkoskásâš ohtâvuodâ toollâm. Sämikielâ kiävttoo ain ku tot lii máhđuláš.

Stivrim, sierânittem já toorjâ sämikielâ A-oppâmeereest iheluokkain 7–9

Uáppeeh stivrejuvvojeheh kevttiid kielâtiäđus ruokkâdáv. Valjaas viestâdemvuodâláš hárjuttállâm tuárju uáppei kielâtiäđu ovdânem. Uáppeeh movtjidditojeheh oppâđ meiddei iärâsijd škoovlá faallâm kielâid. Uáppeid, kiäin láá kielâláš oppâmvaigátvuodah, fáállih torjuu. Máttááttâs vuáváheh nuuvt, ete tot fáálâ hástusijd meiddei jotelubboht ovdáneijeid tâi kielâ ovdâist mätteid uáppeid.

Uáppee oppâm árvuštállâm sämikielâ A-oppâmeereest iheluokkain 7–9

Oppâm árvušteheh maanġânáál, meiddei jieš- já viärdásâšárvuštállâmáin. Árvuštállâm čuácá puoh uulmijd, já árvuštállámist váldojeheh vuotân puoh kielâtiäđu uásisyergih. Toi árvuštállâm vuáđuduvá evroopláš čujosraamijd já toi vuáđuld rahtum syemmiláš heiviittäsn. Árvuštállámist niävun puáhtá kevttiid ovdâmerkkân Evroopláš kielâlavhâ.

Árvuštállám lii maangâpiälásâš já addel uáppeid máhđulášvuodâ tiáduittid olssis luándulijđ olgopyehtimvuovijđ. Stivrejeijee já movtjidditee macâttâsáin uáppeeh iseduvvojeh pyettid tiátulázžân jieijâs tááiduin já ovdedid taid. Sij ruokâsmittojeh kevttid tom, maid láá oppâm, sierlágánijn viestâdemtilálášvuodáin. Maangâpiälásâš árvuštállám fáálá máhđulášvuodáid čáittid máttim meiddei uáppeid, kiäin láá kielâliih oppâmvaigátvuodah tai kiäin láá mudoi ereslágáneh kielâliih vuolgásajeh.

Loppáárvuštállám tahoo ton luuhâmive, ko oppâamnâs oppâm nohá puohháid ohtsâš oppâamnâsin. Loppáárvuštállámist miäruštálloo, maht uáppee lii oopâjotteem nuvâdijn juksâm sâmikielâ A-oppâmere uulmijđ. Loppáárvusääni ráhtoo vâldimáin vuotân uáppee oppâm tääsi koskâvuodâst sâmikielâ A-oppâmere vâldikodálijđ loppáárvustállám kriiteerijđ. Máttim kielâtááidui sierâ uásisuorgijn ovdán kumulatiivlávtt. Loppáárvusääni ráhtimist váldoo vuotân puoh vâldikodáliih kriiteerih peerusthánnâá tast, mon luokan vástideijee ulme lii pieijum páihálâš máttááttâsvuáámist. Uáppee uázžu árvusääni käävci (8), jis sun čáittá koskâmiäráálávtt kriiteerij meridâm máttim. Árvusääni käävci tääsi paijeel peessâm motomijn uulmijn puáhtá tassid tääsi, jis eres uulmijn olášuttem lii lamaš hyeneeb.

Sâmikielâ A-oppâmere loppáárvuštállám kriiteerih šiev máttim várás (árvusääni käävci) ko oppâmeeri nohá

Máttááttâs ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállám čuosáttâsah oppâamnâsist	Árvusääni käävci máttim
Šoddâm kulttuurlâš maangânalásâšvuotân já kielâtiáduulášvuotân			
U1 ovdedid uáppee tááidui suogârdállâđ sâmikielâ sajattáhân kyeskeid áárvuid já almoonijđ algâaalmug kiellân sehe nanodid uáppee tááidui já haalu toimâđ sâmikielâlâš já sâmmilâškulttuur paijeentuállee pirrásijn	S1	Kielâi statusijđ kyeskei koččâmusâi huámášem já kulttuuriijkoskâsâš toimâmnahcâ	Uáppee tiátá, ete maailm lii kielâlávt já kulttuurlávtt maangâhámásâš já ete juáhhâst lii vuoigátvuotâ kevttid já ovdedid jieijâs kielâ. Uáppest lii uáinu sâmikielâi sajattuvvâst algâaalmug kiellân.
U2 movtjidditid uáppee kavnáđ máhđulášvuodáid kevttid sâmikielâ sierlágán siärvusijn já toimâmpirrásijn já kavnáđ jieijâs kiäsutteijeid sâmmilâškulttuur já sâmmilâš cellimvyevi siskáldásâid já almoonijđ	S1	Sâmikielâ tááidui ävkkín anneem	Uáppee máttá máinâstid, kost sâmikielâ tááidui puáhtá anneđ ävkkín.
U3 stivrid uáppee huámâšid, magareh njuolgâduslášvuodah sâmikielâst láá já maht siämmâid aášijđ eteh eres kielâin sehe kevttid kielâtiádu tuávâduvvâid oppâm toorján	S1	Kielâlâš čuávdim	Uáppee máttá toohâđ huámâšuumij vuáduđ juurdâpuátusijđ sâmikielâ njuolgâduslášvuodáin já heiviittid taid sehe verdidid tom, maht siämmâš äšši olgospuáhtoo monnii eres kielâst. Uáppee tobdâ sâmikielâ kuávdálijđ kielâtiádu tuávâduvvâid.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Árvuštállám čuásáttásah oppáamnásist	Árvusääni käävci máttim
Kieláoppámtááiduh			
U4 ruokásmittid uáppee asáttid uulmijd, anneeđ ávkkín maangápiálásijd vuovijd kevttid kielá já árvuštálláđ suu oppám jiešráđálávt já oovtáspargon sehe stivrid uáppee positívláš vuáruvaiguttásán, mast tehálumos líi viestá jotteem	S2	Uulmij asáttim, oppám reflektistim já oovtáspargo	Uáppee máttá asáttid jieijás kieláoppámuulmijd já árvuštálláđ suu oppámvuovijd. Uáppee máttá toimáđ movtijditteht vuáruvaiguttástiljin.
U5 tuárjuđ uáppee jiečánásvuođá já tááiduh heivittid kreatívlávt kielátááidus sehe ovdededid eellimavvaás kieláoppám naavcáid	S2	Eellimahasás kieláoppám naavcái ovdánem	Uáppee huámmás, moos sun puáhtá kevttid sámi kielátááidus meiddei škoovlá ulguubeln já máttá suogárdálláđ, maht sun puáhtá kevttid tááidus škoovlájotteem maŋa.
Ovdáneijee kielátáiduh, táiduh toimáđ vuáruvaiguttásást			Tááidutáási A2.2 U6 – U8
U6 ruokásmittid uáppee hárijuttálláđ maangámudusijd jychipiáiválijd viestádemtilálášvuodáid sehe toimáđ tain jiešalgálávt	S3	Vuáruvaiguttás sierlágániin tilálášvuodáin	Uáppee áppád toimáđ tuđáttetteht maangánálásiin jychipiáiválijn viestádemtilálášvuodáin. Uáppest líi laseneijee jiešalgálášvuotá viestádemtilálášvuodást.
U7 stivrid uáppee aktíivlášvuotán viestádemtilálášvuodáin sehe čieŋálmittid tááidus kevttid sámi kielálijd viestádemvuovijd, vuáhádum fraasijd, eufemiismáid já eres kompensaatio	S3	Viestádemstrategiai kevttim	Uáppee váldá ain eenáb uási viestádmán já kiávttá táárbu miel vuáhádum eđálduvváid ko pivdá tärkkilistem čoovdásaaniin. Uáppee ferttee pivdeđ kiárdum tái čielgiittás tyellitáli já kevttid ovdám. aldatuávádus tái almolub tuávádus, ko ij tiede tärhis tuávádus (peenuv/ellee tái táálu/tupe).
U8 stivrid uáppee váldid vuotán kulttuurlávt hiáivuláš kielákevttimán viestádmist, moos kulá uáivilij já ovdájurdui olgospyehtim	S3	Viestádem kulttuurláš hiáivulášvuotá	Uáppee máttá kevttid kielá oovtkiárdásávt puoh kuávdálumosijd uulmijd, nuuvtgo tiáđusirdemán sehe uáinui já ovdájurdui äášimiáldásás olgospyehtimán. Uáppee áppád sárnudid ustevlávt já kevttid táválijd olgospyehtimijd já vuáđutáási viestádemruutiiniid.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Árvuštállám čuásáttásah oppáamnásist	Árvusääni käävci máttim
Ovdáneijee kielátáidu, táidu tulkkiid teevstáid			Táidutääsi A2.2
U9 faallád uáppei máhdulášvuodáid tulkkiid sierálgán teevstáid, meiddei čielgá äššiteevstáid, main skáppoo tiäđu, stivriid kevttiid tulkkiimist čuávdimtäáidu já kuávdáláš siskáldás iberdem	S3	Teevstái tulkkimtäáiduh	Uáppee áppád čuávuvud čielgá äššiháástu válduaasijid epimiärálvát, tobdá távjá sárnudem fáádá já ibbeerd válduaasijid uápis sänivuárhá kevttée almoskieläláš teevstást tai hideos sárnumist. Uáppee máttá čuávdidid tubdámettum saanij merhášuumijid äššiohtávuodást.
Ovdáneijee kielátáidu, táidu pyevtittid teevstáid			Táidutääsi A2.1
U10 faallád uáppei máhdulášvuodáid pyevtittid sárnum já čäállim viijdes fáddápirrásijn já váldid vuotán meiddei kuávdálid ráhtusijid já jienádem vuáduujuolgádušáid	S3	Teevstái pyevtittentäáiduh	Uáppee áppád mainástid jehipiäiválijn já koŋkreetlijn sehe olssis tehálijn aasijn oovtákiárdásij celkkuiguin já koŋkreettláš sänivuárháin. Uáppee haaldáš vuáduusänivuárhá, mon lii ällkkee munedid, já maangáid kuávdálid ráhtusijid. Uáppee máttá heivittid motomijid jienádem vuáduujuolgádušáid eres-uv, ko hárvutállum olgospyehtimijn.

Sämikielâ, B2-oppámeeri iheluokkain 7–9

Valjimiävtuláš B2-sämikielâ máttááttás uárnejuvoo táválumosávt iheluokkain 8–9. B2-kielâ lii uáppei eenikielâ maŋa kuálmád tai niäljád kielâ, adai uáppest lii ennuv hárvánem kielâi oppámist. Sun áppád kevttiid muuneeld skappum tiäđu já tááidu suu oppám toorján. Uáppeeh ruokâsmittojuh kevttiid sämikielâ maangâpiälásáš vuáruvaiguttásást já tiäduskappuumist. Máttááttás ulmen lii ovdedid uáppee kieläláš čuávdimnaavcá já siämmást ovdedid suu kielâoppámäáiduid. Kulttuurláš maangânalásášvuodâ iberdem čienjálmitto suogárdálmáin sierálgánijid kielâsiärvusijid kyeskeid árvučonnâsum almoonijid. Meiddei tobdoi kiedâvuššâmân adeluvá saje, já táárbu mielid vaigâdis aasijid puáhtá kiedâvussâd meiddei škoovlá máttááttâskielân. Máttááttás puáhtá ovtástid eres oppáamnásij máttááttásân já maangâsuárgásijid oppâolesvuodáid. Uáppeeh ruokâsmittojuh tiäduskappuumân sämikielân sierâ oppáamnásijn.

Sämikielâ B2-oppâmere máttááttâs ulmeh iheluokkain 7–9

Máttááttâs ulmeh	Uulmijd kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Šoddâm kulttuuriláš maanġánálásâšvuotân já kielâtiäđulášvuotân		
U1 išedid uáppee iberdid oppum sämikielâ koskávuodâ eres sämikielâid, suomâkielân sehe suu muuneeld oppum kielâid, uápásmittid sämikielâi sárnumkuávluid, sämikuávlun sehe motomijd sämmiláškulttuur já sämmiláš eellimvyevi kuávdálijd jiešnaalijd	S1	V1, V2, V4
Kielâoppâmááiduh		
U2 ruokásmittid uáppee uáinid sämikielâ tááiduh uáassin eellimahasâš oppâm já jieijâs kielârááju vijdedem, stivrid suu kavnáđ olssis já suu ahapajan hiáivulumosijd vuovijd oppâđ kielâid já movtijdittid suu kevttid uceslágán-uv tááiduh meiddei oppâtimij ulguubeln	S2	V3
Ovdáneijee kielâtáiduh, táiduh toimâđ vuáruvaiguttâsâst		
U3 ornid uáppee tilálášvuodâid hártuttállâđ sierâ viestâdemuálijguin njálmálâš já kirjálâš vuáruvaiguttâs	S3	V4
U4 tuárjuđ uáppee kielâlij viestâdemstrategiai kevttimist	S3	V4
U5 išedid uáppee vijdedid ustevláš kielâkevttimân kullei olgopyehtimij tubdâm	S3	V4, V6
Ovdáneijee kielâtáiduh, táiduh tulkkid teevstâid		
U6 ruokásmittid uáppee tulkkid suu ahapajan hiáivulijd já jieijâs kiásutteijeeid sarnum já čallum teevstâid	S3	V4
Ovdáneijee kielâtáiduh, táiduh pyevtittid teevstâid		
U7 faallâđ uáppee valjeeht tilálášvuodâid hártuttállâđ ahapajan hiáivuláš sárnum já čäällim väldimáin vuotân meiddei jienâdem já teevstâ siskálduv uásild tehálumosijd ráhtusijd	S3	V5

Sämikielâ B2-oppâmere uulmijd kyeskeeh kuávdáliih siskáldássyergih iheluokkain 7–9

S1 Šoddâm kulttuuriláš maanġánálásâšvuotân já kielâtiäđulášvuotân: Totkeh já viárdádeleh jiešnaalijd, moh láá sämikielân táváliih já moh iárutteh tom tâi taheh tast tubdâttette muuneld oppum tiäđui vuáđuld. Hämmejeih ibárdâs aldahyelkkikielâin, uápásmeh oppum sämikielâ vijđánem historjálâš tuávváázân, okeh uáppeid kiásutteijee tiäđu kielâkuávu kulttuurist já eres almoonijn. Suogârdeleh máhđulijd sämikielân já kulttuurân kyeskeid munejurduid.

S2 Kielâoppâmááiduh: Totkeh oovtâst, mü ovdeed sämikielâ oppâm, moos sämikielâ puáhtá kevttid já kost kavnoo kiásutteijee sämikielâlâš amnâstâh. Asátteh jieijâs uulmijd, máttáátteleh adelin já vuástävöldid macâttâs.

S3 Ovdáneijee kielâtáiduh, táiduh toimâđ vuáruvaiguttâsâst, táiduh tulkkid teevstâid, táiduh pyevtittid teevstâid: Väljejeih sierâlágánijd kielâkevttim uulmijd já sierâlágánijd teevstâid ianáâš epiformaalijn tilálášvuodâin. Táarbu miel puáhtá máttááttállâđ meiddei formaallub kielâkevttim. Väljejeih uáppeid kiásutteijeeid kielâkevttim fáddápirrâduvvâid uáinust: mun, iáráseh já sämmilášvuotâ. Máttáátteleh kuullâđ, sárnuđ, luuhâđ já čäällid sämikielâ maanġamuđusijn fáddáin. Kuávdáliih fáádáh láá: mun jieš, muu peerâ, muu skipáreh, škovlá, ääigiájánâsah já ríjjäääigi toollâm sehe eellim sämikielâlâš pirrâsist.

Lassen väljejh fáddáid oovtást. Áiccih sámi kielâ ryytmâ, intonaatio já iärásijd jienâdem jiešnaaliid já hárvutteleh jienáidid luándulávt. Máttáátteleh táárbu mielđ fooneetláš diakriittisáš **meerhâid já graafisáš čäällimmeerhâid.**

Sámikielâ B-oppâmere oppâmpirrásijđ já pargovuovviđ kyeskeeh ulmeh iheluokkain 7–9

Ulmen lii, ete kielâkevttim ličij nuuvt ääšimiälđásáš, luánduláš já uáppei merhâšittee ko máhđuláš. Porgâmist tiäduttuvá parâ- já juávhušpargo sehe oovtást oppâm sierâlágán oppâmpirrásijn. Maangâkielâláš- já kielâšoddâdem uulmij tevdim várás tarbâšuvá máttááttejei oovtástpargo. Sierâdmáin, lávlumáin, spellâmáin já draamain uáppeeh finnejejh máhđulášvuodâ keččáliđ šaddee kielâtááiđus já kiedâvuššâđ meiddei ovdâjurduid. Máttáattásást kevttih maangâpiälásávt sierâ viestâdemooliđ já -piergâsijđ. Uáppeeh stivrejuvvojejh aktiivláš toimâmân já jiečânâs västâđsuvuodâ väldimân jieijâs oppâmist Evroopláš kielâlavháin tâi västidejee tyeijiniävvoim. Uáppeeh uápâsmeh pirâstíttee siärvus maangâkielâlášvuotân já kulttuurvuotân päikkialmugjikoskâvuodâin. Sijjân fáällih meiddei máhđulášvuodâid hárvuttállâđ almugjikoskâsáš ohtâvuodâ toollâm. Sámikielâ kiävttoo ain ku tot lii máhđuláš.

Stivrim, sierânitem já toorjâ sámi kielâ B-oppâmereest iheluokkain 7–9

Uáppeeh stivrejuvvojejh kevttiđ kielâtááiđus ruokkâđávt. Valjaas viestâdemvuodâláš hárvuttállâm tuärju uáppei kielâtááiđu ovdânem. Uáppeeh movtjidittojejh oppâđ meiddei iärásijđ škoovlâ faallâm kielâid. Uáppeid, kiäin láá kielâláš oppâmvaigâvuodah, fáällih torjuu. Máttáattâs vuávâjejh nuuvt, ete tot fáálâ hástusijđ meiddei jotelubboht ovdâneijeid tâi kielâ ovdiišt mätteid uáppeid.

Uápee oppâm ärvuštállâm sámi kielâ B-oppâmereest iheluokkain 7–9

Oppâm ärvušteleh maangânáál, meiddei jieš- já viärdâsášärvuštállâmáin. Ärvuštállâm čuáca puoh uulmijđ, já ärvuštállâmist váldojejh vuotân puoh kielâtááiđu uásisyergih. Toi ärvuštállâm vuáđuduvá evroopláš čujosraamijđ já toi vuáđuld rahtum syemmiláš heiviittäân. Ärvuštállâmist niävvoim puáhtâ kevttiđ ovdâmerkkân Evroopláš kielâlaavhá. Ärvuštállâm lii maangâpiälásáš já addel uáppeid máhđulášvuodâ tiäduttiđ olssis luánduliđ olgopyehtimvuovijđ. Stivrejejee já movtjiditte macâttâsáin uáppeeh išeduvvojejh pyettiđ tiätulâžžân jieijâs tááiđuim já ovdediđ taid. Sij ruokâsmittojejh kevttiđ tom, maid láá oppâm, sierâlágánijn viestâdemtilâlášvuodâin. Maangâpiälásáš ärvuštállâm fáálâ máhđulášvuodâid čäittiđ mäitim meiddei uáppeid, kiäin láá kielâliih oppâmvaigâvuodah tâi kiäin láá mudoi ereslágâneh kielâliih vuolgâsajeh.

Loppâärvuštállâm tahoo ton luuhâmive, ko oppâmânâs oppâm nohá puohháid ohtsáš oppâmânâsin. Loppâärvuštállâmist miäruštálloo, maht uápee lii oopâjotteem nuvâdiijn juksâm sámi kielâ A-oppâmere uulmijđ. Loppâärvusääni ráhtoo väldimáin vuotân uápee oppâm tääsi koskâvuodâst sámi kielâ A-oppâmere väldikodáliđ loppâärvustállâm kriiteerijđ. Mäitim kielâtááiđu sierâ uásisuorgijn ovdân kumulatiivlávť. Loppâärvusääni ráhtimist váldoo vuotân puoh väldikodáliih kriiteerih peerusthánnâá tast, mon luokan västidejee ulme lii pieijum páiháláš máttáattâsvuávâámist. Uápee uázžu ärvusääni käävci (8), jis sun čäittä koskâmiärálávť kriiteerij meridâm mäitim. Ärvusääni käävci tääsi paijeel peessâm motomijn uulmijn puáhtâ tassid tääsi, jis eres uulmijn olášuttem lii lamaš hyeneeb.

Sämikielâ B2-oppâmere loppâarvuštállâm kriteerih šiev mättim várás (árvusääni käävci) ko oppámeeri nohá

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállâm čuosáttásah oppáamnásist	Árvusääni käävci mättim
Šoddâm kulttuurlaš maangánálásšvuotân já kielâtiäđulášvuotân			
U1 išedid uáppee iberdiđ oppum sämikielâ koskávuodâ eres sämikielâid, suomâkielân sehe suu muuneeld oppum kielâid, uápámittid sämikielâi sárnumkuávluid, sämikuávlun sehe motomijd sâmmilâškulttuur já sâmmilâš eellimvyevi kuávdálijd jiešnaalijd	S1	Oppum kielâ sajattuv, kuávdálij jiešnaalij já kielâkuávlun iberdem	Uáppee tobdâ sämikielâi sajattuv maailm kielâi juávhust já toi kuávdáluumosijd jiešnaalijd. Uáppee máttá kuvvid motomijd sâmmilâš eellimvyevi já sâmmilâškulttuur almoonijd.
Kielâoppámtááiduh			
U2 ruokâsmittid uáppee uáinid sämikielâ tááidu uáassin eellimahasâš oppâm já jieijâs kielárááju vijdedem, stivrid suu kavnáđ olssis já suu ahepajan hiáivulumosijd vuovijd oppâđ kielâid já movtijdittid suu kevttid uceslágán-uv tááidu meiddei oppâtimij ulguubeln	S2	Uulmij asátem, oppâm reflektistim já oovtâstpargo	Uáppee máttá árvuštállâđ jieijâs kielâoppámtááiduid já oppámtááiduid. Uáppee huámmâš, moos sun puáhtá kevttid sämikielâ tááidu meiddei škoovlá ulguubeln já máttá suogárdállâđ, maht sun puáhtá kevttid kielâtááidu talle ko škovlá lii nuuhâm.
Ovdáneijee kielâtááidu, tááidu toimâđ vuáruvaiguttásast			Tááidutääsi A1.3
U3 ornid uáppei tilálášvuodâid hárvuttállâđ sierâ viestâdemuálijguin njálmálâš já kirjálâš vuáruvaiguttâs	S3	Vuáruvaiguttâs sierálágán tilálášvuodâin	Uáppee áppád toimâđ maangâin ruutiinlâš viestâdemtilálášvuodâin váldimáin motomin torjuu viestâdemkyeimist.
U4 tuárjuđ uáppee kielâlij viestâdemstrategiai kevttimist	S3	Viestâdemstrategiai kevttim	Uáppee váldá uási viestâdmân, mutâ taarbâš vala távjá išenáivvuid. Uáppee máttá reagistid kârziis sánálijn olgospyehtimijguin, uccâ liihâstmijguin (ovdâm. nuáigistmáin), jienâdmijguin, tâi ereslágán minimimacáttásáin. Uáppee ferttee pivdeđ čielgüüttâs tâi kiárdum uáli távjá.
U5 išedid uáppee vijdedid ustevlâš kielâkevttimân kullei olgospyehtimij tubdâm	S3	Viestâdem kulttuurlaš hiáivulášvuotâ	Uáppee máttá kevttid távulumosijd ustevlâš kielâkevttimân kulleid olgospyehtimijd maangâin ruutiinlijn sosiaallâš tilálášvuodâin.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállám čuosáttásah oppáamnásist	Árvusääni käävci máttim
Ovdáneijee kielátáidu, táidu tulkkid teevstáid			Táidutääsi A1.3
U6 ruokásmittid uáppee tulkkid suu ahepajan hiäivulijid já jieijás kiásutteijeid sarnum já čallum teevstáid	S3	Teevstái tulkkimtááiduh	Uáppee ibbeerd oovtákiárdásáš, uápis sánivuárkkáin já olgospyehtimijguin čallum teevstá já hides sárnum äššiohtávuotâ toorján. Uáppee áppád kavnáđ tarbášum oovtákiárdásáš táidu uánihis teevstást.
Ovdáneijee kielátáidu, táidu pyevtittid teevstáid			Táidutääsi A1.2
U7 faallád uáppei valjeeht tilálášvuodáid hárvuttállád ahepajan hiäivuláš sárnum já čäällim váldimáin vuotân meiddei jienádem já teevstá siskálduv uásild tehálumosijđ ráhtusijđ	S3	Teevstái pyevtitemtááiduh	Uáppee áppád mainástid mainnii uápisijn já olssis tehálijn aasijn kevttimáin káržis olgospyehtimrááju já čäällid mottoom uánihis celkkuu hárvuttállum fáddáin. Uáppee jienád iánaáš hárvuttállum olgospyehtimijn addiittijjeeht. Uáppee haaldáš pyereest káržis vuáđusánivuárhá motomijđ tilálášvuotân čonnášum olgospyehtimijđ já vuáđukielâoopâ aasijđ.

LAHTOS 1 Vuáđumáttááttás tievâsmittee sâmikielâ máttááttás ulmeh, siskáldâsah já uáppee oppâm árvuštállâm

Máttááttás pargo

Suomâ vuáđuulaavâ mielđ jyehi Suomâst ässee ulmust lii vuoigâtvuotâ pajjeentoollâđ já ovdediđ jieijâs kielâ já kulttuur. Sierânâsruttâdum, vuáđumáttááttás tievâsmittee máttááttâssân sâmikielâ puáhtá oppâđ sâmikuávlv ulguubeln puoh tagareh uáppeeh, kiäi eenikielâ tâi miinii perruu kielâin lii sâmikielâ. Sâmikielâ máttááttás ulmen lii talle tuárjuđ uáppee aktiivlâš maangâkielâlâšvuotâ ovdánem, sehe iälâskittiđ perustem kielâtááidü eellimahasâš oovdedmân.

Sâmikielâ máttááttâssâst pargeh oovtâstpargo eres kielâamnâsijguin sehe eres oppâamnâsij máttááttâsain. Ohtsâš kielâšoddâdem pargon lii lasettiđ uáppei iberdem kielâ- já kulttuurvuávvâá merhâšuumest ohtâgâsulmui, siârvusân já ohtsâškoodân sehe stivriđ sii árvuštiđ sâmikielâ já eres kielâid. Vuolgâsajeen lii uáppee aktiivlâš tuáimen, mon peht uáppei kielâtáidü já eres máttim annoo ävkkim máttááttâssâst. Lasseen ubâ škoovlá toimâmist annoo ävkkim škoovlá kielâlâš já kulttuurilâš maangâhâmâsâšvuotâ.

Máttááttâssâst aneh ävkkim uáppei máhđuulâšvuotâ ovdediđ kielâtááidus škoovlá ulguubeln. Máttááttâs tuárju já ruokâsmit uáppeid kevttiđ jieijâs kielâ maangâpiälâlávť sierâ oppâamnâsij tiijmijn já eres škoovlá toimâmist. Tánávť sâmikielâ oppâm já kevttim tuárju sierâ oppâamnâsij siskáldâs oommâm já uáppeeh uáppih viestâdiđ škoovlá oppâamnâssiskáldâsain meidei sâmikielân. Uáppei jieijâs valjiimeh, kuáskulâšvuotâ tubdâm sehe oppum aasij merhâšittevuotâ láá kuávdáliih uáppei perustem lasetteijeeh. Kielâ máttááttâssâst tiäduttuvá vuáruvaiguttâs já viestâdemvuotâ.

Ulmeh, siskáldâsah já uáppee oppâm árvuštállâm lii meridum ubâ vuáđumáttááttâs ääigi toollum kyevti iheokkotijme vijđâsâš sâmikielâ máttááttâs várâs. Máttááttâs uárnejieje vuávâá vuáđusij vuáđuđl páihâlâš máttááttâsvuávâám, mast puáhtá anneeđ ävkkim vuáđumáttááttâs máttááttâsvuávâm vuáđusij eenikielâ- já kirjâlâšvuotâ kuvviimijđ oppâamnâs pargoost, oppâmpirráisijđ já pargovuovvijđ kyeskein uulmijn sehe stivriimist, sierânitemist, torjust já uáppee oppâm árvuštálmist.

Vuáđumáttááttâs tevdee sâmikielâ iheluokkain 1–2

Iheluokkain 1–2 máttááttâs speffisâš ulmen lii ruokâsmittiđ uáppeid kevttiđ sâmikielâ sierâlágánijn vuáruvaiguttâstilâlâšvuotâin. Uáppeeh uáppih kuldâlid, kojâdiđ, västidiđ já mainâstiđ. Sâni- já tuávâdâhvuárkkâ vijđeduvvoo systemaatlávť luávdiđ eellim sierâ uâsisuorgijđ. Máttááttâsain ovdedeh uáppei jurdâččem- já jiešolgopsyehťimtäáiduid oovtâstpargoostpaihijguin. Uáppeeh uáppih luuhâm já čäällim vuáđuťuáiduid sehe uápâsmeh sii ahetaâsi västidejее párnâikirjâlâšvuotân sehe mainâstem- já kulttuurârbivuáhân. Ulmen lii oppâđ kevttiđ kielâ sierâlágánijn oppâmpirráisijn já skappuđ tiäđu sâmikielâin. Ulmen lii oppâđ tiädustiđ eenikielâ merhâšume já lääččiđ positiivlâš koskâvuotâ sâmikielân.

Vuáđumáttááttás tevdee sámikielâ máttááttás ulmeh iheluokkain 1–2

Máttááttás ulmeh	Uulmijđ kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Vuáruvaiguttástilálášvuodâin toimâm		
U1 išediđ uáppee ovdediđ kuldâlem tááiduid sehe ruokâsmittid uáppee kojádállád já oovdápyehtid jurduidis já feerijmijdis polâhännáá feeilâin	S1	V2
U2 iäláskittid uáppee tiätuängirvuodâ já kiddiistum sierâlágánij olgospyehtimvuovij kevttimân	S1	V2
U3 movtjidittid uáppee kielâ já mielâkuvviittás sehe oovtâstpargo- já vuáruvaiguttástááidui ovdeedmân	S1	V2
Teevstâi tulkkim		
U4 stivriđ uáppee anneed positiivlâš já tiätuängiris koskâvuodâ luhâmân sehe movtjidittid jiešiävtulâš luhâmân kielâtááidu miel	S2	V1, V4
U5 movtjidittid uáppee vuáđuluuhâmâtááidu sehe teevstâi iberdemtááidu oppâmân	S2	V1, V4
U6 stivriđ uáppee uápásmid sierâlágánij teevstâid sehe sárnudiđ tain jurdui já feerijmij jehim várás	S2	V2, V4
Teevstâi pyevtittem		
U7 išediđ uáppee anneed positiivlâš koskâvuodâ čälimân kielâtááidu miel	S3	V2
U8 stivriđ uáppee uápásmid sámikielâlâš čäällimvuáhádâhân sehe ovdediđ čäällim vuáđutááiduid	S3	V2, V5
U9 stivriđ uáppee hárvuttállád teevstâ pyevtittem sehe ruokâsmittid suu olgospyehtid kirjálávt suu jurduid já huamášuumijđ kielâtááidu miel	S3	V1, V2
Kielâ, kirjálášvuodâ já kulttuur iberdem		
U10 ruokâsmittid uáppee kevttid sámikielâ škoovlâst, pääihist já aldâpirrásist sehe stivriđ suu aiccâđ jieijâs kielâkevttim já uápásmid kielâ vuáđurâhtusijđ	S4	V1, V2, V3
U11 movtjidittid uáppee uápásmid jieijâs kielâ- já kulttuursiärvus vyehi- já juhleärbivuovvijđ sehe stivriđ kevttid já anneed áárvust sámikielâlâš kulttuurfalâlduv	S4	V2, V7
Kielâ kevttim puoh oppâm toorján		
U12 movtjidittid uáppee kevttid sámikielâ sierâlágánijn oppâmtilálášvuodâin	S5	V1, V2, V5
U13 ráhtid šiev oovtâstpargo sámikielâ máttááttás já eres algâmáttááttás kooskân	S5	V1, V7

Vuáđumáttááttás tevdee sámikielâ máttááttás uulmijđ kyeskeeh kuávdáliih siskáldássyergih iheluokkain 1–2

Sámikielâ kielâ-, vuáruvaiguttás- já tekstátááidui oppâm tábáhtuvá kielâkevttimtilálášvuodâin sehe maanġâpiälálávt kielâin porgâmáin. Siskáldásâid väljejh nuuvt, ete uáppee puáhtá vijdediđ kielâ, kirjálášvuodâ já eres kulttuur máttim maanġâpiälálávt. Siskáldásah tuárjuh ulmesuorgij juksâm já aneh ävkkín sehe uápei feeriimijđ ete páihálijđ máhđulášvuodâid. Siskáldássuorgijn ráhtih olesvuodâid sierâ iheluokkaid.

S1 Vuáruvaiguttástilálášvuodâin toimâm: Hárjutteleh pirrâs kielâlâš sierristállâm já nabdem, kuldâlem, kojádállâm, västidem já mainâstem. Uápásmeh sierâlágánijđ vuáruvaiguttástilálášvuodâid já olgospyehtimvuovvijđ eereeb iärásij sierâiguin, speelâiguin já draamain.

S2 Teevstâi tulkkim: Uápásmeh sierâlágánijd teevstâid, nuuvtgo mainâsijd, tiivtâid, oovtâkiärdâsijd tiätu- já mediateevstâid sehe kuuvijd. Hárjutteleh luuhâm sehe koččâmusâi toohâm já toid västidem spesifisávt muštâleijei já kovveijei teevstâi vuáđuld. Sárnudeh teevstâin já jyehih feeriimijd tain. Vijđedeh säni- já olgospyehtimvuárhá uápásmáin teevstâid.

S3 Teevstâi pyevtittem: Uápásmeh čäällimvuáhâdudv jiešnaalijd já hárjutteleh čäällim ohtuu já oovtâst sehe sierâdeh kieláin.

S4 Kielâ, kirjâlâšvuodâ já kulttuur iberdem: Äiccih sämikielâ kevttim pääihist, škoovlâst já aldapirrâsist sehe ruokâsmitteh kevttiđ sämikielâ oovtâstpargon eres algâmáttááttâsáin.

S5 Kielâ kevttim puoh oppâm toorján: Uápásmeh oppum kielân já hárjutteleh tiäđusuorgij kielâ vuáđusijd oovtâstpargon eres algâmáttááttâsáin.

Uápee oppâm árvuštállâm vuáđumáttááttâs tevdee sämikielâst iheluokkain 1–2
Iheluokkain 1–2 oppâm árvuštállâm vuolgâsaijeen já ulmen lii finniđ oleskove jieškoteuv uápee kielâlâš ovdánmist. Árvuštállâmân vuáđuduvvee macáttâs peht uápeeh finnejeh tiäđu sii kielâtaidunaavcâin sehe ovdánmist sämikielâ uáppen. Uápeeh finnejeh meiddei maangâpiälálávt macáttâs tast, maht iberdeh já kevttih sämikielâ, olgospyehtih jieijâs, väldih uási ohtsâš sáárnudmân sehe pyevtitteh já tolkkejeh teevstâid. Movtjiditte macáttâs sierâ mättimsuorgijn lii tehálâš.

Oppâmprooses peeleešt kuávdáliih árvuštállâm já macáttâs adelem čuosáttâsah sämikielâst láá

- ovdánem jieijâs olgospyehtimist já vuáruvaiguttâstááiduin, säni- já tuávádâhvuárhá vijđedem
- ovdánem luuhâmáttááidust sehe teevstâi ibbeermist, luuhâmääji nanodem
- ovdánem teevstâi pyevtitmist
- ovdánem kielâ já kulttuur ibbeermist, spesifisávt huámášuumij toohâm saanij merhâšumeest já aargâ kielâkevttimtilálâšvuodâin

Vuáđumáttááttâs tevdee sämikielâ iheluokkain 3–6

Iheluokkain 3–6 máttááttâs spesifisâš ulmen lii movtjidittiđ uápeid toimâđ aktiivlâvt sämikielân sierâlágánijn vuáruvaiguttâstilálâšvuodâin. Uápeeh uáppih luuhâđ sierâlágánij luuhâmvuovijguin, sierriistállâđ luhhum já jyehiđ luuhâmfeeriimijd sehe nanodeh čallum kielâ já riävtuičäällim haldâšem. Uápeeh uápásmeh kielâ kuávdálijd jiešnaalijd. Uápeeh uáppih viärdádállâđ kielâid já anneeđ ävkin kielâtaáidu sierâlágánijn oppâmpirrâsijn skappuumáin sämikieláin tiäđu sierâ oppâamnâsijn. Ulmen lii čieñálmittiđ koskâvuodâ jieijâs kielân já oppâđ árvustiđ sierâ kielâid. Ulmen lii meiddei oppâđ árvuštállâđ já stivriđ jieijâs oppâm. Uápee oppâmmotivaatio nanodeh oovtâstpargoost paihijguin já kielâsiärvusáin.

Vuáđumáttááttás tevdee sámikielâ máttááttás ulmeh iheluokkain 3–6

Máttááttás ulmeh	Uulmijđ kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Vuáruvaiguttástilálášvuodâin toimâm		
U1 movtjidittid uáppee toimâđ sierálágánijn vuáruvaiguttástilálášvuodâin	S1	V2
U2 movtjidittid uáppee sierálágánij olgospyehtimvuovij kevttimân juávkku- já vuáruvaiguttástilálášvuodâin	S1	V2
U3 stivriđ uáppee arvuštálláđ jieijás toimâm sehe vuástáváldid já adelid macáttás	S1	V1
Teevstâi tulkkim		
U4 movtjidittid uáppee jiešivtuláš luhâmân já jieijâskielälj teevstâi kevttimân kielâttááđu mielđ	S2	L1, V4, V5
U5 stivriđ uáppee ovdedid vuáđuluuhâmáttááđu njebžilitem, ovdedid teevstâi iberdem tááđuid sehe lasettid sâni- já tuávádâhvuárhá	S2	V4, V5
U6 stivriđ uáppee kevttid luuhâmáttááđu ja teevstâid feeriimij finniimân, tiáđu skappuumân já arvuštállâmân sehe sárnudid teevstâin	S2	V1, V2, V4
Teevstâi pyevtittem		
U7 išedid uáppee ovdedid olgospyehtim sehe positiivláš koskávuodâ anneem čálimân kielâttááđu mielđ	S3	V2
U8 movtjidittid uáppee hártuttálláđ já njebžilittid čáálim äššiteevstâin já čaabâkirjalášvuodâst	S3	V1, V2, V5
U9 movtjidittid uáppee ovdedid jurdui já feeriimij olgospyehtim äššiteevstâin já čaabâkirjalášvuodâst	S3	V1, V2
Kielâ, kirjálášvuodâ já kulttuur iberdem		
U10 išedid uáppee suogárdálláđ kielâláš já kulttuurláš identiteet sehe enikielâ merhášume	S4	V1, V2
U11 stivriđ uáppee uápásmid sámikielâ kuávdálijđ ráhtusijđ	S4	V1, V2
Kielâ kevttim puoh oppâm toorján		
U12 stivriđ uáppee anneeđ ävkkijn sámikielâttááđu puoh oppámist já ovdedid sierâ tiáđusuorgij kielâ	S5	V1, V4
U13 faalláđ uáppei niávvuid sámikielâláš tiáđu ucâmân, suogárdállâmân já árvuštállâmân sehe tuárjuđ uáppee finnid jieštivrášuvvee vyevi oppâđ sámikielâ	S5	V1, V4, V5

Vuáđumáttááttás tevdee sámikielâ máttááttás uulmijđ kyeskeeh kuávdáliih siskáldássyergih iheluokkain 3–6

Uáppee kielâ-, vuáruvaiguttâs- já tekstâtááđui oppâm tábáhtuvá kielâkevttimtilálášvuodâin sehe maangâpiälálávt kielâin porgâmáin. Siskáldásâid väljejeđ nuuvt, ete uáppee puáhtá vijdedid kielâ, kirjálášvuodâ já eres kulttuur máttim maangâpiälálávt. Siskáldásah tuárjuh ulmesuorgij juksâm já aneh ävkkijn sehe uáppei feeriimijđ ete páihálijđ máhđulášvuodâid. Siskáldássuorgijn ráhtih olesvuodâid sierâ iheluokkaid.

S1 Vuáruvaiguttástilálášvuodâin toimâm: Hárjutteleh oovtâspargotááđuid, nuuvtgo aalgâi ráhtim sehe ráhtih oovdânyehtimijđ jieijâskielâláš aldapirrâs já media máhđulášvuodâiguin. Hárjutteleh jieijâs toimâm árvuštállâm já macáttás adelem já vuástáváldim.

S2 Teevstâi tulkkim: Pargeh maangâpiälälávt sierâlagánij teeвstâiguin nuuvt, ete koskâvuotâ sâmiкиelâlâš tekstâmaailmân nanosmuvá. Čieŋâlmitteh luuhâm já teeвstâ tulkkim tááidü uápásmáin sierâlagánijd njálmálijd já kirjálijd teeвstâid, spesifisávt mainâsteijeid, kovvejeijeid já oovtkiárdásijd uáivil väldee teeвstâid. Hárjutteleh teeвstâ iberdem strategiid, ereeb iärásij kojâdállám, kejâstállám já čuákánkeessim. Sárnudeh teeвstâin, jyehih feeriimijd já čieŋâlmitteh tubdám tast, maht sierâlagánieh teeвstah ráhtojeh. Lasetteh säni- já tuávádâhvuarhá.

S3 Teeвstâi pyevtittem: Hárjutteleh teeвstâ pyevtittem muddoid sehe teeвstâ ráhtus. Hárjutteleh kiedâinčäällim já puálluvevdiťááiduid sehe sâmiкиelâ riävtuicäällim jiešnaalijd já toi kevttim jieijâš teeвstâst. Čäällih ohtuu já oovtâst teeвstâid sehe sárnudeh já adeleh macâttâš tain.

S4 Kielâ, kirjâlâšvuodâ já kulttuur iberdem: Suogârdeleh kulttuurilâš identiteet rahtum sehe sâmiкиelâ kevttim pääihist, škoovlâst já aldapirrâsist. Uápásmeh sâmiкиelâ kuávdálijd ráhtusijd.

S5 Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân: Uápásmeh sierâ oppâamnâšij tuáváduvvâid já tekstâvuáháduvvâid sehe viärdádeleh tiäđusuorgij teeвstâid. Hárjutteleh sâmiкиelâlâš tiäđu uuccâm já media kevttim. Oovdânpyehtih já hárjutteleh sierâlagánijd kielâoppâm strategiid.

Uáppee oppâm árvuštállám vuáđumáttááttâš tevdee sâmiкиelâst iheluokkain 3–6
Oppâm árvuštállám pargon lii pyevtitiť tiäđu uáppee oppâm ovdánmist sehe stivriť já movtijditiť uáppee. Uáppee finnee maangâpiälâlâš macâttâš tast, maht suu tááiduh iberdiť já kevttiť kielâ njálmálavt já kirjálavt láá njebžilitum já maht suu olgospyehtimvuárkká lii šoddâm maangâpiälâsubbon. Árvuštállám pyevtit tiäđu meiddei máttááttâš vuávám várás. Macâttâšáin uáppee finne tiäđu suu kielâtááidü naavcâin já ovdánmist sehe alnees sâmiкиelâ uáppen já suu tááiduin anneeť ävkkín kielâtááidus oppâm toorjân.

Ko máttáátteijeje addel sâmiкиelâ sánálâš árvuštállám tai árvusääni, sun árvuštâl uáppei mäťim koskâvuodâst páihâlâš máttááttâšvuávámist asâttum uulmijd. Ko máttáátteijeje árvuštâl mäťim tääsi 6. iheluoka luuhâmihetuodâstus várás, sun kiävttá vâldikodálijd árvuštállâmkriiteerijd. Oppâm ovdánem peeleeš kuávdáliih láá sâmiкиelâ sierâ ulmesuorgij vuáđutááiduh já taid ráhteeh porgâmproosesih já oppâmstrategiah.

Vuáđumáttááttás tevdee sámikielá šiev máttim kuvvim 6. iheluoka loopášt

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállám čuosáttásah oppáamnásist	Šiev máttim kuvvim
Vuáruvaiguttástilálášvuodáin toimâm			
U1 movtjidditid uáppee toimâd sierálágánijn vuáruvaiguttástilálášvuodáin	S1	Vuáruvaiguttástilálášvuodáin toimâm	Uáppee váldá uási sierálágánijn vuáruvaiguttástilálášvuodáid. Uáppee kuldál juávhu jesánij uáinuud, váldá sii vuotán já taha aalgáid vuáruvaiguttástilálášvuodáin.
U2 movtjidditid uáppee sierálágánijn olgospyehtimvuovij kevtimân juávku- já vuáruvaiguttástilálášvuodáin	S1	Olgospyehtimvuovij kevtim	Uáppee máttá kevtiid sierálágánijn olgospyehtimvuovijd.
U3 stivriid uáppee arvuštállád jieijás toimâm sehe vuástáváldiid já adelid macáttás	S1	Jieijás toimâm árvuštállám sehe macáttás vuástáváldim já adelem	Stivrejum uáppee máttá árvuštállád suu toimâm sehe váldiid vuástá já adelid macáttás.
Teevstái tulkkim			
U4 movtjidditid uáppee jiešivtuláš luhamân já jieijáskielálij teevstái kevtimân kielátááiddu miel	S2	Luuham já jieijáskielálij teevstái kevtim	Uáppee lohá sooppum kirjijd tai tekstápitáid.
U5 stivriid uáppee ovdedid vuáduluuhámááiddu njejbžilitem, ovdedid teevstái iberdem tááiduid sehe lasettid sáni- já tuávádáhvuarhá	S2	Luuhamtááiddu njejbžilvuotá já teevstái iberdem, sáni- já tuávádáhvuarhá vijdedem	Uáppee lohá njejbžillávt já háaldáš mudágávt sáni- já tuávádáhvuarhá.
U6 stivriid uáppee kevtiid luuhámááiddu ja teevstáid feeriimij finniimân, tiádu skappumân já arvuštállámân sehe sárnudid teevstáin	S2	Luuhamtááiddu já teevstái kevtimááidduh sehe teevstáin sárnudem	Uáppee máttá anneed ávkkijn luuhámááidus já teevstáid feeriimij finnim várás, tiádu skappum já árvuštállám várás sehe máttá sárnudid teevstáin jieijás feeriimij vuáduid.
Teevstái pyevittem			
U7 išedid uáppee ovdedid olgospyehtim sehe positivláš koskâvuodá anneem čálimân kielátááiddu miel	S3	Olgospyehtim teevstái pyevitmist	Uáppee máttá kevtiid suu teevstáin mottoom verd sierálágánijn olgospyehtimij.
U8 movtjidditid uáppee hárvuttállád já njejbžilitid čäällim äššiteevstáin já čaabákirjálášvuodást	S3	Čäällim tááidduh	Uáppee tobdá váldulávt kielá čäällimvuáháduv já riávtuičäällim sehe áppád stivrášuudijn ráhtid čaabákirjálid teevstáid já äššiteevstáid.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállám čuosáttásah oppáamnásist	Šiev máttim kuvvim
U9 movtjidittid uáppee ovdedid jurdui já feeriimij olgospyehtim áššiteevstáin já čaabâkirjalášvuodâst	S3	Jurdui já feeriimij olgospyehtim teevstáin	Stivrejum uáppee áppád suu teevstáin mainástid já čielgid jurduidis já feeriimjdis.
Kielâ, kirjalášvuodâ já kulttuur iberdem			
U10 isedid uáppee suogárdállâd kielâlâš já kulttuurlâš identiteet sehe eenikielâ merhâšume	S4	Kielâlâš já kulttuurlâš identiteet sehe eenikielâ merhâšume aiccâm	Uáppee máttá mainástid, maid uáivild kielâlâš já kulttuurlâš identiteet já kuvvid eenikielâ merhâšume.
U11 stivrid uáppee uápásmid sâmikielâ kuávdálijd ráhtusijd já kevttid taid olgospyehtimist	S4	Kuávdálij ráhtusij tubdâm	Uáppee tobdâ sâmikielâ kuávdálijd ráhtusijd já máttá kevttid taid mototom verd.
Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân			
U12 stivrid uáppee aneed ävkkín sâmikielâtááidu puoh oppámist já ovdedid sierâ tiáduuorgij kielâ	S5	Sâmikielâ kevttim oppámist	Uáppee máttá stivrâsuudijn kevttid sâmikielâ oppâm toorjân já tobdâ mottoom verd sierâ tiáduuorgij kielâ.
U13 faallâd uáppei niávvuid sâmikielâlâš tiádu ucâmân, suogárdállâmân já árvuštállâmân sehe tuárjud uáppee finnid jiešstivrâšuvvee vyevi oppâd sâmikielâ	S5	Tiádu-uuccâm tááiduh	Uáppee tobdâ mottoom verd sâmikielâlâš tiádu-uuccâm kâldeid já máttá uuccâd tiádu. Uáppee máttá oppâd sâmikielâ jiešrádalávt.

Vuáđumáttááttás tevdee sâmikielâ iheluokkain 7–9

Iheluokkain 7–9 máttááttás spesifisâš pargon lü čienâlmittid já vijđedid uáppei sâmikielâ tááidu jieškote-uv uáppee kielâtááidu miáldásávt. Uáppeeh uápásmeh sierâlágánijd njálmálijd já kirjalijd teevstáid sehe uáppih tulkkid, analysistid já pyevtittid taid. Uáppei koskâvuotâ sâmikielâlâš kirjalášvuotân já mainâstem- já kulttuurârbivuáhân sehe kielâsiárvusân čienâluvâ já sadda maangâpiälâsubbon. Uáppeeh čienâlmittih kielâ jiešnaalij máttim sehe aneh ävkkín sii kielâtiádu- já tááidu sierâ oppâmpirrâsijn skappuumáin eenikieláin tiádu sierâ oppâmamnâsijn. Uáppei sâmikielâ áárvust anneem nanosmuvâ já sii naavcah kevttid kielâ tiádulávt já kreatiivlávt lasaneh. Uáppeeh finnejeh tiáduhalulâš já jiešstivrâšuvvee vyevi oppâd sâmikielâ já čienâlmittih sii tááiduid viárdádállâd kielâid sehe aneh ävkkín sierâ kielâi tááiduid maangâpiälálávt. Uáppeeh finnejeh niávvuid ovdedid sii kielâtááidu meiddei vuáđumáttááttás maŋa. Uáppeeh čienâlmittih oppâmmotivaatio oovtâstpargon paihijguin já sâmikielâlâš siárvusáin.

Vuádu máttááttás tevdee sámikielá máttááttás ulmeh iheluokkain 7–9

Máttááttás ulmeh	Uulmijd kyeskeeh siskáldássyergih	Vijdes máttim
Vuáruvaiguttástilálášvuodáin toimâm		
U1 stivriid uáppee ovdediid tááidus toimâd sierálágánijn vuáruvaiguttástilálášvuodáin já árvustállâd jieijás toimâm tain	S1	V1, V2
Teevstái tulkkim		
U2 movtjidittid uáppee toohâd maangâpiälásubbôn suu luuhâmääigijánás kielátááidu mielde sehe lasettid säni- já tuávádâhvuárhâ	S2	V2, V5, V7
U3 movtjidittid uáppee ovdediid sierriistellee já kriittisâš luuhâmááidu sehe sierálágánijn teevstái iberdem já tulkkim	S2	V2, V4, V5
U4 stivriid uáppee nanodid suu tááidu kevttid teevstáid já luuhâmááidu tiádu skappuumân, feeriimij finniimân sehe sárnudid teevstáin sierálágánijn pírrásijn	S2	V1, V2, V4
Teevstái pyevtittem		
U5 ruokâsmitid uáppee ovdediid suu teevstáin jieijás olgospyehtim sehe ísedid uáppee nanodid postiivlâš koskávuodâ anneem čálimân	S3	V2, V5
U6 stivriid uáppee nryebžilitid já toohâd maangâpiälásubbôn čáallimááidus	S3	V1, V2
U7 movtjidittid uáppee pyevtitid mainâsteijeid, kovvejejeid, stivrejejeid, uáivil vâldeid já suogârdelleid teevstáid	S3	V1, V2, V7
Kielâ, kirjálášvuodâ já kulttuur iberdem		
U8 stivriid uáppee suogârdállâm kielâlâš já kulttuurlâš identiteet sehe sámikielâ kevttim, merhâšume já sajattuv uassin sierálágánijn kielásiärvusijid sehe anneeč ävkkín sierâkielâlâš media já kulttuurfalálduv	S4	V2, V2, V7
U9 movtjidittid uáppee tubdâd kielâ sierálágánijn registeriid, ovdâmerkân čállum já sarnum kielâ iäruid sehe kielâ kevttim sierâ tilálášvuodáin	S4	V2, V4
U10 stivriid uáppee čiegnálmittid suu tiáduid sámikielâ kuávdálijn ráhtusijn já analysisiid taid	S4	V2, V4, V5
Kielâ kevttim puoh oppâm toorján		
U11 ísedid uáppee ovdediid tááidus kevttid sámikielâ tiádu-ucámist já tiádukievâvuššámist sierâ oppâmamnâsijn já pírrásijn	S5	V1, V4, V6

Vuádu máttááttás tevdee sámikielá máttááttás uulmijd kyeskeeh kuávdáliih siskáldássyergih iheluokkain 7–9

Sámikielâ kielâ-, vuáruvaiguttás- já tekstátááidui oppâm tábáhtuvá kielâkevttimtilálášvuodáin sehe maangâpiälálávt kieláin porgâmáin. Siskáldásáid väljeje nuuvt, ete uáppee puáhtá vijdedid kielâ, kirjálášvuodâ já eres kulttuur máttim maangâpiälálávt. Siskáldásah tuárjuh ulmesuorgij juksâm já aneh ävkkín sehe uáppei feeriimijid ete páihálijd máhđulášvuodáid. Siskáldássuorgijn ráhtih olesvuodáid sierâ iheluokkaid.

S1 Vuáruvaiguttástilálášvuodáin toimâm: Sárnudeh nuorâi maailm, paaij já kielásiärvusij tábáhtuumijn, hárjutteleh sárnudem, tiggum já uáivilij olgospyehtim sehe viárdádeleh sierâ kielásiärvusij vuáruvaiguttás- já sárnudemvuovijid. Hárjutteleh sierálágánijn vuáruvaiguttástilálášvuodáid jieijâskielâlâš pírrás já media máhđulášvuodáiguin. Árvusteleh jieijás toimâm sehe hárjutteleh macáttás adelem já vuástáváldim

S2 Teevstâi tulkkim: Nanodeh uáppei perustem sâmikielâlijd teevstâid ávhástállâmáin uáppei iávtuttem teevstâiguin. Vijðedeh luuhâm čuosâttuvvâid já stivrejeh kevttid sierâlágánijd kâldeid sâmikielâlij teevstâi kavnmâ vâras. Čieŋâlmitteh teevstâ iberdem strategiaid já hárjutteleh kâldei lyetittitteevuođâ miäruštállâm. Uápâsmeh meiddei suogârdelleid já stivrejejeid teevstâid. Jyehih luuhâmfeeriimijd já tulkkiimijd teevstâin sierâlágánijn viestâdempirrâsijn. Lasetteh sâni- já tuávádâhvuárhá.

S3 Teevstâi pyevtittem: Hárjutteleh mainâsteije, kovvejeje, uáivil vâldei, suogârdellei já stivrejejei teevstâi pyevtittem sierâlágánij uulmij vâras sehe čieŋâlmitteh čäällimprooses mudoi haldâšem. Njyebžilitteh kiedâinčäällim já puállupevditááiduid. Čieŋâlmitteh sâmikielâ riávtuicäällim jiešnaalij tubdâm já toi haldâšem jieijâs teevstâst sehe suogârdeleh sierâ saanij já olgospyehtimij merhâšuumij já kielâšuoŋai vaiguttâs teekstân. Čäällih teevstâid ohtuu já oovtâst sehe sárnudeh já adeleh macâttâs tain.

S4 Kielâ, kirjâlâšvuodâ já kulttuur iberdem: Uápâsmeh sâmikielâlâš median já kulttuurfalâldâhân sehe hárjutteleh toi kriittisâš tarkkum. Čieŋâlmitteh sâmikielâ kuávdálij ráhtusij já eres jiešnaalij tubdâm já viärdádeleh taid suomâkielân. Skáppojeh tiäđu meiddei Suomâ aalmugkielâin já eres ucceeblovokielâin sehe tai merhâšuumest ohtâgâsân já siärvusân.

S5 Kielâ kevttim puoh oppâm toorjân: Čieŋâlmitteh sierâ oppâamnâsij tuáváduvâi já tekstâvuáhâduvâi tubdâm. Vijðedeh sâmikielâlâš tiäđu-uuccâm kevttim puoh oppâm toorjân.

Uáppee oppâm árvuštállâm vuáđumáttááttâs tevdee sâmikielâst iheluokkain 7–9
Árvuštállâm pargon lii pyevtittid tiäđu uáppee oppâm ovdânmist sehe stivrid já movtijdittid uáppee. Uáppee finnee maŋgâpiälâlâš macâttâs tast, maht suu táidu iberdid já kevttid kielâ njálmálvâst já kirjâlâvt lii njyebžilittum já šoddâm maŋgâpiälâsubbon. Uáppee tekstâšlajâttubdâm lii šoddâm maŋgâpiälâsubbon já suu táidu tulkkid já pyevtittid sierâlágánijd teevstâid lii čieŋâlmittum. Árvuštállâmmacâttâs pyevtit tiäđu máttááttâs vuávámân. Toin uáppee finnee tiäđu kielâttááidus naavcâin já ovdânmist sehe alnees sâmikielâ uáppen já suu tááiduin anneđ ävkkín kielâttááidus puoh oppâm já luuhâmääigiájânâs toorjân.

9. iheluokka nuvâdijn miäruštâlloo, maht uáppee lii oopâjotteem nuvâdijn juksâm sâmikielâ uulmijd. Árvusääni ráhtoo vâldimáin vuotân uáppee oppâm tääsi koskâvuodâst sâmikielâ vâldikodâlâš šiev mättim kuvviimân ko 9. luokka nohá. Mättim kielâttááiduu sierâ uásisuorgijn ovdân kumulatiivlâvt. Árvusääni ráhtimist váldoo vuotân puoh šiev mättim kuvviimeh peerusthánnáá tast, mon luokan västideije ulme lii pieijum páihâlâš máttááttâsvuávámist Uáppee uázžu árvusääni käävci (8), jis sun čáittá šiev mättim kuvvim meridâm mättim. Árvusääni käävci tääsi paijeel peessâm motomijn uulmijn puáhtá tassid tääsi, jis eres uulmijn olâšuttem lii lamaš hyeneeb.

Vuodumattáattás tevdee sámikielá šiev máttim kuvvim ko 9. iheluokka nohá

Máttáattás ulme	Siskáldássyergih	Ávuštállám čuosáttásah oppáamnásist	Šiev máttim kuvvim
Vuáruvaiguttástilálášvuodáin toimâm			
U1 stivriđ uáppee ovdediđ tááidus toimáđ sierálágánijn vuáruvaiguttástilálášvuodáin já árvuštálláđ jieijás toimâm tain	S1	Vuáruvaiguttástilálášvuodáin toimâm	Uáppee máttá toimáđ maangámuđusijn vuáruvaiguttástilálášvuodáin já áppád árvuštálláđ suu toimâm tain.
Teevstái tulkkim			
U2 movtjidittid uáppee tooháđ maangápiälásubbon suu luuhámáigiájánás kielátááidu mielđ sehe lasettid sáni- já tuávádáhvuárhá	S2	Sáni- já tuávádáhvuárkká	Uáppee lii toohám maangápiälásubbon suu luuhámáigiájánás. Uáppee haaldás tudáttetteht sáni- já tuávádáhvuárhá.
U3 movtjidittid uáppee ovdediđ sierristellee já kriittisáš luuhámááidu sehe sierálágánij teevstái iberdem já tulkkim	S2	Sierristellee já kriittisáš luuhámááidu	Uáppee máttá luuháđ teevstáid kevttimáin motomijd luuhámvuovijd sehe ibbeerd siskáldás válduaášijđ, uáivilijđ agástállámijdisguin já áppád tooháđ mottoom verd huámášuumijđ kielá já kuuvij vaiguttásast teevstáin.
U4 stivriđ uáppee nanodiđ suu tááidu kevtiid teevstáid já luuhámááidu tiáđu skappuumân, feeriimij finniimân sehe sárnudiđ teevstáin sierálágánijn pirrásijn	S2	Táidu anneed ávkkín teevstáid já luuhámááidu	Uáppee máttá kevtiid sierálágánijđ teevstáid já luuhámááidus tiáđu skappuumân já feeriimij finniimân. Uáppee máttá sárnudiđ sierálágánijn teevstáin kojádállámáin, čuákánkesimáin, kommentistemáin já suogárdállámáin.
Teevstái pyevtittem			
U5 ruokásmittid uáppee ovdediđ suu teevstáin jieijás olgospyehtim sehe išediđ uáppee nanodiđ postiivláš koskâvuodá anneem čálimân	S3	Teevstái pyevtittem já olgospyehtim	Uáppee máttá pyevtittid sámikieláláš teevstá kevttimáin maangápiälásijđ olgospyehtimijđ.
U6 stivriđ uáppee njezbžilittid já tooháđ maangápiälásubbon čáállimááidus	S3	Njezbžil já maangápiälásáš čáállimááidu	Uáppee čáálá njezbžilávt já čelgásávt kiedáin já sun lii finnim onnum puállupevditááiduid.
U7 movtjidittid uáppee pyevtittid mainásteijeid, kovvejejeid, stivrejejeid, uáivil váldeid já suogárdelleid teevstáid	S3	Táidu pyevtittid teevstáid sierá tekstáslajáin	Uáppee áppád ráhtid stivrásuudijn mainásteijeid, kovvejejeid, uáivil váldeid, suogárdelleid já stivrejejeid teevstáid nuuvt, ete teevstá lii álkkee iberdiđ.

Máttááttás ulme	Siskáldássyergh	Ávuštállám čuosáttásah oppáamnásist	Šiev máttim kuvvim
Kielá, kirjálášvuodá já kulttuur iberdem			
U8 stivriđ uáppee suogárdállám kieláláš já kulttuurláš identiteet sehe sámi kielá kevtim, merhášume já sajattuv uássin sierálágánijđ kielásiärvusijđ sehe anneed ävkkín sierákieláláš media já kulttuurfalálduv	S4	Kulttuurtiäđulášvuodá ovdánem	Uáppee máttá kuvviđ kieláláš já kulttuurláš identiteet sehe sámi kielá merhášume já sámi kielá sajattuv eres kielái juávhust. Uáppee máttá anneed ävkkín sierákieláláš media já kulttuurfalálduv.
U9 movijđittid uáppee tubdád kielá sierálágánijđ registerijđ, ovdámerkán čállum já sarnum kielá iäruid sehe kielá kevtim sierá tilálášvuodáin	S4	Kielátiäđulášvuodá ovdánem	Uáppee tobdá kielá sierá registerijđ, sarnum já čállum kielá iäruid sehe kielá tilálášvuotán čonnum kevtim.
U10 stivriđ uáppee čieŋálmittid suu tiäduid sámi kielá kuávdálijđ ráhtusijđ já analysistid taid	S4	Kuávdálijđ ráhtusijđ tubdám já kevtim	Uáppee tobdá sámi kielá kuávdálijđ ráhtusijđ já máttá kevtid taid.
Kielá kevtim puoh oppám toorján			
U11 išedid uáppee ovdedid tááidus kevtid sámi kielá tiädu-ucámist já tiädukiedávuššámist sierá oppámamnásijđ já pírrásijđ	S5	Maŋgápiälásáš sámi kielá kevtim	Uáppee máttá kevtid sámi kielá toorján oppámist já tiädu-ucámist.

Tuodástásah

Uáppee finnee luuhámive maŋa uásálistemtuodástás vuáđumáttááttás tevdee sámi kielá oopájomist. Tuodástásan miärkkoo máttááttás vijđesvuotá já sánáláš áruvštállám tái nummeerárvusaáni máttááttás uárnájeijee meridám vuovvijđ. Mudoi čuávvojeđ vuáđumáttááttás máttááttásvuávám vuáđusijđ miärádásah tuodástásan merkkejum tiäđuin. Meiddei 9 iheluoka nuvâdijđ uáppee finnee sierânás uásálistemtuodástás.

ISBN 978-952-13-6215-6 (pdf)